МАУП

Міжрегіональна
Академія управління
персоналом

Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні

Випуск 8

Хмельницький, 2019

Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Випуск 8

Хмельницький – 2019

УДК 342.7
ББК 67.9 (4Укр)
А 84

А 84 Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. – Вип. 8. – 156 с.

У збірнику наукових праць вміщено статті за матеріалами інтернет-конференції студентів та молодих вчених «Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні». Авторами статей розкрито такі питання: конституційні права та свободи людини та громадянина; система захисту праві і свобод людини; шляхи вдосконалення законодавства України та проблеми його адаптації до правової системи Євросоюзу; питання діяльності правозахисних та правоохоронних органів в Україні.

Редакційна колегія:

Білий Л. Г., директор Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», кандидат педагогічних наук, доцент (головний редактор); **Авсієвич А.В.,** доктор філософії в галузі права (Хмельницький економіко-правовий коледж ПрАТ «ВНЗ «МАУП»); **Андрушко А.В.,** кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький університет управління і права); **Мота А.Ф.,** кандидат юридичних наук, доцент (Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького); **Охман О.В.,** кандидат юридичних наук (Хмельницький інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»); **Олійник В.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент (Хмельницький інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»); **Парандій В.О.,** кандидат історичних наук, доцент (Хмельницький економіко-правовий коледж ПрАТ «ВНЗ «МАУП»); **Циганюк Ю.В.,** кандидат юридичних наук (Хмельницький інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»).

Рецензенти:

Дем'янова О.В., кандидат юридичних наук, доцент (м. Хмельницький)
Рабовська С.Я., кандидат юридичних наук, доцент (м. Київ).

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
(протокол № 6 від 24 червня 2019 р.)

© Хмельницький інститут
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
© автори статей,
2019

А.В. Авсієвич,
доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький)

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО АРБІТРАЖУ

Міжнародний комерційний арбітраж є одним із значущих інститутів сучасного права, важливою формою розв'язання спорів, що виникають у зовнішньоекономічній діяльності. Історія міжнародного комерційного арбітражу істотно вплинула на його нинішній стан і тому потребує детального розгляду. Міжнародний комерційний арбітраж являє собою третейський суд, постійно діючий або спеціально створений в кожному конкретному випадку. Основна його мета – розгляд і вирішення міжнародного комерційного спору по суті. Міжнародний комерційний арбітраж створюється для вирішення спеціальної категорії справ, а саме комерційних спорів, які мають в собі іноземний елемент.

Третейський метод вирішення суперечок та арбітражна угода як його невід'ємний елемент пройшли декілька стадій історичного розвитку. Етимологія латинського терміна arbiter невідома. Початково це слово мало декілька значень: свідок, професор, власник [1, с.8]. З популяризацією арбітражу вживання терміна усталилося і за ним закріпилося конкретне значення – мировий суддя, посередник. Арбітром була незалежна, шанована особа, яка діяла неупереджено, виконуючи високий моральний обов'язок ухвалювати рішення щодо конкретного спору. У комерційних спорах арбітрами часто виступали знатні торговці із незаплямованою репутацією, які мали значний досвід у торгівлі і могли давати корисні поради щодо того, як краще вирішити суперечку, чи вирішували її [2, с. 45].

Відомий французький юрист Ф.Фушард зазначає, що арбітраж є «елементарним методом вирішення суперечок, оскільки він полягає у переданні їх на вирішення звичайним особам, єдина кваліфікація яких – це те, що їх було обрано сторонами» [3, с. 1, 30-31]. Досить популярною є думка, що арбітраж зародився ще до виникнення державного суду [4, с. 395]. Як зазначає В.Буробін, ідеї щодо врегулювання спорів арбітражем без втручання держави, тобто шляхом звернення до відомих і шанованих людей, стільки ж років, скільки і самій комерції [5, с. 10]. Неспроможність національних судів ефективно задовольнити бажання сторін Г.Цірат називає

«збоями», що виникають у діяльності цих судів через незбігання місця знаходження сторін спору та місця виконання контракту, місця розгляду спору та місця виконання рішення тощо [6, с. 28].

Існує думка, що міждержавний арбітраж передував арбітражеві між недержавними суб'єктами. Цьому суперечить висловлене В.Буробіним твердження про те, що третейське врегулювання спорів існує так давно, як сама комерція [5, с. 10]. А комерція зародилася значно раніше, ніж держави чи подібні до них формування почали використовувати арбітраж. Водночас беззаперечним є те, що арбітраж у різні епохи якісно різнився, а також те, що рішення арбітрів у спорах між країнами записувалися значно частіше, ніж у приватних спорах і завдяки цьому дійшли до наших днів у більш надійних джерелах. За такої ситуації доцільно скористатися неформальним підходом, тобто сприймати перші ознаки подібності до сучасного арбітражу як такі, що відповідають основним принципам арбітражу сьогодення.

Про історію арбітражу висловився і відомий французький науковець Р.Давид. Він вважав, що арбітраж у минулому сприймався переважно як інститут миру, основним завданням якого було не гарантувати верховенство права, а, ймовірніше, підтримувати гармонію між персонами, яким доводилося співіснувати. В деяких випадках правила і процедури, забезпечені правом, були надто жорсткими. Законодавці були готові надати силу арбітражній угоді, укладеній сторонами щодо передання суперечки арбітрові, однак лише після того, як ця суперечка уже виникла. Арбітрів часто обирали за принципом intuitu personae. Цей принцип означає, що певні правовідносини між сторонами встановлюються з урахуванням того, з якою особою укладається той чи інший договір. Р.Давид стверджував, що сторони довіряли арбітрам або були готові надати їм певних повноважень лише тому, що ті були родичами, спільними друзями або мудрецями, від яких очікували, що вони зможуть знайти задовільне вирішення суперечки [7, с. 29].

На сьогодні не існує єдиної думки щодо того, де зародилися арбітраж і арбітражна угода як його передумова. М.Мастил стверджує, що навіть з історичних джерел неможливо отримати надійні статистичні відомості про випадки застосування та різновиди арбітражу, оскільки багато випадків врегулювання спорів залишилися неописаними [8, с. 43]. Відомо, що майже кожна національна правова система розвивала такий інститут права, як

третейське врегулювання спорів. На думку деяких учених, виникнення арбітражу збігається з періодом становлення держав.

В.Никифоров виокремлює п'ять етапів розвитку міжнародного комерційного арбітражу [9, с. 20]. Періодизація В.Никифорова ставить акценти на найважливіших нормативно-правових актах, які регулюють питання арбітражу загалом і арбітражної угоди зокрема, однак обмежується XX ст. як періодом розвитку арбітражу. На першому етапі з'являються передумови для виникнення міжнародного комерційного арбітражу, зокрема, формуються інститути, при яких з часом створюється та функціонує міжнародний комерційний арбітраж, розробляється міжнародно-правова база. На цей етап припадає створення Міжнародного конгресу торгових палат (1905), прийняття цим конгресом Бостонської резолюції (1912), в якій підкреслювалося необхідність створення міжнародних правових норм для вирішення спорів, що виникають у міжнародному обороті. Сюди ж В.Никифоров відносить створення в 1912 році Арбітражного інституту Торгової палати Стокгольма та створення Міжнародної торгової палати в Парижі у 1914 році. Другий етап – «становлення міжнародного комерційного арбітражу» – включає в себе створення при Міжнародній торговій палаті в 1923 році Міжнародного арбітражного суду, підписання Женевської конвенції про виконання іноземних арбітражних рішень в 1927 році. Цей етап, на думку вченого, тривав до 50-х років XX століття. На третьому – «етапі вдосконалення механізму виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу» – за ініціативи Міжнародної торгової палати була розроблена Конвенція про визнання та виконання рішень іноземних арбітражів, прийнята у 1958 році у м. Нью-Йорк, до якої приєдналися багато країн. Уніфікація правил регулювання арбітражу та прийняття Типового закону ЮНСІТРАЛ про Міжнародний комерційний арбітраж (Типовий закон ЮНСІТРАЛ) у 1985 році склали основу четвертого етапу. П'ятий етап характеризується реалізацією прийнятого на попередньому етапі Типового закону ЮНСІТРАЛ у різних юрисдикціях світу.

Конкретизуючи характеристику останнього етапу, варто врахувати, що повне прийняття положень Типового закону ЮНСІТРАЛ супроводжується і неповним, спеціальним, моделюванням тих чи інших положень та інститутів права арбітражу. Виходячи з цього останній етап доцільніше визначати не як «етап реалізації», а як «етап становлення національних законів про міжнародний комерційний арбітраж», а вже в його контексті

аналізувати прийняті країнами відхилення від положень Типового закону ЮНСІТРАЛ. Проаналізувавши періодизацію розвитку міжнародного комерційного арбітражу, запропоновану В.Никифоровим, доходимо висновку, що пов'язувати зародження міжнародного комерційного арбітражу з початком XX століття та виокремлювати його як категорію нарівні з міжнародним арбітражем і третейським судочинством недоцільно, оскільки це не дає можливості повною мірою зрозуміти та дослідити основні принципи такого суспільно-правового явища, як урегулювання спорів альтернативними методами.

Як наслідок зростання довіри до арбітражу почали з'являтися постійно діючі суди (палати, трибунали тощо) третейського судочинства для розгляду спорів різного характеру. На думку Г.Цірат, Женевський протокол про арбітражні застереження 1923 року є першим багатостороннім міжнародно-правовим актом, присвяченим регулюванню арбітражних угод саме у сфері міжнародних комерційних відносин [6, с. 23]. Після схвалення тексту Протоколу країнами-учасницями, в 1927 році, через те, що на цей час міжнародно-правового договору щодо виконання рішень арбітражів не існувало, було підписано Конвенцію про виконання іноземних арбітражних рішень.

Для розвитку сучасного міжнародного комерційного арбітражу важливе значення мало створення Міжнародною торговою палатою у 1953 році проекту конвенції про визнання та виконання міжнародних арбітражних рішень. Конвенція про виконання іноземних арбітражних рішень 1927 року містила низку недоліків і не набула широкого застосування, тим паче міжнародна громадськість визнала недоцільним зберігати розмежування предметів регулювання Протоколу 1923 року та Конвенції 1927 року. На зміну їм уже у 1958 році прийшов новий документ – Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йоркська конвенція), який запроваджував принципово новий механізм реалізації одного з найважливіших правових інститутів міжнародного арбітражного процесу. На той час проект конвенції вчені, політики та юристи-практики сприйняли як щось «надпрогресивне» [19, с. 3]. Тритижнева конференція у штаб-квартирі Організації об'єднаних націй в Нью-Йорку завершилась схваленням тексту проекту, що послужило підставою для ухвалення рішення про відкриття конвенції для приєднання. Ця конвенція дотепер є важливою складовою міжнародної правової системи, що довела свою ефективність

тисячами успішно визнаних і виконаних рішень іноземних арбітражів у численних юрисдикціях світу. Не залишилася осторонь розвитку міжнародного арбітражного процесу і створена у 1966 році Генеральною асамблеєю ООН Комісія Організації Об'єднаних Націй з міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ). Ціллю комісії було створення більш сприятливих умов для торгівлі та усунення правових перешкод на її шляху. 28 квітня 1976 року комісія одноголосно затвердила проект Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ. До цього регламенту і сьогодні часто звертаються сторони при вирішенні міжнародних комерційних спорів, особливо у ad hoc арбітражах. Ще одним вагомим внеском комісії ЮНСІТРАЛ було прийняття у 1985 році Типового закону ЮНСІТРАЛ. Генеральна Асамблея ООН рекомендувала всім країнам належним чином враховувати цей типовий закон, що сприятиме виробленню єдиного підходу до права, зокрема до арбітражних процедур, а також задоволенню потреб практики міжнародного комерційного арбітражу. У 1961 році за ініціативою Європейської економічної комісії ООН було розроблено та відкрито для приєднання не менш прогресивну Європейську конвенцію про зовнішньоторговельний арбітраж (Європейська конвенція). Новизною цієї конвенції було те, що вона допускала усну форму арбітражної угоди, якщо право країн обох сторін дозволяло це [6, с. 26]. Отже, саме під час четвертого етапу було сформовано нормативно-правову базу для регулювання міжнародного комерційного арбітражу, зокрема щодо укладення і виконання арбітражної угоди. Саме в цей час набули розвитку національне законодавство про міжнародний комерційний арбітраж, а також міжнародна арбітражна практика. Арбітраж сформувався як альтернатива національним судам при розгляді міжнародних комерційних спорів.

П'ятий етап розпочався з укладенням Конвенції про вирішення інвестиційних суперечок між державами та іноземними особами 1965 року і триває дотепер. Цей етап С.Лазарєв не виокремлює. Однак вважаємо за доцільне виокремити його, адже саме після цієї події розпочався стрімкий розвиток так званого інвестиційного арбітражу – принципово нового виду арбітражу [20], згідно з яким арбітражна угода між сувереном і громадянином іншого суверена може міститися у двосторонній міждержавній угоді.

Розвиток арбітражу мав свою специфіку в кожній державі. Інтерес становить приклад розвитку третейського судочинства в Швеції, який допомагає краще зрозуміти особливості розвитку

третейського судочинства загалом. Укладена Стокгольмським арбітражним інститутом хронологія подій починається 1359 роком, тоді вперше у законодавстві Швеції з'явилися положення, які стосувалися арбітражу. У 1669 році законодавець розробив положення щодо визнання і виконання рішень третейських судів, а у 1887 році було прийнято перший закон, присвячений виключно арбітражу. У 1917 році при Стокгольмській торгово-промисловій палаті було створено Арбітражний інститут. У 1929 році Швеція підписала Женевський протокол 1923 року і Женевську конвенцію 1927 року, того ж року прийнявши новий арбітражний закон замість закону 1887 року. Стокгольмський арбітражний інститут у 1949 році розробив та прийняв новий регламент. У 1972 році Швеція ратифікувала Нью-Йоркську конвенцію. Регламент Арбітражного інституту ще двічі змінювався, щоразу набуваючи більшої системної спрямованості на вирішення міжнародних суперечок. У 1995 році був прийнятий регламент прискореної процедури розгляду справ, а 1999 рік був знаковим для арбітражу Швеції, оскільки цього року, по-перше, було прийнято новий закон про арбітраж, який замінив закон 1929 року; по-друге, арбітражний регламент ще раз зазнав суттєвих змін; по-третє, було створено спеціалізований інститут примирення на базі Стокгольмської торгово-промислової палати. Подібні схеми розвитку були характерні і для деяких інших країн Європи. Принципи, на які спирається у своїй діяльності сучасний міжнародний комерційний арбітраж, поширюються не лише на приватноправові, а й на публічні відносини. Саме таке відображення можна знайти у ч.1 ст. 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй, яка одним з напрямів діяльності організації визначає «підтримувати міжнародний мир і безпеку і з цією ціллю приймати ефективні колективні заходи для відвернення та усунення загрози миру і придушення актів агресії чи інших порушень миру, і проводити мирними засобами, у відповідності з принципами справедливості і міжнародного права, врегулювання чи вирішення міжнародних спорів чи ситуацій, які можуть призвести до порушень миру». Попри те що у наведеній цитаті зрозумілою ціллю регулювання є досягнення та збереження миру серед країн-учасниць, важко не зауважити аналогії із давніми методами вирішення комерційних суперечок, а саме: превалювання принципу мирного характеру вирішення спорів над агресією та важливість справедливості незалежно від сили учасників правовідносин. Саме ж посилання на міжнародне право свідчить про важливість становлення правових

звичаїв суспільного обороту, а стосовно комерційних відносин – звичаїв торгівлі.

Роль арбітражу продовжує зростати, з кожним роком саме цим методом вирішується дедалі більше справ, хоча арбітраж, як і інші методи, має як свої переваги, так і недоліки. Арбітраж міцно вкоренився у сучасній системі вирішення спорів насамперед завдяки тому, що третейське судочинство є гуманнішим за традиційні суди, надає сторонам більшої свободи дій. Запропонований поділ історичного розвитку арбітражу на п'ять етапів дає змогу повною мірою досліджувати розвиток арбітражної угоди і третейського судочинства. Хоча з розвитком міжнародних торговельно-економічних зв'язків у XIX-XX століттях спостерігаємо і найбільш стрімкий розвиток законодавства щодо арбітражу, передумови до цього виникли ще у Стародавньому Сході, Стародавній Греції і Стародавньому Римі. З найдавніших часів можемо спостерігати появу перших нормативно-правових актів, які регулюють ті чи інші аспекти арбітражного розгляду спорів. Оскільки арбітражна угода є передумовою арбітражного розгляду спорів, то у відповідних нормативно-правових актах насамперед можемо віднайти й норми, які стосуються саме арбітражної угоди. Ті чи інші нормативно-правові акти слід оцінювати з урахуванням історичного контексту. Такий історичний аналіз дає змогу більш ґрунтовно дослідити нормативно-правові акти, які сьогодні регулюють розгляд спорів у порядку міжнародного комерційного арбітражу, зокрема процедуру укладення і виконання арбітражних угод. Початок розвитку третейського судочинства на території України пов'язаний з періодом Київської Русі, де найпоширенішою була форма договірного вирішення спорів за посередництва третейського суду. Поясненням цьому, крім усього іншого, може бути й наявність обов'язку сплатити високе державне мито для розгляду спорів у державних судах того часу [21, с. 37].

Попри відсутність очевидного впливу римського права у практиці судів все ж можна знайти чимало аналогій з римським правом [22, с. 6]. Третейські договори того часу здебільшого передбачали, що князі обох сторін надсилають для вирішення спорів бояр, які, не дійшовши згоди, повинні були спільно призначити ще одну ланку – третього арбітра, роль якого часто відігравали князь чи митрополит. Для врегулювання приватних спорів за часів Великого князівства Литовського існували полюбовні (термін дотепер зберігся у польській мові) та приятельські суди. Про бажання врегулювати

спір шляхом компромісу сторони повідомляли князівську канцелярію, яка призначала суддів для врегулювання суперечки. Такий спосіб призначення застосовувався досить довго, а вже з XVI століття сторони отримали право самі призначати арбітрів, а рішення арбітрів набувало сили рішення державного суду. Статут 1566 року передбачав, що у разі, якщо одна із сторін відмовляється виконувати рішення третейського суду, то інша сторона має право звернутися до земського суду за забезпеченням його виконання. Роль державних судів полягала і у тому, що вони були апеляційною інстанцією для сторони, що не погоджувалася із рішенням арбітрів. Протягом наступного періоду третейське судочинство продовжувало розвиватися та вдосконалюватися. Завершився цей період затвердженням у 1831 році Положення про третейський суд, яке, замінивши усі попередні нормативно-правові акти відповідного регулювання, достатньо чітко регулювало діяльність третейських судів.

Сьогодні в Україні успішно функціонують два постійно діючі міжнародні комерційні суди – Міжнародний комерційний арбітражний суд (МКАС) і Морська арбітражна комісія (МАК), обоє при Торгово-промисловій палаті України (ТПП України). Україна також є стороною Нью-Йоркської і Європейської конвенцій. На основі Типового закону ЮНСІТРАЛ розроблено Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж». Питання визнання і виконання іноземних арбітражних рішень в Україні регулюється також Розділом VIII Цивільного процесуального кодексу України. Для узагальнення судової практики 22 грудня 1999 року Пленумом Верховного Суду України (ВСУ) було прийнято Постанову «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України».

Сучасне законодавство, що стосується арбітражної угоди, також не можна вважати досконалим, воно потребує подальшого розвитку, як з розвитком суспільства потребують перегляду нормативно-правові акти, що не відповідають вимогам сьогодення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мальський М.М. Арбітражна угода: теоретичні та практичні аспекти: Монографія. – Львів: Літопис, 2013. – 374 с.

2. Collier J., Lowe V. The Settlement of Disputes in International Law: institutions and procedures. – Oxford: Oxford University Press, 1999. – 395 p.

3. Fouchard P. L'Arbitrage Commercial International. – Dalloz, Paris 1965. – 611 p.

4. Бендевский Т. Международное частное право / Т. Бендевский; Перевод с македон. яз. С.Ю. Клейн. – М.: Статут, 2005. – 448 с.

5. Буробин В.Н. Альтернативное судопроизводство или умирающий способ разрешения хозяйственных споров? / В.Н. Бурбонин // Бизнес-Адвокат. – 2006. – №22. – С. 10.

6. Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж: Навч. посіб. / Г.А. Цірат. – К.: Істина, 2002. – 304 с.

7. Rene D. Arbitration in International Trade. – The Hague: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985. – 482 p.

8. Mustill M. Arbitration: History and Background, Journal of International Arbitration, Kluwer Law International, 1989. – Vol. 6. – Issue 2. – P. 43-56.

9. Никифоров В.А. Международный коммерческий арбитраж в системе третейских судов: История и современное состояние: Автореф. дис. канд. юр. наук.: спец 12.00.03: М. – 2002 254 с. РГБ ОД, 61:03-12/45-7.

10. Лазарев С.Л. Международный коммерческий арбитраж / С.Л. Лазарев. – М.: Международные отношения, 1991. – 216 с.

11. Попков А. Концепция международного арбитража и ее историческое развитие / А. Попков // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1998. – №4. – С. 27–34.

12. Roş V. Arbitrajul comercial internaţional, Regia Autonoma «Monitorul Oficial» Bucuresti, Palatul

13. Merrills J. International Dispute Settlement. – 2nd ed. – Cambridge: Grotius Publications Limited, 1991. – 416 p.

14. Кисельова Т.С. Оспорювання та примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу: порівняльно-правове дослідження : Автореф. дис. канд. юр. наук.: спец.: 08.02.03 / Кисельова Тетяна Сергіївна; ДНУ МОНУ. – захист 23.03.03. – Донецьк, 2008. – Донецьк, 2003.

15. Оппенгейм Л. Международное право. Т. 2. Полутом 1. – М., 1949. – 66 с.

16.Хадсон М.О. Международные суды в прошлом и будущем / М.О. Хадсон. – М.: Гос. изд-во иностр. лит-ры, 1947. – С. 309.

17.Голубев Н.Н. Международные третейские суды XIX в. / Н.Н. Голубев. – М.: Унив. тип., 1903. – 316 с.

18.Schlochauer H. Arbitration / Encyclopedia of Public International Law – Settlement of Disputes, Vol. 1, Oxford, 1981. P – 19 seq.

19.Sanders P. The making of the Convention. Enforcing Arbitration Awards under the New York Convention. Experience and Prospects. United Nations Publication No. E.99.V2., 1999. – 52 p.

20.Мальський М. Інвестиційний арбітраж / М. Мальський// Юридична газета. – 2008. – №16. – С. 83.

21.Веселов А.В. История развития третейского суда в России / А. В. Веселов // Политология в России. – 2001. – №11/12. – С. 37.

22.Третейські суди в Україні: Ю.А. Михальський, В.П. Самохвалов, В.І. Рижий та ін. / За ред. В.П. Самохвалова, А.Ф. Ткачука. – К., 2007. – 187 с.

Д.О. Васін,
здобувач
(м. Київ)

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

Успішне розслідування фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією багато в чому обумовлене чітким визначенням обставин, які підлягають встановленню під час розслідування. Криміналістика, ґрунтуючись на кримінальному процесуальному законі, положеннях кримінального права, узагальненнях передової практики розслідування, розробляє рекомендації щодо визначення кола питань, що підлягають встановленню при розслідуванні окремого виду злочинів. Використання цих рекомендацій сприяє всебічному та об'єктивному розслідуванню, а також позитивно впливає на діяльність слідчого, яка стає більш послідовною, цілеспрямованою і результативною [3, с. 43].

Розглядаючи безпосередньо визначення обставин, що підлягають встановленню під час розслідування кримінального провадження, слід зауважити, що в криміналістиці воно повинно

розглядатися як сукупність тих обставин, з'ясовування яких визначається нормами кримінального права, кримінального процесу і матеріалами конкретного кримінального провадження [8, с. 109], адже при розслідуванні кожного виду злочину, крім загального кола обставин, зазначених у законі, може виникнути необхідність і у дослідженні інших доказових фактів, які не входять до предмета доказування, але мають важливе значення для розгляду справи по суті [9, с. 289].

Перелік таких обставин для окремих видів кримінальних проваджень є специфічним й залежить від ознак складу злочину. Саме тому при визначенні кола обставин, що підлягають встановленню у кожному кримінальному провадженні, на самому початку досудового розслідування доцільно користуватися формулою із семи запитань: хто, що, де, з чиєю допомогою, чому, як саме й коли. Надалі ж обставини потрібно встановлювати відповідно до елементів складу злочину [4, с. 148].

Аналіз практики розслідування кримінальних проваджень щодо втягнення неповнолітніх у заняття проституцією показав, що, незважаючи на значну кількість наукових публікацій та методичних рекомендацій, окремі питання дослідження обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях даної категорії, залишаються не вивченими в повній мірі, що обумовлює виникнення ряду проблем у практичній діяльності та, у свою чергу, негативно позначається на стані досудового розслідування в цілому. В зв'язку з цим, зупинимося на розгляді деяких основних обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні вказаної категорії злочинів.

Встановлення події кримінального правопорушення. Враховуючи те, що спосіб втягнення неповнолітніх у заняття проституцією включає в себе спосіб приготування, спосіб безпосереднього вчинення злочину та спосіб його приховання, при розслідуванні даної категорії кримінальних правопорушень необхідно встановлювати усі зазначені елементи, а також джерела слідової інформації кожного етапу злочинної діяльності.

З'ясування способу приготування до вчинення злочину передбачає, в першу чергу, пошук відповідей на запитання: «Які події передували моменту, з якого неповнолітня особа надала згоду займатися проституцією? Які саме дії і ким вчинялися під час підготовки до злочину?». Зокрема, обов'язковим є встановлення способу пошуку потенційних потерпілих, а також знарядь і засобів, за

допомогою яких він здійснювався, та на яких могли залишитися матеріальні чи електронно-цифрові сліди злочину (комп'ютерна техніка, з якої велася переписка; акаунти соціальних мереж або інші веб-ресурси, на яких розміщувалися оголошення; мобільні телефони та сім-картки операторів мобільного зв'язку, що використовувалися для зв'язку з потерпілими, рекламні номера телефонів і т.п.). Якщо ж пошук потерпілих відбувався за допомогою третіх осіб, необхідно встановити їх повні анкетні дані, ступінь зв'язку з потенційними потерпілими (малознайомі особи, родичі, друзі, особи, від яких неповнолітні перебувають у службовій чи іншій залежності тощо), та їх участь і роль у підготовці до вчинення злочину.

Слід зауважити, що підготовка до вчинення даного злочину, зазвичай, є тривалою, а тому важливим є встановлення не лише часу, з якого розпочалася злочинна діяльність в цілому, але й часу вчинення окремих конкретних дій, спрямованих на втягнення неповнолітніх у заняття проституцією (наприклад, розміщення оголошення у мережі Інтернет, початку переписки чи знайомства з неповнолітньою особою тощо).

В свою чергу, встановлення обставин, які характеризують спосіб втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, передбачає з'ясування конкретних дій чи бездіяльності кожної із винних осіб, спрямованих на досягнення злочинного результату, зокрема встановлення сукупності і змісту прийомів, що застосовувалися злочинцями для отримання згоди потенційних потерпілих на заняття проституцією або пригнічення чи нейтралізації їх волі з метою примушування до заняття проституцією [6, с. 59-60].

У разі, якщо згода потерпілої особи на заняття проституцією була отримана внаслідок обману, встановлюється його предмет, а саме щодо чого неповнолітньому повідомили недостовірні відомості з метою отримання його згоди на заняття проституцією, зокрема, чи мав місце обман щодо виду діяльності або ж щодо її оплати чи умов тощо. Аналогічно, у випадку застосування шантажу чи погроз, з'ясовується, що було їх предметом (погроза викриттям у поведінці, яка компрометує особу, розголошенням відомостей, які потерпілий бажав би залишити у таємниці; погроза заподіянням іншої шкоди (знищенням майна, заподіянням шкоди рідним чи близьким тощо); погроза розповсюдження неправдивих відомостей про потерпілого, здійснення на нього наклепу), а також обставини, які дозволяли сприйняти погрози як реальні, та яким способом вони

висловлювалися (усно, письмово, за допомогою технічних засобів зв'язку).

При використанні злочинцем уразливого стану неповнолітньої особи потрібно встановити, чим саме був обумовлений такий стан або ж які дії винних осіб призвели до його виникнення. Для цього потрібно отримати відповіді із закладів охорони здоров'я про те, чи перебувала неповнолітня особа на обліку в лікаря нарколога або психіатра, чи мала інші захворювання, які потребували б надання невідкладної медичної допомоги або тривалого лікування, а також з'ясувати місце та умови постійного проживання дитини, які стосунки склалися в неї з членами сім'ї та у навчальному закладі, хто і у якому розмірі забезпечував її витрати на проживання, харчування, одяг тощо.

У випадку примушування неповнолітнього до заняття проституцією із застосуванням насильства за допомогою обов'язкового призначення судово-медичної експертизи встановлюється, в чому саме воно проявлялося, наявність і механізм утворення тілесних ушкоджень; ступінь їх тяжкості; давнину тілесних ушкоджень; знаряддя та засоби, якими вони були заподіяні [5, с. 97].

При використанні злочинцем службового становища або матеріальної чи іншої залежності потерпілого встановлюється місце роботи, посада, функціональні обов'язки та повноваження злочинця, з якого часу він працює, як характеризується за місцем роботи, а також вид залежності неповнолітнього, в чому вона проявлялася, яким чином злочинець міг впливати на волевиявлення та дії потерпілої особи, які способи фізичного, психологічного, матеріального (економічного) чи організаційно-юридичного впливу мали місце, ступінь родинних, дружніх чи службових зв'язків між злочинцем та потерпілим.

Крім того, обов'язково повинна бути встановлена тривалість заняття неповнолітніми проституцією після їх втягнення в зазначену діяльність, а також особливості організації надання ними сексуальних послуг за винагороду. При цьому слід з'ясувати, де проживала особа, яка займалася проституцією (в себе вдома, у знайомих, в гуртожитку навчального закладу, за місцем постійного проживання особи, яка втягнула її у заняття проституцією, в спеціально орендованих житлових приміщеннях разом з іншими особами, які займалися проституцією); чи здійснювалася її доставка до клієнтів або ж до постійного місця, де надавалися сексуальні послуги, якщо так, то яким автотранспортом, чи змінювалися водії, або ж постійно

здійснювала перевезення одна і та сама особа, хто при цьому супроводжував неповнолітнього; кому передавалися гроші за оплату послуг; якими були види сексуальних послуг, що надавалися за винагороду; тривалість щоденного робочого часу; кількість клієнтів, їх анкетні дані, номера телефонів; чи застосовувалася система штрафів за відмову від надання сексуальних послуг, перебування в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, за інші порушення визначених та обумовлених правил поведінки; чи мали потерпілі на руках свої документи, готівкові кошти та чи могли користуватися телефоном або ж мали доступ до Інтернет-мережі.

З'ясування способу приховання втягнення неповнолітніх у заняття проституцією передбачає встановлення діянь, спрямованих на маскування злочинної діяльності та на знищення слідів злочину, а також осіб, які їх вчинили. При цьому важливо встановити, які саме методи конспірації застосовувалися злочинцями під час підготовки та при вчиненні злочину – які вигадані імена або ж прізвиська вживалися при спілкуванні між собою та при знайомстві зі сторонніми особами; чи змінювали сім-картки та мобільні телефони для організації зв'язку; чи відбувалася переписка або ж телефонні розмови за допомогою месенджерів, зчитування інформації з яких, на думку багатьох, є неможливим; чи маскувалися місця надання сексуальних послуг за винагороду під легітимний вид діяльності закладів розваг або відпочинку, інших установ чи організацій; яким чином і ким саме знищувалися або пошкоджувалися матеріальні та електронно-цифрові сліди злочину або ж їх носії; на чиї рахунках переховували кошти, отримані злочинним шляхом тощо. Враховуючи те, що одним із досить поширених способів приховання даної категорії кримінальних правопорушень є здійснення протидії розслідуванню, слід встановлювати чи мав місце незаконний вплив на свідків, потерпілих, інших учасників кримінального провадження, в чому він проявлявся, а також наявність чи відсутність корупційних зв'язків організаторів злочинної діяльності з представниками правоохоронних органів.

Встановлення винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форми вини, мотиву і мети вчинення кримінального правопорушення. Винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення є процесуальним вираженням таких елементів складу кримінального правопорушення як суб'єкт і суб'єктивна сторона, та передбачає необхідність встановлення:

а) хто скоїв правопорушення (оскільки кримінальна відповідальність персоніфікована, повинні бути виявлені ідентифікаційні ознаки обвинуваченого у вчиненні правопорушення (прізвище, ім'я, по батькові, дата і місце народження, інші відомості) та можливість нести кримінальну відповідальність (тобто досягнення певного віку, осудність);

б) наявності у нього вини – психічного ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23 КК України) [2, с. 96 – 97].

Зокрема, важливим є встановлення факту досягнення особою, яка втягнула неповнолітніх у заняття проституцією, вісімнадцятирічного віку, адже лише в цьому випадку в її діях буде наявний склад даного злочину. Враховуючи те, що втягнення неповнолітніх у заняття проституцією може бути вчинено тільки з прямим умислом (винний має усвідомлювати суспільно-небезпечний характер свого діяння, передбачати його суспільно-небезпечні наслідки і прагнути до їх настання), також обов'язково потрібно встановити, чи усвідомлювала доросла особа, що своїми діями втягує саме неповнолітнього у дану діяльність.

Мотивами вчинення втягнення неповнолітніх в заняття проституцією є корисливий мотив, тобто прагнення отримання прибутку, внаслідок заняття неповнолітнім проституцією, помста потерпілим, почуття особистої неприязні до них; страх, залежність від іншої особи, яка вимагає забезпечити надання їй сексуальних послуг неповнолітнім; мотиви національної, расової, релігійної ворожнечі.

Встановлення обставин, які характеризують особу обвинуваченого. В ході розслідування кримінального провадження щодо втягнення неповнолітніх в заняття проституцією необхідно встановлювати наступні обставини, що характеризують особу або осіб, які вчинили злочин:

– стать, вік, громадянство, національність, належність до політичних партій або громадських організацій (об'єднань громадян), сімейний стан, наявність дітей та інших осіб, що перебувають на утриманні;

– місце проживання (постійне, тимчасове) та реєстрації;

– місце роботи (навчання) та посада (статус);

– майновий стан, наявність у власності (законному володінні) рухомого (транспортних засобів, зброї тощо) та нерухомого майна (земельних ділянок, будинків тощо), грошей (у тому числі на

банківських рахунках), коштовностей, цінних паперів тощо; місце їх знаходження та зберігання відповідних реєстраційних (посвідчувальних, статутних) документів;

– судимість, чи погашена судимість, чи не знята судимість достроково, актом амністії або помилування;

– стан здоров'я, перебування на обліку у психоневрологічних або наркологічних диспансерах, чи наявні психічні, небезпечні інфекційні захворювання, алкоголізм, наркотична залежність;

– чи є учасником бойових дій, чи має державні нагороди;

– чи був постійним жителем місцевості, де вчинено злочин, чи мешкав або перебував у ній тимчасово; чи спеціально прибув лише для вчинення злочину;

– характеристика за місцем роботи (навчання) і проживання;

– які були відносини з потерпілим (потерпілими) до вчинення злочину;

– які були відносини з членами сім'ї, родичами, сусідами, колегами за місцем роботи [1, с. 33];

Обставини, які характеризують особу неповнолітнього потерпілого. Врахування особливостей розслідування фактів втягнення в заняття проституцією обумовлює необхідність детального вивчення особи неповнолітнього потерпілого. Загалом, алгоритм з'ясування обставин, які характеризують особу неповнолітнього, досить детально викладений у главі 38 розділу VI КПК України «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх», однак він стосується осіб, які перебувають у процесуальному статусі підозрюваного або обвинуваченого. Разом з тим, ми вважаємо, що окремими із вказаних положень доречно користуватися і при встановленні обставин, які характеризують неповнолітніх потерпілих, внаслідок втягнення їх у заняття проституцією.

Отже, при розслідуванні слід встановлювати наступні обставини:

1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при встановленні причин та умов вчинення злочину та вжиття заходів криміналістичної профілактики. При цьому встановлення віку неповнолітнього потерпілого є досить важливим моментом під час досудового розслідування, оскільки саме ця обставина суттєво впливає на кримінально-правову кваліфікацію дій винного. Для підтвердження віку неповнолітнього до кримінального провадження

необхідно долучати копії певних документів (свідоцтво про народження, паспорт, виписка з реєстрації актів цивільного стану, довідка органів Національної поліції за місцем реєстрації громадян, висновок експертизи). Визначення віку зі слів самого неповнолітнього, його родичів, педагогів та інших осіб не допускається [7].

2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння та до заняття проституцією в цілому. Необхідність встановлення даної обставини обумовлена тим, що нерідко мають місце випадки, коли потерпілі самі бажали надавати сексуальні послуги за винагороду і підшукували осіб, які могли б забезпечити їм наявність клієнтів.

3) умови життя та виховання неповнолітнього. При дослідженні умов життя та виховання неповнолітнього потерпілого належить з'ясувати:

– склад сім'ї неповнолітнього, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми, ставлення батьків до виховання неповнолітнього, форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім'ї;

– обстановку в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається або працює неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємини з вихователями, учителями, однолітками, характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувалися до нього;

– зв'язки і поведінку неповнолітнього поза домом, навчальним закладом та роботою.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що визначення обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях про втягнення неповнолітніх у заняття проституцією, має важливе значення у практичній діяльності слідчих при розслідуванні злочинів цієї категорії, оскільки знання про них сприятиме побудові обґрунтованих слідчих версій та ефективному плануванню розслідування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Баулін О. Обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування терористичного акту / О. Баулін // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 4. – С. 28–38

2. Вапнярчук В. В. Характеристика обставин предмету доказування, які підтверджують наявність головного факту /

В. В. Вапнярчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2013. – Випуск 22. – Частина ІІ. – Том 3. – С. 93–97.

3. Васильев А. Н. Планирование расследование преступлений / А. Н. Васильев, Г. Н. Мурьюсин, Н. А. Якубович. – М. : Госюриздат, 1957. – 199 с.

4. Васильев А. Н. Следственная тактика/ А. Н. Васильев. – М. : Юрид. лит., 1976. – 200 с.

5. Калімбет І. Л. Розслідування групових корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх : дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / І. Л. Калімбет. – Одеса, 2017. – 211 с.

6. Методика расследования торговли людьми : учебное пособие / [А. А. Хамдамов, О. А. Камалов, У. Э. Расулев и др.]. – Т. : Академия МВД Республики Узбекистан, 2015. – 225 с.

7. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини неповнолітніх» : від 16.04.2004, № 5 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04

8. Пясковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми : дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В. В. Пясковський. – К., 2004. – 225 с.

9. Сорока С. О. Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні під час розслідування контрабанди наркотичних засобів [Електронний ресурс] / С. О. Сорока // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. – С. 287–291 – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua. – Назва з екрану.

А.А. Волошин,
магістрант 2 року навчання
(м. Хмельницький)

Об’єкт у сфері запобігання та протидії корупції

Об’єкт правовідносини у сфері запобігання та протидії корупції – це те, на що спрямовані суб’єктивні права і юридичні обов’язки суб’єктів правових відносин, або те, з приводу чого складається саме

правове відношення. Як об'єкт правових відносин можуть виступати різноманітні матеріальні і нематеріальні явища, блага.

Об'єкт правопорушення – це охоронювані правом явища навколишнього світу або суспільні відносини, на які направлено протиправне діяння.

Об'єктом правопорушення можуть виступати соціальні та особистісні цінності, яким протиправним діянням завдається шкода.

Об'єкт правопорушення слід відрізняти від предмета правопорушення.

Предмет правопорушення - це річ або інше благо (наприклад, інформація), яка була вилучена, пошкоджено, знищено або захоплено в процесі вчинення правопорушення [1].

Об'єкт злочинного посягання, як елемент його матеріальної (криміналістичної) структури, являє собою матеріальну систему, на яку направлено діяння. Виділенню об'єкта сприяє його властивість формувати сліди при скоєнні злочину. В ході розслідування ці сліди можуть бути виявлені, зафіксовані, досліджені і вилучені.

Як відомо, об'єкт злочину є системоутворюючим поняттям Особливої частини КК і є підставою об'єднання злочинів в розділи і глави кодексу. Об'єкт злочину - це охоронювані кримінальним законом соціально значущі цінності, інтереси, блага, на які зазіхає особа, яка вчиняє злочин, і яким в результаті вчинення злочинного діяння заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода. При такому уточненні кваліфікуючих ознак, а також на підставі всього вищесказаного, можна зробити висновок про те, що, відображаючи реальне різноманіття різних корупційних злочинів, законодавець врахував їх найбільш характерні ознаки, надавши в той же час правозастосовцю повноваження по ретельному дослідженню всього комплексу необхідних аспектів для їх правильної кримінально-правової кваліфікації.

Одним з важливих чинників даного процесу є подальше вдосконалення боротьби з корупційними злочинами на основі узагальнення та аналізу практики [2; с. 22-23].

Отже, об'єктом у сфері запобігання та протидії корупції є корупційне правопорушення.

Відповідно до абз. п'ятого ст. 1 Закону «Про запобігання корупції», специфічними ознаками корупційного правопорушення є те, що:

1) воно містить ознаки корупції;

2) воно вчинене певним суб'єктом – особою, зазначеною в ст. 3 Закону;

3) за нього законом встановлено юридичну відповідальність певного виду – кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову.

Якщо друга й третя з названих ознак майже не потребують пояснень, то для відповіді на питання про те, чи містить діяння ознаки корупції, слід здійснити аналіз (розклад) поняття «корупція», яке міститься в ст. 1 Закону «Про запобігання корупції».

Застосування цього наукового методу дає можливість установити наявність трьох форм корупції та ознак кожної з них.

Але перед цим слід згадати, що відповідно до абз. 6 ч. 1 ст. 1 Закону «Про запобігання корупції» корупція – це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [3].

Проте, це визначення треба не просто читати, а розбирати на ознаки. Отже, перша форма корупції – це використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей, метою якого є одержати неправомірну вигоду. Суб'єкт – особа, зазначена в ст. 3 Закону.

Друга форма – прийняття неправомірної вигоди або прийняття її обіцянки/ пропозиції для себе чи інших осіб. Мета і суб'єкт ідентичні з першою формою.

Третя форма – Обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ст. 3 Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам, мета – Схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Друга й третя форми корупції є двома сторонами одного і того ж явища. Однак «хабарника» не обвинувачують у змові з «хабародавцем», а останнього – у співучасті з першим[4; п.32].

Використання особою наданих службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей означає вчинення будь-яких дій (у т.ч. прийняття рішень) чи втримання від вчинення будь-яких дій

(умисна бездіяльність) під час виконання нею своїх службових обов'язків[5; с. 294].

Як випливає із зазначеного вище, невід'ємними ознаками корупції є, з одного боку: використання службових повноважень чи відповідних можливостей як форма діяння; неправомірна вигода як предмет, засоби або мета,– а з іншого: обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди як форма діяння або його предмет; використання службових повноважень та відповідних можливостей як мета. Скажімо, при наданні неправомірної вигоди умисел особи повинен мати зв'язок із наслідком, а саме дією публічної службової особи або відмовою від дій; утім, чи діяла ця особа фактично, чи утрималася від дій, як її просили, не суттєво [4; п.34].

Відсутність будь-якої з обов'язкових ознак корупції означає відсутність корупційного правопорушення. Так, якщо:

- особа не усвідомлювала факт отримання нею, у т.ч. через посередників, неправомірної вигоди, то відповідно до ст. 24 КК у її діянні відсутній умисел;

- особа використала службові повноваження не з метою одержати неправомірну вигоду (а виключно з мотивів особистої помсти, ревнощів тощо),– то відсутня ознака мети;

- особа не використала свої службові повноваження, – то відсутня ознака діяння.

Потрібно розрізняти між собою поняття «корупційне правопорушення» і «правопорушення, пов'язане з корупцією». Специфічними ознаками останнього є те, що:

1) воно не містить ознак корупції;

2) воно порушує встановлені Законом «Про запобігання корупції» (але не іншим законом) вимоги, заборони та обмеження;

3) воно вчинене особою, зазначеною в ст. 3 вищезгаданого Закону;

4) за нього законом установлено юридичну відповідальність певного виду – кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову.

Наведеним ознакам відповідають певні адміністративні правопорушення, передбачені КАП (див. розділ 4 книги).

Злочинами, пов'язаними з корупцією, є злочини, передбачені статтями 366-1 («Декларування недостовірної інформації») і 368-2 («Незаконне збагачення»), а також статтями 159-1 («Порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії

(блоку)»), 160 («Підкуп виборця, учасника референдуму») і 370 («Провокація підкупу») КК.

Ключовим критерієм, який відрізняє ці два поняття, є наявність чи відсутність ознак корупції у відповідному діянні. Саме тому, наприклад, декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК) є правопорушенням, пов'язаним з корупцією, але не корупційним правопорушенням. Корупційне правопорушення, як зазначено прямо в Законі, не може тягнути за собою адміністративну відповідальність, а тільки кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову.

Корупційні правопорушення і правопорушення, пов'язані з корупцією, схожі також тим, що мають низку спільних правових наслідків – їх вчинення відповідно до Закону «Про запобігання корупції» має наслідком:

- неможливість для особи бути призначеною на певні посади (наприклад, на посаду члена НАЗК, уповноваженої особи особа, відповідальної за реалізацію антикорупційної програми юридичної особи) – статті 5, 64;

- обов'язок посадових та службових осіб невідкладно інформувати посадову особу, відповідальну за запобігання корупції в діяльності юридичної особи, керівника юридичної особи або засновників (учасників) юридичної особи про випадки підбурення до вчинення корупційного правопорушення, пов'язаного з діяльністю юридичної особи, вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень іншими працівниками юридичної особи або іншими особами – ст. 61;

- відсторонення від виконання службових повноважень – ст. 65;

- внесення відомостей про осіб, яких притягнуто до відповідальності, до ЄДРОКП, з наступним їх оприлюдненням – ст. 59.

Низка інших правових наслідків передбачена й іншими законами.

Поняття «корупційне правопорушення» слід відмежовувати від поняття «корупційний злочин», яке у формі переліку наведено в примітці до ст. 45 КК.

На жаль, цей перелік не збігається з підслідністю, визначеною в ст. 216 КПК для спеціальних антикорупційних органів, зокрема НАБ. Але основна його вада (як і вада переліку, що міститься в ст. 216 КПК) – у його суперечності поняттю корупційного правопорушення.

Поняття «корупційне правопорушення» має значення для застосування Закону «Про запобігання корупції», а поняття

«корупційний злочин» – для застосування КК. Якщо ці поняття зустрічаються в інших законах (зокрема у КПК), то, аби не створювати колізії, їх треба розуміти так, як вони визначені, відповідно, у цьому Законі й у КК [6; с. 194].

У законодавстві не існує чіткого й вичерпного переліку корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією. Перелік корупційних злочинів, наведений у примітці до ст. 45 КК, як показано вище, є неточним і неповним.

Слід визнати, що корупцію не завжди можна пояснити кримінально-правовою мовою. Причина полягає в тому, що корупція настільки швидко поширюється й «адаптується» до змін в різних сферах життєдіяльності суспільства, що законодавець просто не встигає віднаходити ефективні нормативні важелі в стримані цього процесу. При цьому практика антикорупційної експертизи засвідчує, що законодавець навмисно допускає корупційні технології. Це наводить на думку, що законодавець переслідує тут свої інтереси, і сам втягується у корупційну діяльність, знижуючи ефективність законодавчої норми у запобіганні корупції.

Крім корупційних злочинів, корупційним правопорушенням може бути визнано дисциплінарний проступок особи, указаної в ст. 3 Закону «Про запобігання корупції», який містить ознаки корупції, але за який не передбачено кримінальної відповідальності. Це також випливає з визначення корупційного правопорушення в ст. 1 Закону.

Для правильного розуміння центральних понять Закону «Про запобігання корупції», а саме понять «корупція» і «корупційне правопорушення», має значення правильне визначення змісту поняття «неправомірна вигода» (абз. сьомий ст. 1 цього Закону).

Зміст поняття «неправомірна вигода» визначають дві обов'язкових ознаки, відповідно до яких:

1) предметом можуть бути лише:

- грошові кошти та інше майно;
- переваги, пільги й послуги;
- нематеріальні активи;
- будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру;

2) їх обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

Таким чином, предметом неправомірної вигоди може бути будь-який ресурс обміну: капітал, товари, роботи, послуги, інформація, влада, лояльність тощо. Найширше визначення в законі

поняття неправомірна вигода практично означає і той факт, що неправомірною вигодою є також усе, що особа одержує навзамін тій неправомірній вигоді, яку вона пропонує, обіцяє чи надає [7; с. 11-24].

У структурі багатьох корупційних злочинів до даного елементу слід віднести організацію (підприємство, установа). Стосовно до привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 ККУ), об'єктом злочину є конкретне ланка господарського механізму, в рамках якого виникло і розвивається злочин. Як правило, це певна організація (підприємство, установа), в деяких випадках - виробнича дільниця. У ряді випадків об'єкт злочину може охоплювати кілька підприємств і (або) установ, взаємопов'язаних в рамках виробничої діяльності.

Вивчення організації (підприємства, установи), в якій скоєно корупційний злочин, доцільно починати з найбільш загальних відомостей про неї: вид організації, її структура (наявність філій), взаємозв'язку, виробничі, технологічні та інші характеристики. Крім того, слід виділити і вивчити підструктури об'єкта. У числі підструктур можна назвати організаційну, фінансово-економічну, документальну підструктури організації (підприємства, установи).

Для деяких корупційних злочинів характерна відсутність об'єкта злочинного посягання. До таких злочинів належить, наприклад, підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст.ст. 354, 368-3692 ККУ).

Засобами вчинення злочину є матеріальні об'єкти, що сприяють досягненню злочинного результату. Даний елемент в структурі корупційних злочинів не завжди присутній. Специфіка цих злочинів як такого елемента найчастіше визначає різне. Але стосовно до привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 ККУ) він володіє точною специфікою. Поширеним засобом здійснення даного виду злочинів є різного роду документи (нормативні, облікові, що засвідчують), що містять підроблення: матеріальне або інтелектуальне [8; с. 294].

Таким чином, у сенсі антикорупційного законодавства та за результатами дослідження, можна стверджувати, що за вчинення корупційних правопорушень передбачається дисциплінарна, а також кримінальна та цивільна ретроспективна відповідальність, але не адміністративна. Вичерний перелік корупційних злочинів встановлено в ст. 45 КК України, адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією – у Главі 13-А КУпАП. Крім того, відповідні

склади, наприклад «політична корупція», містяться в інших його главах. ЦК України, КзпП України та статути державних формувань таких чітких переліків не мають. Тому у кваліфікації корупційних протиправних діянь як об'єкту, визначенні завданої ними шкоди правозастосувачі мусять відштовхуватися від розуміння законодавцем соціального явища корупції, як і у разі кваліфікації некорупційних правопорушень, але таких, що пов'язані з корупцією. Ось цю прогалину в антикорупційному законодавстві й слід усунути.

Список використаних джерел та літератури:

1. Правонарушения в сфере коррупции. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studfiles.net/preview/5632467/page:2/
2. Ишимов А. Б. Уголовно-правовые меры противодействия коррупционным преступлениям: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 - Уголовное право и криминология ; Уголовно-исполнительное право /А. Б. Ишимов ; Науч. рук. В. Ф. Цепелев ; Академия управления МВД России. -М.,2007. -24 с.
3. Заболотна Н.О. Конфлікт інтересів як механізм запобігання корупції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tomak.dp.gov.ua/OBLADM/tomakivka_rda.../249%20-%20КІ_Дніпро.pptx
4. Пояснювальна записка до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=27939&pf35401
5. Обережно, конфлікт інтересів!. – http://захист.zp.ua/2017/07/oberezhno-konflikt-interesiv-3/
6. Шестопалова Л. Відмежування корупційних правопорушень від правопорушень, пов'язаних з корупцією. // Підприємництво, господарство і право. – № 5. – 2017. – С. 193-197.
7. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів / [Д. О. Калмиков, Д. В. Сінченко, О. О. Сорока, М. І. Хавронюк, Г. Л. Шведова]; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : ФОП Москаленко О.М., 2017. – 242 с.
8. Шумак Г.А., Гучок А.Е. Материальная структура должностных преступлений // Проблемы укрепления законности и правопорядка: наука, практика, тенденции: сб. науч. тр. / редкол.: В.М. Хомич [и др.]; Науч.-практ. центр проблем укрепления законности и правопорядка Генеральной прокуратуры Республики Беларусь. - Минск: БГУФК, - Вып. 3. - С. 290–296.

М.Б. Гарієвська,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)

ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО НАДАННЯ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ В ПРИМУСОВОМУ ПОРЯДКУ

В Україні створені відповідні умови для забезпечення правового стану осіб, які страждають на психічні захворювання. Є достатня законодавча база, яка регламентує захист прав психічно хворих осіб. Зокрема, Закон України «Про психіатричну допомогу» чітко розмежовує права, якими користуються особи, що мають психічні захворювання. Незважаючи на те, що права та свободи цієї категорії людей закріплені на законодавчому рівні, все частіше виникає проблема щодо позбавлення фізичних осіб дієздатності на підставі психічного захворювання.

10 червня 2018 року набув чинності закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання психіатричної допомоги», ухвалений Верховною Радою 14 листопада 2017 року. Цей закон вніс зміни до деяких законодавчих актів щодо надання психіатричної допомоги, виходячи з рекомендацій Комітету ООН з прав інвалідів та цілої низки рішень Європейського суду з прав людини.

У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Наталія Михайленко проти України» зазначалося, що Цивільний процесуальний кодекс України не надає права недієздатній особі подавати заяву про поновлення її цивільної дієздатності. Суд зазначив, що Конвенція гарантує кожному право на подання до суду скарги, пов'язаної з його правами та обов'язками цивільного характеру. Суд зазначає, що підхід, якого дотримується національне законодавство України і згідно з яким особи, визнані недієздатними, не мають права на безпосередній доступ до суду з метою поновлення своєї цивільної дієздатності, не відповідає загальній тенденції, що панує на європейському рівні [1].

Ключовою гарантією Конвенції є те, що особа, яка примусово утримується у психіатричному закладі, повинна мати право на судовий перегляд рішення за її власним бажанням. Доступ особи, яка утримується, до суду не має залежати від доброї волі адміністрації закладу, де утримується особа, та використовуватись за розсудом його керівництва. Чинне дотепер законодавство України не передбачало можливості особи самостійно звернутися до суду про перегляд

рішення про примусове утримання в психіатричному закладі. Це безумовно порушувало Конвенцію та становило ризики потенційного звернення осіб до ЄСПЛ.

Цивільним процесуальним законодавством регламентується судовий порядок розгляду та

вирішення справ про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку. В юридичній літературі звертається увага на певну спрощеність процедури розгляду даних справ, а також деяку суперечливість положень законодавства, що регулює порядок розгляду та вирішення даних справ.

М. М. Ясинок вказує, що справи про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку потребують оперативного розгляду і гарантій безпеки громадян від незаконного примусового «психіатричного лікування в умовах психіатричного закладу». Гарантією такої безпеки в даному випадку може стати розширений круг осіб, які можуть брати участь у розгляді справи. Такою особою в обов'язковому порядку повинен бути адвокат [8, с. 185].

Забезпечення оперативного розгляду справ про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку забезпечує ч.1. ст. 341 ЦПК України в якій передбачені строки розгляду заяв у даній категорії справ. Так, заява про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку розглядається судом у такі строки з дня її надходження до суду: про госпіталізацію особи до закладу з надання психіатричної допомоги - протягом 24 годин; про психіатричний огляд - протягом трьох днів; про надання амбулаторної психіатричної допомоги, її продовження та продовження госпіталізації - протягом десяти днів.

Справа за заявою про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку чи про припинення надання амбулаторної психіатричної допомоги, госпіталізацію у примусовому порядку розглядається за присутності особи, стосовно якої вирішується питання про надання їй психіатричної допомоги у примусовому порядку, з обов'язковою участю прокурора, лікаря-психіатра, представника закладу з надання психіатричної допомоги, що подав заяву, та законного представника особи, стосовно якої розглядаються питання, пов'язані з наданням психіатричної допомоги.

З урахуванням стану здоров'я особи, стосовно якої вирішується питання про надання їй психіатричної допомоги у примусовому порядку, її участь у розгляді справи може відбуватися у режимі

відеоконференції з закладу з надання психіатричної допомоги, в якому перебуває така особа, про що суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі [7].

Участь та роль прокурора при розгляді справ про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку визначена законодавцем у ЦПК України. Прокурор є самостійним учасником провадження і не діє ні в чиїх інтересах, не може відмовитись від участі в справі [3, с.114].

Не останнє значення для захисту прав і свобод осіб, що страждають на психічні розлади, в тому числі осіб, що примусово госпіталізуються до психіатричного стаціонару, мають норми, викладені в рекомендаціях консультативної асамблеї Ради Європи відносно ситуації із психічними хворобами (№ 818) від 1997 р. [5], а також в Рекомендації № R 83 (2) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам відносно правового захисту осіб, які страждають на психічні розлади, що примусово утримуються в якості пацієнтів, від 22 лютого 1983 р. [6]. Таким чином, виходячи із положень зазначених документів та практики Європейського Суду з прав людини, ст. 22 Закону України «Про психіатричну допомогу» була доповнена частиною п'ятою, в якій вказується, що особа, стосовно якої розглядається питання про надання їй психіатричної допомоги в примусовому порядку, має право на безоплатну правову допомогу в порядку, встановленому законом, протягом розгляду справи в суді. У зв'язку з специфічністю стану особи, щодо якої розглядається справа у суді, доречним є надання їй правової допомоги на професійній основі тобто адвокатом. Це право гарантується ч. 11 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [4].

Обов'язковою умовою визнання особи недієздатною є проведення судово-психіатричної експертизи, організаційне керівництво якою здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я. Основним завданням експертизи є визначення психічного стану особи. Експертиза може проводитися одним експертом або комісією, це залежить від органу, який призначає процедуру. У разі розбіжності думок експертів однієї комісії, розбіжності висновків первинної та вторинної експертиз жоден із висновків не має заздалегідь установленої сили.

Для визнання громадянина недієздатним замало встановити тільки діагноз. Істотне значення має встановлення ступеня змін особистості, які настали в результаті цієї хвороби. Межа між

дієздатністю і недієздатністю психічно хворого визначається юридичним критерієм. Саме він є «еталоном» для вимірювання глибини якісних змін психічної діяльності [2, с. 44].

Залежно від встановлених обставин суд ухвалює одне з таких рішень:

– про задоволення заяви, яке є або підставою для надання відповідної психіатричної допомоги у примусовому порядку (якщо задоволена заява лікаря психіатра чи представника психіатричного закладу), або підставою для припинення надання відповідної психіатричної допомоги у примусовому порядку (якщо задоволена заява особи чи її законного представника);

– про відмову в задоволенні заяви (якщо особі вже надавалася психіатрична допомога, це рішення є підставою для припинення її надання).

Передбачений законодавством порядок розгляду справ про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку створює гарантії реалізації громадянином прав, таких як право на судовий захист та на справедливий судовий розгляд, а також гарантією того, що не буде примусово поміщена до психіатричного закладу здорова особа чи людина із психічним розладом, який не супроводжується погіршенням стану і не несе в собі суспільної небезпеки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Case of Mikhaïlenki and others v. Ukraine (Application no. 35091/02) / Judgment of The European Court of Human Rights. Strasbourg, 30 November 2004 URL : http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-185608

2. Комасюк І. Незаконне позбавлення дієздатності на підставі психічного захворювання/ Підприємництво, господарство і право. 2018,№ 5.-С.41-46.

3. Меденцев А. Участь прокурора у розгляді судом справ про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку. Вісник прокуратури. 2008. №6. с.109-114

4. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. // ОВУ. — 2011. — № 51. — Ст. 2009.

5. Рекомендация 818 (1977) о ситуации с психическими заболеваниями: Парламентская ассамблея Совета Европы 29-я сессия от 08.10.1977 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_069

6. Рекомендації та резолюції Комітету Міністрів Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www 1.umn.edu/humanrts/russian/euro/Rres&recomm.html.

7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. у редакції Закону Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р. // ОВУ. — 2004. — № 16. — Ст. 1088; ВВР. – 2017. - № 48. - Ст.436; ОВУ. — 2018. — № 6. – Ст. 245; 246.

8. Ясинок М. М. Окремі питання правового регулювання розгляду судом справ про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку Університетські наукові записки. 2006. № 3-4. С. 182-186.

С.О. Глущенко,
магістрант 2 року навчання
(м. Київ)

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Чотири роки тривають відчайдушні спроби повноцінно запустити антикорупційну реформу.

Деякі успіхи на цій стезі можна відзначити, це насамперед стосується створення органів правопорядку, які змогли продемонструвати непересічні досягнення в рамках своїх повноважень. Проте якщо говорити глобально, то Україна досі перебуває на “антикорупційному дні”. Більше того — періодично в це “дно” постукують топ-політики, ніби дражнячи громадян своєю безкарністю.

Безумовно, ніхто не вимагає для топ-посадовців кафкіанських переслідувань, як це сталося з головним героєм роману “Процес”, де Йозеф не розумів, за що за ним стежать, чому це утаємничене правосуддя триває рік, і під кінець історії очевидно, що його таки стратять. В Україні все навпаки, ключові фігуранти антикорупційних розслідувань чітко знають, де “спіткнулися”, за що їх переслідують у межах закону, та що їм за це, в рамках нинішньої кон’юнктури, нічого не буде. Можна сміливо стверджувати, що Закон діє, але не для всіх однаково. Спадає на гадку ще одна літературна праця світового масштабу — “Скотоферма” Джорджа Орвелла, де “всі звірі рівні, але деякі рівніші за інших”. Цими “рівнішими” і стала політична еліта

держави, яка майже 30 років насолоджується відсутністю невідворотності покарання для своєї касти.

Вони зухвало конструюють корупційні схеми, руйнують підвалини державності чи підтасовують результати публічних закупівель. При цьому впевнені — органи правопорядку й правосуддя завжди знайдуть можливість затягнути процес і, зрештою, звільнити з-під тягаря відповідальності топ-чиновників або членів їхніх сімей.

Отож реформування органів правопорядку, включно з антикорупційною реформою, стосується кількох важливих напрямів, які почали відмежовувати від старих органів. Проте на кінець 2018 року цей процес не доведений до кінця. Як наслідок, бажаних результатів не отримано, тож уже чуємо прямолінійну й інколи однобоку критику їх за невідповідність нашим очікуванням. Національне антикорупційне бюро України не розслідує, Спеціалізована антикорупційна прокуратура саботує і "зливає", Національне агентство з питань запобігання корупції повністю підконтрольне Адміністрації президента, Державне бюро розслідувань рівноцінно поділене за зонами впливу між "Народним фронтом" і Блоком Петра Порошенка. Все це ми чули неодноразово, але важливіше знати — як вивести реформу органів правопорядку (хочете — "антикорупційну", суті це не змінює) з крутого піке?

Формуючи список із п'яти важливих кроків, треба поділити процес на два підпроцеси — створення інституцій та їх реформування. Паралельно має йти законодавча підтримка змін, адже без доведення цього механізму до філігранно підігнаних рухів не отримати результатів, про які мріє пересічний українець. У цьому антикорупційному механізмі, як у по-справжньому якісному годиннику, роль автопідзаведення має відігравати громадянське суспільство, а роль турбійона — міжнародні партнери. Якщо перші не даватимуть новим органам спуску й постійно вимагатимуть результатів, то другі — нівелюватимуть політичні впливи, зокрема тиск із боку керівництва держави, щоб органи правопорядку діяли прозоро й незалежно.

Згадані нижче п'ять кроків неоднакові за своєю вагою, їх можна реалізовувати в будь-якій черговості. Але саме сукупно вони дадуть змогу виконати глобальне завдання — знизити рівень корупції на всіх щаблях державного управління.

Почнемо з інституцій, адже їх простіше ідентифікувати. Першим кроком має стати ліквідація податкової поліції як одного з найбільш корумпованих органів публічної влади. Частина

повноважень податкової поліції перейде до Державного бюро розслідувань (деталізуємо нижче), але ключові функції мають бути зосереджені вдемілітаризованому незалежному органі — Службі фінансових розслідувань, що стане частиною виконавчої влади. Очільника Служби призначатиме прем'єр-міністр. Звісно, президент напевно не полишатиме спроб створити залежний від нього орган — Національне бюро фінансової безпеки. Але навряд чи міжнародні партнери та громадянське суспільство погодяться на такий розвиток подій.

На додачу, щоб полегшити життя бізнесу, варто провести комплексне реформування Служби безпеки України, не зосереджуючись виключно на ліквідації підрозділу "К". Глобальна мета — перетворити СБУ на ефективний контррозвідувальний орган, позбавивши його невластивих повноважень, відповідно до стандартів Ради Європи.

Другий крокстосується роботи Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Зазначений дует наразі досяг найвищих показників і має найбільший коефіцієнт корисної дії з-поміж усіх новостворених органів публічної влади. На кінець грудня 2018 року НАБУ і САП мають 726 проваджень у роботі, 159 особам повідомлено про підозру, 295 осіб стали обвинуваченими, 172 справи скеровано до суду і винесено 23 вироки.

Безумовно, не все так ідеально, як того хотілося на початку запуску НАБУ і САП. Щоб ці органи вдосконалити, потрібно провести такі зміни: надати право на зняття інформації з комунікаційно-транспортних мереж (так зване "прослуховування") детективам НАБУ; ухвалити внутрішні регламенти діяльності САП, які посилять незалежність прокурорів, створити для них окрему канцелярію, а також змінити підхід до обрання наступного керівництва САП. Заходи, спрямовані на антикорупційну прокуратуру, обґрунтовуються побоюваннями щодо окремих кримінальних проваджень.

Але відступімо на два кроки назад. Пересічний українець завжди цікавиться питанням малої кількості вироків. Цьому є об'єктивні і суб'єктивні причини. Серед об'єктивних — суддівський корпус наразі недораховується близько 40% служителів Феміди, тому слухання справ триває довго; сторони захисту (адвокати) умисне затягують розгляд; суди завалюють дріб'язковими справами. Серед суб'єктивних — політичний тиск на суддів; відсутність Вищого

антикорупційного суду, де справи могли б слухатися максимально незалежно й аполітично.

Створення незалежного й ефективного Вищого антикорупційного суду має стати третім кроком задля встановлення невідворотності покарання за корупційні злочини. Його запуск умисне відтерміновувало топ-керівництво держави впродовж двох років. Процес було запущено влітку нинішнього року, і вже у квітні 2019-го, як зазначено в останньому Меморандумі з МВФ у рамках нової програми на 2018—2020 роки, 35 суддів Вищого антикорупційного суду мають бути номіновані Вищою радою правосуддя і призначені президентом на відповідні посади. Важливість створення антикорупційного суду неможливо переоцінити, це одне з найбільш пріоритетних завдань.

Четвертим кроком має стати повний перезапуск усього керівництва Національного агентства з питань запобігання корупції. У рамках цього потрібно ухвалити зміни до законодавства в контексті вдосконалення механізму відбору членів НАЗК, запровадити щорічний зовнішній аудит, а також передбачити формування Громадської ради за новітніми підходами (онлайн-голосування), а не старими пострадянськими методами (установчі збори).

Крім вищезгаданого, в контексті НАЗК потрібно: повноцінно запустити систему автоматизованої верифікації електронних декларацій посадовців, надавши доступ до всіх потрібних державних реєстрів та баз даних; розпочати моніторинг способу життя посадовців; змінити порядок повної перевірки електронних декларацій у частині терміну проведення повної перевірки, пріоритетності її проведення тощо.

Відповідним законом варто запровадити порядок проведення перевірки на доброчесність публічних службовців із дотриманням стандартів прав людини. Водночас не слід забувати про посилення законодавчого захисту викривачів корупції та осіб, які розкривають інформацію про загрозу чи шкоду суспільним інтересам. Крім того, НАЗК має нарешті розпочати роботу у сфері протидії конфліктові інтересів та іншим порушенням антикорупційних обмежень.

П’ятим кроком має стати поліпшення роботи Державного бюро розслідувань як органу правопорядку, що перебрав на себе функцію слідства від Генеральної прокуратури. Логічно поцікавитися, чому в контексті антикорупційної адженди згадується ДБР. Річ у тому, що саме ДБР підслідні злочини, вчинені керівництвом НАБУ і САП. Більше того, саме на Бюро припадатиме найбільша кількість

корупційних злочинів у країні. В цьому напрямі потрібно: переформатувати процесуальних керівників у Генпрокуратурі, які скеровують розслідування слідчих ДБР, адже їх було набрано до відповідного підрозділу без конкурсу, що є порушенням вимог Закону.

Інші завдання — зміни до законодавства: усунення так званої "зовнішньої комісії" від набору кадрів у Бюро, можливість набору оперативників на посади, надання слідчим ДБР права на "прослуховування", створення нового формату набору членів до конкурсних комісій, передача Кабмінові функції призначення директора ДБР, впровадження у Бюро інституту детективів та наділення їм повноваженнями на "прослуховування", передача ДБР підслідності СБУ (за винятком кількох складів злочинів), визначення формату щорічного письмового звіту про діяльність ДБР тощо.

Крім п'яти вищезгаданих кроків, можна говорити про інші важливі напрями, які не стосуються інституційних змін: посилення протидії легалізації коштів, отриманих корупційним шляхом; запровадження ризик-орієнтованого підходу до виявлення підозрілих транзакцій у фінансових установах; запровадження законодавчих механізмів притягнення парламентаріїв до відповідальності за неособисте голосування, скасування обмежень у Кримінальному процесуальному кодексі на проведення слідчих дій стосовно народних депутатів України, обмеження використання політичної реклами тощо.

Але найголовнішим трендом має стати зменшення можливостей для вчинення таких злочинів. Усім — президентові, уряду, парламенту, громадянському суспільству — потрібно проводити структурні реформи, які усуватимуть передумови для вчинення корупційних правопорушень,зокрема провести тотальну приватизацію державних і комунальних підприємств, здійснити дерегуляцію, реформувати державну службу, зменшити роль контролюючих органів тощо. Вже очевидно, що самою антикорупцією ситий не будеш, треба руйнувати підвалини її виникнення й відтворення, а також — нарощувати економічний потенціал держави через збільшення ВВП у приватному секторі.

М.В. Головатюк,
магістрант 2 року навчання
(м. Київ)

ДО ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД

Охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави передбачені п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію». У статті 7 цього закону відповідно передбачено «Дотримання прав і свобод людини», а саме: під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації [1].

На сучасному етапі розвитку України особливе місце посідає проблема забезпечення прав і свобод людини і громадянина, що являє собою найбільший інтерес і породжує безліч дискусійних питань. Яку б сферу функціонування держави і суспільства не взяли б до уваги, вона неодмінно виявить свій зв'язок – більший чи менший – з питанням про права і свободи людини і громадянина.

Питання визнання, дотримання і захисту прав і свобод людини і громадянина завжди знаходились в компетенції різних державних органів влади, оскільки це їх найважливіший конституційний обов'язок (ст. 3 Конституції України) [2]. Значну роль відведено органам внутрішніх справ, зокрема поліції, яка, вступаючи в найрізноманітніші правові відносини з громадянами, наділена у цій сфері цілим комплексом завдань і функцій (напрямків діяльності).

Йдеться про забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання у межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги (ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію»).

Більше того, згідно зі ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію», Національна поліція України як «центральний орган виконавчої влади, служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку». Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра

внутрішніх справ України згідно із законом. У межах своїх повноважень взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування, відповідно до закону та інших нормативно-правових актів.

Проведення реформування у системі правоохоронних органів зумовили активізацію звернень громадян до державних органів, зокрема до органів внутрішніх справ: вони справедливо висловлюють своє обурення фактами беззаконня та бюрократизму, посягання на власність, честь і гідність людини і громадянина.

Різноманітність суспільних відносин, що виникають у сфері діяльності поліції з охорони і захисту прав і свобод людини і громадянина, визначає відмінності у: 1) складових частинах (підрозділу, організації та служби); 2) розподілі повноважень між підрозділами і службами (карний розшук, кримінальна розвідка, боротьба зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, спеціальної поліції, поліції особливого призначення); 3) формах і методах їх роботи; 4) видах діяльності (адміністративна, кримінально-процесуальна, оперативно-розшукова та ін.).

Реформування Національної поліції відбувається на тлі занепаду всього спектру органів правоохоронної системи, різкого зростання кількості злочинів, дотепер немає чіткої сформованої системи забезпечення безпеки особи за особливих умов, присутні також й інші негативні процеси та чинники.

Посеред інших завдань, одразу ж першим пунктом статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. Це законодавчо визначене привілейоване становище забезпечення публічної безпеки та порядку також підсилює наукову інтерес та актуальність даного питання. Однак законодавець використовує термін «публічна безпека» не розкриваючи його змісту [3].

Визначення поняття «публічна безпека» є питанням наукових досліджень, зокрема В.Г. Фатхутдінов, провівши аналіз частотності операціоналізації та контекстуальності використання цього терміна, прийшов до висновку, що його вживання взагалі обмежене лише науковою сферою і не має свого аналогу й законодавчої закріпленості, оскільки функціонування його в чинних нормативно-правових актах України не зафіксовано [3].

Із усіх підрозділів із забезпечення публічної безпеки та порядку центральною, на нашу думку, є саме патрульна поліція, оскільки вони

є ядром всіх сил, що використовуються в забезпеченні правопорядку в державі. Формуванню підрозділів патрульної поліції в нашій державі передувала необхідність вирішення таких проблемних завдань, як: 1) підвищення якості та ефективності роботи патрульних нарядів; 2) збільшення щільності нарядів поліції; 3) підвищення рівня довіри населення до Національної поліції за рахунок підвищення авторитету її діяльності.

Згідно із Законом України «Про Національну поліцію», компетенцію сил органів Національної поліції можна поділити на три групи: 1) право, що сприяє безпосередньому виконанню службових обов'язків; 2) право, що сприяє опосередкованому виконанню службових прав; 3) право, що дозволяє працівникам Національної поліції реалізовувати конституційне право на державну службу [1].

До першої групи прав працівника Національної поліції слід віднести ознайомлення з документами, що визначають його права та обов'язки відповідно до посад в органах Національної поліції, ознайомлення з матеріалами своєї особової справи та право звернення до суду для вирішення суперечок, пов'язаних із державною службою.

До другої групи прав працівника Національної поліції відносяться: а) отримання в установленому порядку інформації і матеріалів, необхідних для виконання посадових обов'язків; б) відвідувати в установленому порядку для виконання посадових обов'язків підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності; в) ухвалення рішень і участь в їх підготовці відповідно до посадових обов'язків г) перепідготовка (перекваліфікація) і підвищення кваліфікації за рахунок відповідного бюджету; д) внесення пропозицій щодо вдосконалення організації роботи органів Національної поліції.

Третю групу прав працівника Національної поліції складають: а) участь за своєю ініціативою в конкурсі на заміщення вакантної посади; б) право на просування по службі; в) об'єднання в професійні союзи (асоціації) для захисту своїх прав, соціально-економічних і професійних інтересів та інше; г) пенсійне забезпечення з врахуванням стажу посадової особи в органах Національної поліції; д) право на грошове забезпечення, що складається з посадового окладу, окладу за спеціальне звання, надбавки за вислугу років та специфічні умови роботи, а також премій за результатами роботи [4].

Можна запропонувати вирішення актуальних та проблемних питань компетенції органів Національної поліції у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку, як комплексне рішення питання щодо

організації заходів та засобів попередження і розкриття злочинів та адміністративних правопорушень, а саме організації забезпечення публічної безпеки та порядку. У зв'язку з цим, є необхідність розширення компетенції працівників саме патрульної поліції у даній сфері.

В організаційно-правовому механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина правоохоронні органи, доповнюючи один одного в процесі взаємодії, утворюють систему, яка виступає ядром забезпечення порушених прав і свобод людини і громадянина. Спеціальним суб'єктом управління в організаційно-правовому механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина є поліція, яка створюється і функціонує як складова частина єдиної централізованої системи органів виконавчої влади у сфері внутрішніх справ, з її складовими підрозділами, організаціями та службами.

Отже, діяльність поліції у механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина важко переоцінити. Адже саме співробітники поліції обслуговують саме фактичне використання особою своїх прав і свобод, підкріплюючи і взаємно підсилюючи один одного. Завдання, функції, засоби та процедури їх реалізації стосуються фактично усіх громадян України. Це є свідченням того, що поліція за обсягом та різноманітністю регулює, контролює та здійснює дозвільні і попереджувальні функцій та є диференційованим інструментом державної влади і одним з найважливіших елементів механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про Національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.

2. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» /ВР України (дата звернення: 04.12.2018). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show /254к/96-вр. Назва з екрану.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» : Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016.

4. Фатхутдінов В. Г. Частотність операціоналізації та контекстуальність використання терміна «публічна безпека» в Законі України «Про Національну поліцію України» (дата звернення

15.11.2018 р.) URL: http://goal-int.org/chastotnist-operacionalizaciі-takontekstualnist-vikoristannya-terminu-publichna-bezpekav-zakoni-ukraini-pro-nacionalnu-policiyu-ukraini. Назва з екрана.

5. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877 (дата звернення: 04.12.2018). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF. Назва з екрану.

А.Ф. Гуменюк,
кандидат економічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ВДОСКОНАЛЕНЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ЯК ЧИННИК ПОВЕРНЕННЯ ОСНОВНИХ БІСНЕС-АКТИВІВ В УКРАЇНУ

Зважаючи на недосконаліть вітчизняного законодавства у сфері регулювання діяльності овариств з обмеженою відповідальністю та з додатковою відповідальністю, підприємці почали виводити свої активи за кордон, вказуючи на те, що українське право не відповідає реаліям розвитку корпоративних відносин і не передбачає належного їх захисту. Так, варто підкреслити, що вітчизняні нормативно-правові акти не передбачають суттєвої низки корпоративних понять, які є вживаними в бізнесі середовищі.

З огляду на цю ситуацію, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про товариства з обмеженою та з додатковою відповідальністю»[1], який став відносним початком наближення до міжнародного корпоративного законодавства. Ним впроваджено більш складну систему корпоративного управління для бізнесу, що хоче використовувати складні угоди в Україні, а не в інших юрисдикціях за кордоном. Це є кроком вперед на шляху повернення складних угод і складної структурованої організації бізнесу на території нашої країни, що на сьогодні є досить таки актуальною темою, яка обговорюється як в Україні, так і в більшості розвинених країн світу.

Розвиток бізнесу можливість його розвитку рівень залучення міжнародних інвестицій – все це є чинниками економічного розвитку держави. Прийнятий акт повинне значно покращити бізнес-клімат, створить передумови для створення нових та розвитку існуючих

підприємств, збільшить надійність захисту прав власності та забезпечить учасників ефективними механізмами запобігання та вирішення корпоративних конфліктів. Ухвалений Закон дозволить з мінімальними втратами усунути з регулятивного середовища неефективні, незбалансовані правові конструкції, які з'явилися ще на етапі становлення українського законодавства, і на існуючому етапі вже не відповідають потребам держави та учасників економічних відносин. Товариства з обмеженою відповідальністю є однією з поширеніших форм ведення бізнесу серед інших організаційно-правових форм юридичних осіб. Проте, сьогодні вказані питання регулюються на підставі застарілих положень Закону України «Про господарські товариства», який був прийнятий ще у 1991 році, та окремих норм Цивільного та Господарського кодексів України, які до того ж здебільшого суперечать одна одній, що не забезпечує належного рівня правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Дослідженням вказаного питання займаються практикуючі юристи, які є «імплементаторами» цього закону.

Правова конструкція товариства з обмеженою відповідальністю є достатньо гнучкою, щоб бути пристосованою до потреб широкого спектру підприємств, які суттєво відрізняються одне від одного такими параметрами, як кількість учасників, обсяг активів, види діяльності, кількість працюючих тощо. Саме вони є найбільш поширеними серед створених підприємств. Товариства з додатковою відповідальністю є менш поширеними, оскільки забезпечують своїм учасникам менш привабливий режим, який передбачає накладення на них додаткової відповідальності за можливі борги товариства при ліквідації. Проте, згідно чинного законодавства окремі види діяльності не можуть здійснюватись товариствами з обмеженою відповідальністю, але можуть здійснюватись товариствами з додатковою відповідальністю (страховики). Тож, правовий режим товариств з додатковою відповідальністю є тотожним правовому режиму регулювання діяльності товариств з обмеженою відповідальністю, за винятком наведеної деталі. Відповідно всі недоліки чинного законодавства які стосуються регулювання товариств з обмеженою відповідальністю, так і всі пропозиції щодо вдосконалення регулювання товариств з обмеженою відповідальністю, наведені в проекті, повною мірою стосуються і товариств з додатковою відповідальністю.

Чинне законодавство, яким регулюється діяльність товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, складається з положень Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України та Закону України «Про господарські товариства», є суперечливим, фрагментарним та таким, що не відповідає сучасним вимогам щодо гнучкості та ефективності регулювання.

Серед недоліків чинного законодавства слід відзначити наступні.

Права учасників товариств або не закріплені належним чином, або позбавлені механізмів реалізації та захисту. Учасникам товариства не надається доступ до фінансових документів товариства, що не дає їм можливості вчасно виявити порушення своїх прав та зібрати необхідні докази для отримання судового захисту.

Невизначеність правового механізму виключення учасника з товариства призводить до зловживання цим правом з боку інших учасників, створення атмосфери недовіри та інтриг між учасниками.

Відсутність належного механізму контролю за діяльністю виконавчого органу та притягнення до відповідальності його членів призводить, з одного боку, до надмірного втручання учасників в управлінські процеси, а, з іншого боку, збільшення випадків, коли зухвалі зловживання менеджерів залишаються безкарними.

Відсутність механізму вчинення правочинів із заінтересованістю призводить до вилучення прибутків товариств та інвестованих учасниками коштів недобросовісними менеджерами або контролюючими учасниками, формування атмосфери взаємної недовіри між учасниками та виведення активів при перших ознаках фінансових проблем та позбавлення кредиторів будь-яких шансів отримати навіть часткове задоволення своїх вимог.

Ці та інші недоліки у правовому регулюванні товариств з обмеженою відповідальністю стримують розвиток 54 бізнесу, призводять до руйнування життєздатних підприємств у випадках відносно незначних конфліктів між учасниками, перехоплення контролю та незаконного вилучення активів, пригнічують розвиток підприємництва та інвестиційні процеси.[2]

Вдосконалення правового режиму діяльності товариств з обмеженою відповідальністю та прийняття Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», який відповідає кращим міжнародним стандартам регулювання корпорацій, дозволить значно покращити умови діяльності більш як п’ятсот тисяч зареєстрованих в Україні товариств з обмеженою відповідальністю та

створити привабливу альтернативу для багатьох підприємств, які сьогодні існують у надмірно обтяжливій для них організаційно-правовій формі акціонерних товариств.

Як одну з найважливіших новел можна відзначити впровадження поняття корпоративних договорів, за допомогою яких учасники можуть визначити порядок реалізації своїх прав і повноважень, умови, за якими учасник має право або зобов'язаний купити чи продати частку в статутному капіталі (її частину), а також випадки, коли саме таке право або обов'язок виникатиме. Закріплення інституту корпоративних договорів (shareholders agreement) в українському законодавстві є важливим для іноземних інвесторів, які звикли фіксувати в акціонерних угодах свої правовідносини, а також зобов'язання сторін щодо реалізації повноважень певним чином. Цей термін є вживаним в англійському праві і ним користуються і вітчизняні підприємці, проте не на вітчизняному полі. Верховний, Вищий господарський суди у своїх роз'ясненнях досить однозначно висловлювалися щодо нікчемності акціонерних угод, укладених в Україні з використанням механізмів іноземного права. Тепер, після прийняття закону, який запропонував відповідні механізми, адаптовані під українські реалії, залишається чекати на їх «визнання» зі сторони оновленого суддівського корпусу.

Прийнятий закон є таким, що передбачає захист активів учасника. Це продиктовано і правом переважної купівлі частки іншого учасника, і така ж процедура при спорах щодо частки учасника під заставою та іншими механізмами. Закон написаний під егідою міжнародних експертів та впроваджує особливості як англійського права, так і власне новели українського.

Економічна ситуація в Україні показує, що саме розвиток середнього і малого бізнесу потребує втручання, адже саме це розвиває економіку держави загалом. Тому вказаний закон має діяти як детонатор впливу на корпоративні відносини в Україні з подальшим впливом на економічні показники вцілому. Варто сподіватись, що наближене до міжнародного законодавство поверне бізнес в Україну, підприємці отримують той же спектр послуг і захисту, що і за кордоном.

Список використаних джерел та літератури:

1.Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19;

2.Проект Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та супровідні документи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://komekpol.rada.gov.ua/documents/rndtb/73374.html.

3. Hollier v. Rambler Motors (A.M.C.) Ltd. [1971] EWCA Civ .

4.McCutcheon v. David MacBrayne Ltd. [1964] UKHL.

Р. Т. Данилюк,
магістрант 2 року навчання
(м. Київ)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій державі найвищою соціальною цінністю. На забезпечення реалізації цього положення Основного Закону України спрямована діяльність правоохоронних органів та органів судової влади в державі. Охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб є одним із завдань кримінального судочинства виконання якого досягається через реалізацію інших – шляхом швидкого і повного розкриття злочинів, викриття винуватих та забезпечення правильного застосування Закону.

Україна спрямовує свої зусилля на приведення у відповідність до обраного демократичного курсу розвитку норм усіх без винятку галузей права. Поряд із цим, необхідність ефективної протидії злочинності зумовлює потребу в забезпеченні балансу між публічними і приватними інтересами у сфері кримінального провадження, у зв'язку з чим законодавець в якості його завдань визначає не лише захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, але й забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необгрунтованому процесуальному

примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура[1, с. 4].

Розкриття і розслідування злочинів, розгляд і вирішення кримінальних проваджень – це сфера кримінально-процесуальної діяльності органів досудового слідства, прокуратури та суду.

Основний зміст кримінально-процесуальної діяльності складає робота з доказами: їх формування (збирання), перевірка, оцінка, прийняття рішення і його обґрунтування. Кожний з названих елементів одні автори вважають окремими етапами доказування [2, с. 30; 4, с. 12], інші – взаємозалежними елементами даної діяльності [3, с. 298].

Слід зазначити, що терміни «елемент», «етап», «стадія» мають різне смислове навантаження, однак, враховуючи, що в літературі з кримінального процесу та криміналістики вони нерідко вживаються в одному й тому ж значенні, в окремих випадках ми умовно будемо їх вживати як тотожні.

У літературі обґрунтовано вважається, що у разі розгляду процесуального доказування в широкому розумінні як діяльності, спрямованої на отримання доказів і обґрунтування ними певних процесуальних рішень, доцільно говорити про етапи (стадії) доказування: отримання доказів (отримання певного доказу) й обґрунтування ними процесуальних рішень у кримінальному провадженні. А в разі розгляду доказування як процесу отримання конкретного доказу слід говорити про його структурні взаємозалежні та взаємовпливові елементи [4, с. 499-500]. Такий підхід, найбільш точно відбиває гносеологічну та правову сутність кримінально-процесуального доказування.

Саме на основі використання сукупності зібраних у кримінальному провадженні доказів та керуючись при цьому законом і професійною правосвідомістю, особи, які ведуть кримінальний процес, роблять висновок про наявність чи відсутність події злочину, винуватість чи невинуватість обвинуваченого у вчиненні злочину, встановлення обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження.

Як вбачалося з положень ст. 66 КПК України, збирання доказів може здійснюватись шляхом: 1) виклику осіб для допиту або залучення експертів для надання висновків; 2) витребування від підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян предметів і документів, в тому числі проведення ревізій, за допомогою яких можна встановити обставини справи; 3) проведення

передбачених законом слідчих дій. Подавати докази можуть підозрюваний, обвинувачений та їхній захисник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач і їхні представники, а також будь – які громадяни, підприємства, установи та організації. Дана норма Закону була суперечливою, так як всі перераховані особи не можуть подавати докази. Подані ними фактичні дані стануть доказами тільки тоді, коли вони пройдуть відповідну процедуру оформлення особою, яка здійснює кримінальне провадження, а інколи й після перевірки їх достовірності. Тому, на наш погляд, можна було говорити лише про подання фактичних даних, а не доказів.

Слід звернути увагу на те, що в червні 2001 р. ст. 66 КПК 1960 року була доповнена ще однією нормою, яка викликала дискусію у фахівців. Цією нормою був введений ще один спосіб збирання доказів, а саме – особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор і суд в справах, що знаходяться в їхньому провадженні, вправі доручити підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, провести оперативно-розшукові заходи чи використати засоби для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у справі.

Дискусійні питання викликали ті положення, що надавали прокурору або суддям давати прямі вказівки і доручення керівникам підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. На практиці ця норма фактично не застосовувалася[5].

На сьогодні, дана норма виключена з КПК, натомість збиранню доказів присвячено ст. 93, де передбачено, що сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.

А обов’язок доказування обставин, передбачених статтею 91 КПК, за винятком випадків, передбачених частиною другою цієї статті, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених цим Кодексом випадках, - на потерпілого.

Тобто, триває активна цілеспрямована робота по дослідженню як самої теорії в цілому, так і окремих її інститутів. У зв’язку з цим наукова розробка проблем теорії доказів була і залишається досить актуальною.

Доказування в кримінальному процесі є різновидністю соціального пізнання. Йому притаманні обидві форми пізнання: безпосереднє і опосередковане. Специфіка кримінально-процесуального пізнання полягає в складному поєднанні факторів достовірності і ймовірності у встановленні істини. Ймовірність становить собою лише один з етапів складного процесу кримінально-процесуального пізнання, а кінцевим результатом такого пізнання завжди повинна бути достовірність. З цього приводу М.С. Строгович правильно підкреслював, що ймовірність вказує лише шлях розслідування, але не вирішує наперед його результатів [6, с. 88]. Достовірність та ймовірність як поняття, якими користуються в пізнавальній діяльності, мають гносеологічний, логічний та інформаційний аспект.

В гносеологічному розумінні достовірність – це доведена і належним чином обґрунтована істина. Встановлені факти й обставини є істинними тому, що вони належним чином обґрунтовані, доведені. Істинність знання є ствердженням, а не припущенням. Ймовірність, на відміну від істинності, є кількісною характеристикою можливого існування певного факту чи явища. Отже, ймовірність означає ступінь впевненості в дійсному, істинному існуванні факту чи явища[7, с. 3-4]. Тобто, якщо мова йде про гносеологічну сутність кримінально-процесуального доказування як особливої різновидності пізнання оточуючої дійсності, необхідно ставити знак ідентичності між доказуванням і кримінально-процесуальним пізнанням.

Отже, кримінально-процесуальне доказування – це передбачена законом діяльність суб'єктів кримінального процесу по збиранню (формуванню), перевірці і оцінці доказів та їх процесуальних джерел, прийнятті на цій основі певних процесуальних рішень і наведення аргументів для їх обґрунтування (мотивації) [8, с. 3, 8].

Метою кримінально-процесуального доказування є встановлення об'єктивної істини. У кримінальному процесі об'єктивна істина носить характер абсолютної і відносної. Необхідно констатувати, що в процесі доказування одна і та ж істина може одночасно виступати і абсолютною, і відносною.

Коло обставин, які можуть мати значення для вирішення судом конкретного кримінального провадження, більш широкий. Неможливість передбачити в правовій нормі всі обставини, які можуть мати значення для правильного вирішення справи, призвела до того, що крім поняття «предмет доказування» в теорії з давніх пір оперують поняттям «обставини, що підлягають доказуванню», що

включає в себе, крім предмета доказування, також «доказові (проміжні)» і «допоміжні» факти. Неоднорідність підлягають доведенню обставин зумовила необхідність виділити серед них ті, встановлення яких складає основну мету доказування, визначає долю кримінального провадження, відмінність двох можливих у підсумку розгляду справи рішень[9].

Предмет доказування – це передбачена законом сукупність обставин, які підлягають обов'язковому встановленню у кожному кримінальному провадженні з метою його правильного вирішення. Межі доказування – це глибина пізнання обставин, що входять до предмета доказування. Суб'єктами доказування є державні органи і посадові особи, на яких законом покладено обов'язок щодо збирання, перевірки, оцінки доказів та їх процесуальних джерел, обґрунтування рішень прийнятих в ході доказування, а також інші особи, які вправі брати участь в цій діяльності [8, с. 121].

Як свідчить аналіз процесуальної літератури процес доказування традиційно складається з трьох елементів: збирання, перевірки й оцінки доказів та їх процесуальних джерел. Уявляється, що це не зовсім так. Існує четвертий самостійний елемент процесу доказування – прийняття процесуального рішення та його обґрунтування наявними у провадженні доказами.

В той же час критерії оцінки доказів потрібно відрізняти від правил їх оцінки. Кожен доказ оцінюється з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення[8].

Під час доказування використовуються фактичні та правові презумпції. Преюдиція є похідною категорією від фактичної презумпції істинності. Тобто, вирок в кримінальному провадженні, що набрав законної сили, обов'язковий для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок чи постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою[12, с. 3, 8].

Необхідно констатувати, що кримінально-процесуальне доказування має здійснюватись з дотриманням не тільки правових норм, але й норм моралі. Останні дозволяють зорієнтувати правосвідомість посадових осіб, які здійснюють доказування, на систему моральних цінностей та ідеалів, сприяють визначенню моральних пріоритетів в цій діяльності.

В процесі доказування велику роль відіграє оперативно-розшукова діяльність. Оперативна інформація широко використовується в процесі розслідування злочинів як підстава для проведення слідчих дій, застосування інших заходів процесуального примусу. Однак, використання такої інформації в кримінальному процесі зумовлене таємницею джерела її одержання. В ряді випадків оперативну інформацію необхідно легалізувати, тобто із таємної, зробити її гласною, відкритою для використання в кримінальному судочинстві.

Пошук такої інформації, її процесуальне закріплення, перевірка та оцінка є тими елементами діяльності, які притаманні процесу доказування[13, с. 4-6].

Поняття доказів відноситься до числа фундаментальних категорій у кримінальному процесі. Докази є «ядром» кримінального судочинства, що приводить в дію весь механізм розслідування кримінального провадження і вони є невід'ємною його складовою. Відсутність доказів у процесі призведе до негативних наслідків, оскільки «немає доказів – немає кримінального провадження».

Процесуальні джерела доказів – це певна процесуальна форма, за допомогою якої відомості про факти залучаються до сфери кримінально-процесуального доказування.

На думку автора, правильним є підхід, що обґрунтовує так зване «двоєдине розуміння» доказу і стверджує, що доказ являє собою єдність фактичних даних і їх процесуального джерела. На сьогодні, мабуть, дане розуміння доказу є одним з найбільш розповсюджених у науковій літературі. Основоположником цієї теорії є В. Дорохов. Фактичні дані не можуть існувати самі по собі без відповідного джерела та носія. Джерело дає імпульс інформації, але не завжди утворює з нею єдність. Інфор¬мація, отримана з допустимого джерела, переноситься на процесу¬альний носій, який забезпечує її збереженість та перенесення у просторі й часі, можливість використання в ході судового слідства у відкритому судовому розгляді [14, с. 282].

Отже, поняття доказів у кримінальному процесі України є доволі цікавою темою для дослідження, вона містить в собі як теоретичне так і практичне значення. А це ще раз підтверджує той факт, що докази досліджувались, досліджуються і будуть досліджуватись протягом тривалого часу. На сьогодні існує низка підходів та концепцій до розуміння даного поняття, але спільного знаменника не знайдено. Ми притримуємось «двоєдиного розуміння»

поняття доказу, і вважаємо, що фактичні дані та доказування потрібно розглядати як взаємозалежні та взаємоневід'ємні поняття, і ні в якому випадку не розглядати їх окремо і тим більше не протиставляти одне одному. На наш погляд саме такий підхід забезпечить повне і об'єктивне розслідування кримінального провадження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи. - Рукопис. Дис. … докт. юрид. наук 12.00.09 // Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.– 47с.
2. Белкин Р.С. Собирание, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы. – М, 1966. – 295 с
3. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Отв. ред. Н. В. Жогин. – М., 1973. – 736 с
4. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія / М.А.Погорецький. – Х.:Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с
5. Малюга Р.В. Доказування в кримінальному процесі: Проблеми визначення структурних елементів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/Nzlubp_2013_11_71.pdf
6. Строгович М.С. Учение о материальной истине в уголовном процессе / М.С. Строгович. – М.-Л., 1947. – 276с.
7. Колесник В.А. Співвідношення пізнання і доказування в кримінальному процесі й в оперативній діяльності. // Часопис Академії адвокатури України – #11 (2'2011). – с. 1-6.
8. Стахівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування. – К., 2005. – 272 с.
9. Докази в кримінальному процесі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/14423/pravo/predmet_mezhi_dokazuvannya
10. Гончаренко В.Г. Предмет доказування в кримінальному судочинстві. // Вісник адвокатури України. – 1(20) 2011. – с. 120-122.
11. Теорія судових доказів в питаннях та відповідях. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/2015101166897/pravo/kriteriyi_otsinki_dokaziv
12. Ратушна Б.П. Обставини, що не потребують доказування в цивільному процесі. // Університетські наукові записки. – 2006.– №3-4 (19-20). – с. 193-198.

13. Коваленко Е.Д. Використання оперативної інформації як підстави для застосування заходів процесуального примусу у кримінальному судочинстві. – Рукопис. Дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 // Київський національний університет внутрішніх справ, Київ, 2007. – 24с.

14. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар кримінально-процесуального кодексу / В.М. Тертишник. – К.: А. С. К., 2007. – 1056с.

Н.І. Джуравець,
студентка Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(м. Хмельницький)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності. У сучасному світі спостерігається збільшення кількості дітей з особливими потребами. У зв'язку з цим цілком закономірним і своєчасним є поширення в Україні процесу інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями, що забезпечує реалізацію їхніх прав на здобуття освіти. Саме отримання ними якісної освіти свідчить про успішну соціалізацію осіб з обмеженими можливостями в сучасному жорстокому світі, забезпечує їм повноцінну участь у житті суспільства та самореалізацію в різних видах професійної діяльності. Сучасною світовою тенденцією є прагнення до деінституалізації та забезпечення доступності всіх ресурсів суспільства для осіб з особливими потребами. Продовжує формуватися і впроваджуватися нова культурна й освітня норма – створення умов для активної участі в житті суспільства для всіх громадян, що фіксує міжнародне законодавство на рівні ООН. Визнання Україною Конвенції ООН «Про права дитини» та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилило увагу до проблем дітей, які мають відхилення в розвитку, зумовило необхідність розробки цілеспрямованих дій держави для створення найсприятливіших умов для забезпечення їхньої самоактуалізації, активної участі в системі сучасних суспільних відносин.

Сьогодні все більшого розвитку набуває інклюзивна модель освіти, що базується на соціальній моделі розуміння інвалідності, яка на противагу медичній розглядає ваду здоров'я як соціальну проблему, зумовлену непристосованістю оточення, а не як характеристику особистості. У 90-х роках XX століття активізувався рух зі створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі, який був ініційований батьками таких дітей і недержавними організаціями. Метою введення інклюзивної освіти є формування нової філософії ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку, забезпечення конституційних прав і державних гарантій на здобуття якісної освіти, здійснення комплексної реабілітації цієї групи дітей, набуття ними побутових та соціальних навичок. Враховуючи світові тенденції розвитку освіти, необхідність розробки механізмів впровадження базової Концепції розвитку інклюзивного навчання в Україні у відповідності до основних міжнародних документів набуває досить важливого значення.

На сьогодні науковцями обговорюються проблеми інтеграції дітей з особливими освітніми потребами і активно розробляються підходи до навчання і виховання їх в умовах загальноосвітніх навчальних закладів. Вивчення особливостей створення комфортного інклюзивного освітнього середовища має важливе значення для успішного навчання, виховання та соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Питанню інтегрованого навчання та виховання дітей із порушеннями психофізичного розвитку приділяли увагу численні фахівці в галузі соціальної, корекційної, спеціальної педагогіки та дефектології – це Л. Аксьонова, В. Бондар, Є. Бондаренко, М. Веденіна, М. Власова, О. Глоба, В. Григоренко, П. Горностай, Г. Іващенко, Б. Пузанов, О. Установ. В Україні окремі аспекти проблеми інтегрованого навчання висвітлюються у працях А. Колупаєвої, М. Сварника, В. Синьова, Н. Софій, М. Шеремет, В. Тарасун, О. Таранченко, А. Шевцова. Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема Ю. Богінська, В. Болдирєва, В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, В. Синьов, О. Столяренко, А. Шевчук, О Савченко присвячують свої праці дослідженням проблеми інклюзивної освіти. Значно менше досліджень присвячено вивченню питання конституційно-правові аспекти інклюзивної освіти.

З огляду на це, мета статті – проаналізувати конституційно-правові аспекти інклюзивної освіти.

Право на освіту задекларовано Конституцією України та законодавством у галузі освіти. Зокрема, статті 46, 53 Конституції України гарантують обов'язковість та доступність всіх ланок освіти: «Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам». Доступність освіти, можливість вибору навчального закладу та форми навчання гарантовано пунктом 1 статті 29 Закону України «Про освіту» та статтею 6 Закон України «Про загальну середню освіту». Із внесенням змін у 2014 році до Закону України «Про загальну середню освіту» в зазначеній статті робиться наголос на тому, що окрім зазначених раніше відмінностей громадянам України забезпечується доступність та безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти у державних і комунальних навчальних закладах незалежно від особливостей інтелектуального, соціального і фізичного розвитку особистості. Зауважимо, що розвиток в Україні інклюзивної освіти спрямований на залучення осіб з обмеженими можливостями в освітній процес; соціалізацію в сучасному суспільстві; створення активної поведінкової установки на впевнене позиціонування себе в сучасному суспільстві; вміння перетворювати свої недоліки в достоїнства; зміна ставлення сучасного суспільства до людей з обмеженими можливостями через вищевказане залучення дітей з обмеженими можливостями в наше суспільство [3]. Передусім визначимося щодо сутності ключових понять «інклюзія», «дитина з особливими потребами» та «інклюзивна освіта». Інклюзія – це процес реального включення дітей з особливостями психофізичного розвитку в активне суспільне життя і однаковою мірою необхідна для всіх членів суспільства. Дитина з особливими потребами – це не обділена долею, це, швидше, визначений спосіб життя за обставин, що склалися, який може бути дуже цікавий їй і оточуючим людям, якщо порушення розглядати в рамках соціальної концепції. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими

освітніми потребами, зокрема дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу [4]. Одним із важливих концептуальних аспектів інклюзивної освіти є принципи, на яких вона будується, зокрема це принципи виваженої педагогіки, яка передбачає, що різноманітність між людьми є природнім явищем. Розвиток осіб із обмеженими можливостями залежить від задоволення їхніх потреб у самообслуговуванні, пересуванні іншими людьми. Інклюзія базується на концепції «нормалізації», в основі якої покладено ідею про те, що життя і побут людей з обмеженими можливостями мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя усієї громади. Принципи «нормалізації» закріплені низкою сучасних міжнародних правових актів. Відповідальність і складність завдань інклюзивної освіти зумовлюють необхідність її постійних зв'язків із гуманітарними, людинознавчими, технічними науками. У методологічних зв'язках із філософією, перш за все, виділяють аксіологічний аспект, підкреслюючи необхідність ставлення до людини з обмеженими потребами як до цінності, цілісної особистості, носія індивідуальності з позитивними можливостями, об'єкта любові, піклування і захисту, забезпечення соціальної справедливості [3, с. 72]. Філософські галузі – онтологія та гносеологія важливі для інклюзивної освіти з точки зору з'ясування сутності і точного понятійно-термінологічного визначення таких явищ, як здоров'я і хвороба, норма і патологія, взаємодія біологічних і соціальних чинників у виникненні, перебігу ушкодженого розвитку та його корекції; узгодження розуміння понять, які широко вживаються: аномальність, особливі потреби, компенсація, корекція. Основний принцип інклюзії: всі діти мають навчатися разом, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, які існують між ними. Розкриття потенційних можливостей дітей з психофізичними порушеннями залежить не стільки від форм навчання (інтернатна чи інклюзивна), хоча вони й визначають різний ступінь соціальної адаптованості, скільки від гнучкості системи спеціальної освіти, рівня та діапазону наданих послуг, які задовольняють їхні потреби (раннє виявлення порушень, єдність діагностики і корекції розвитку, наступність дошкільного, шкільного і після шкільного змісту освіти), а також від готовності педагогів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі [2]. На сучасному етапі розвитку освіти дітей з особливими освітніми потребами пріоритетного значення набуває створення інклюзивного освітнього середовища. Інклюзивне освітнє середовище – це навчально-виховне

середовище закладу освіти, де система освітніх послуг ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу (В. Бондар, І. Калініченко). Інклюзивна освіта при цьому виступає підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та навчально-виховне середовище до потреб учнів, які відрізняються своїми навчальними можливостями. Серед першочергових кроків у напрямі створення інклюзивного середовища вбачаються такі: відмова від стереотипних поглядів на вчителів, учнів і навчальний процес; сформувати в школі атмосферу, основану на ідеях інклюзії; розбудова школи як громади; зосередження на співпраці, а не на конкуренції; прищеплювання віри в свої сили кожному члену шкільного колективу [1; 3] .

Необхідними умовами формування інклюзивного освітнього середовища в загальноосвітніх навчальних закладах є: визнання педагогом необхідності використання різноманітних навчальних підходів з урахуванням різних стилів навчання, темпераменту й особистості окремих дітей; адаптація навчальних матеріалів для використання по-новому, підтримуючи самостійний вибір дитини в процесі навчання у класі; використання різних варіантів об’єднання дітей у групи; налагодження співробітництва та підтримки серед учнів класу; використання широкого спектра занять, практичних вправ і матеріалів, що відповідають рівню розвитку дитини. Мета інклюзивного середовища – орієнтація на розвиток особистості та відповідність запитам соціального оточення і сподіванням людини [3, с. 92]. Освітнє середовище тільки тоді буде інклюзивним, коли матиме низку таких ознак:

– спланований і організований фізичний простір, у якому б діти могли безпечно пересуватися під час групових та індивідуальних занять;

– наявність сприятливого соціального та емоційного клімату;

– створені умови для спільної роботи дітей, а також надання один одному допомоги в досягненні позитивного результату.

В інклюзивному освітньому середовищі всі діти здатні досягати успіху. На підставі всебічного аналізу літератури з цього питання можна навести такі переваги для дітей з особливими освітніми потребами:

– в інклюзивному середовищі діти з обмеженими можливостями демонструють вищий рівень соціальної взаємодії з іншими дітьми, які таких обмежень не мають;

– в інклюзивному освітньому середовищі підвищується соціальна компетентність і вдосконалюються комунікативні навички дітей з відмінними здібностями;

– діти з особливими потребами навчаються за складнішою і поглибленішою навчальною програмою, завдяки чому процес набуття вмінь і навичок перебігає ефективніше, а академічні досягнення поліпшуються;

– підсилюється соціальне сприйняття дітей з відмінними здібностями завдяки методиці навчання в інклюзивних школах, де воно часто відбувається у формі групової роботи. Працюючи в малих групах, діти навчаються бачити людину, а не її ваду, і починають усвідомлювати, що між ними та дітьми з обмеженими можливостями є багато спільного;

– дружні стосунки між дітьми з обмеженими можливостями та іншими дітьми, які таких обмежень не мають, зазвичай частіше розвиваються в інклюзивному середовищі [1; 4] .

Загалом серед переваг інклюзивної освіти вчені називають: формування у дитини з вадами розвитку моделі здорового повноцінного способу життя; створення умов для соціальної адаптації та найбільш повного розкриття свого потенціалу у дитини з вадами розвитку; зосередження уваги на можливостях і сильних сторонах особистості дитини; можливість усіх дітей жити разом із родиною; виховання у здорових дітей толерантності, комунікабельності, більш адекватної самооцінки, меншої агресії, вміння цінувати своє здоров’я; реальну інтеграцію та суспільну адаптацію.

Таким чином, сучасні заклади освіти повинні знаходити шляхи, які б забезпечували успішне навчання всіх дітей, включаючи тих, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку.

Інклюзивні школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання, а також забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, запровадження організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів і партнерських зв’язків зі своїми громадянами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Боднар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен // Рідна школа.– 2011. – №3. – С. 10 – 14.

2. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти / В. Бондар // Дефектологія. – 2003. – № 3. – С. 2–5

3. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія – Київ: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.

4. Ярмощук І. Інклюзивне навчання в системі освіти // Шлях освіти. – 2009. – № 2. – С. 24–28.

С.І. Димчук,
магістрант 2 року навчання
(м. Київ)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ НА ОКРЕМИХ ЕТАПАХ ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ

Дослідження історії становлення інституту адвокатури має ключове значення для розуміння його сучасного змісту та вирішення питань його розвитку на майбутнє. Концептуально важливим при висвітленні історії становлення інституту адвокатури є дослідження його саме як частини загальнодержавних та загальносуспільних процесів, що дасть змогу спрогнозувати і тенденцію сучасних змін адвокатури в умовах трансформації української держави.

Генезис розвитку правозахисної діяльності, через призму якої можна дослідити історію становлення адвокатури, на українських землях прослідковується з часів Київської Русі. Процесуальне представництво цієї епохи відображено в таких джерелах давньоруського законодавства, як Псковська судна грамота і Новгородська судна грамота [1, с. 337-338]. У тексті «Руської Правди» інститут судового представництва і захисту не розкривається [2; 24, с. 307]. Однак, як відомо, у цей період існували прототипи адвокатів, які виконували роль захисників: рідні та приятелі сторін, послухи, видоки тощо.

Слід зазначити, що на Русі інститут захисту виник не як самостійний інститут, а у зв'язку із судовим представництвом; особи, які виконували обв'язки представника, одночасно виконували і роль правозаступників [3, с. 28].

Як вірно зазначає Б.В. Боярський, історичний шлях виникнення та розвитку української адвокатури доцільно простежувати з того часу, коли вона була організаційно оформлена й законодавчо визначена як особливий правовий інститут [4].

Ні щодо Київської Русі, ні щодо Великого князівства Литовського неможливо говорити про становлення адвокатури як інституту. Окремі автори роблять висновок, що можна говорити про його «перші зародки» [5].

Однак не можна погодитися з твердженням, що Третій Литовський Статут «зробив першу спробу закріпити і врегулювати в законодавчому порядку інститут адвокатури» [6, с. 159], оскільки третя редакція Литовського Статуту передбачала артикули, що стосуються виключно здійснення захисту в суді (артикули 57-61 IX розділу), і не містила будь-яких положень про організацію адвокатури [7].

Окремо слід відмітити, що поняття адвокатури як незалежного і самоврядного інституту не є тотожним поняттям «правозахисна діяльність» і «адвокатська діяльність». По суті, єдність вимог до здійснення певної діяльності є передвісником організації професійного правозахисного інституту.

Вперше термін «соціальний інститут» був введений англійським соціологом Г. Спенсером, який також описав різні види соціальних інститутів, в тому числі і професійний [8, с. 49].

Створенню будь-якого інституту передує історія його інституціоналізації. Інституціоналізація адвокатури – це процес трансформації соціальних відносин між особами, які здійснювали функції представництва, судового захисту та правову допомогу, в стійку форму організації спільної діяльності, взаємодії між ними. У «Права, за якими судиться малоросійський народ» вже використовується термін «адвокат», закріплені права, обов'язки і відповідальність цієї особи, але корпоративність і самоврядування все ще не об'єднують адвокатів [9].

При дослідженні історії української адвокатури слід враховувати, що сучасна територія Україна протягом свого історичного розвитку була розділена між різними державами, що відобразилося і на становленні інституту адвокатури. Так, на Галичині інститут адвокатури розвивався відповідно до законодавства Австрії, оскільки ці західноукраїнські землі з 1772 року по 1918 рік перебували в складі Австрії та Австро-Угорщини.

Об'єднання адвокатів в адвокатські палати було законодавчо закріплено за тимчасовим Положенням про адвокатський порядок від 16 липня 1849 року, проте фактично палати були організовані на українських землях тільки з 1862 року [10, с. 15]. Дослідники звертають увагу на детальну регламентацію положень, що стосуються організації роботи палат і президій. Так, Указом Міністерства юстиції від 18 жовтня 1901 року було затверджено розпорядок Буковинської палати адвокатів. Він складався з 23 параграфів і визначав порядок проведення зборів палати, виборів президента і членів президії, порядок внесення і розгляду питань, прийняття рішень. Свій внутрішній розпорядок мала і президія крайової палати. Він також був затверджений Міністерством юстиції 18 жовтня 1901 року і складався з 18 параграфів [11, с. 80].

Значний етап становлення адвокатури на українських землях, що входили до складу Російської імперії, пов'язаний з судовою реформою 1864 року. Відома реформа в найкоротші історичні терміни показала результати об'єднання адвокатів (присяжних повірених) в незалежну корпорацію, яка зуміла сформувати основні принципи своєї діяльності, дала світу плеяду видатних адвокатів.

Створення адвокатури у цей період відбувалося на засадах професійності, незалежності, самоврядності, поєднання в діяльності адвокатів функцій судового захисту і судового представництва, самостійності у висловлені правової позиції по справах, свободи критики дій владних структур по конкретних справах. Це особливо проявилося у так званих політичних справах, коли судові промови адвокатів були концентрованим вираженням громадської думки і сприяли розвиткові демократичних процесів, що спонукало владні структури посилити контроль за діяльністю адвокатів, обмежити гласність і змагальність судового розгляду [12].

Породжене Судовими Статутами 1864 року розуміння того, що без адвокатури та адвоката не може бути справжнього правосуддя, стало концептуальною ідеєю великої Судової реформи 1864 року. Інститут Присяжних повірених, за Судовими статутами 1864 року, організовувався як незалежна корпорація. Це проявлялося в тому, що Присяжні повірені кожного округу судової палати об'єднувалися в одне ціле їх загальними зборами і Радою. Нагляд за діяльністю присяжних повірених був покладений на ради, які обиралися присяжними повіреними з їхнього числа. Організована таким чином система управління адвокатською корпорацією забезпечувала

автономність і незалежність адвокатури від державних органів, виборність і підзвітність рад присяжних повірених.

Говорячи про стаж, який повинен був мати претендент для отримання статусу присяжного повіреного, необхідно звернути увагу на той факт, що в силу статті 203 Судових статутів для призначення на посаду члена окружного суду був потрібний стаж всього три роки на посаді не нижче секретаря окружного суду [13, с. 53].

Це, на думку дослідника Фельцана І.Ю., свідчить про те значення, яке надавали укладачі Судових статутів якості юридичної допомоги присяжними повіреними. За чинним законодавством, сьогодні трудовий стаж, що дає право претендувати на статус адвоката, знижено з 5 років по Статутах до 2 років [14, с. 51-52].

Як слушно зазначає Меланчук А.В., у сучасних умовах, особливо із врахуванням правила, закріпленого у примітці до ст. 368 Утворення судових установ про те, що «виключені з числа присяжних повірених позбавляються права вступати до стану в межах усієї держави», в адвокатуру не повинні повторно приймати тих осіб, стосовно яких кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури було прийнято рішення про позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю на підставі, передбаченій пунктами 1–4 частини другої ст. 32 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Чинний Закон про адвокатуру недостатньо захищає права особи від несумлінних адвокатів, оскільки нормами цього закону передбачена можливість повторно отримати статус адвоката тим, хто був його позбавлений [15, с.56].

Згідно статті 357 Судових Статутів присяжні повірені кожного судового округу обирали з числа присяжних повірених, хто перебував при окрузі судової палати, рада, а також голови ради і товариша голови. Компетенція рад присяжних повірених свідчить про високий рівень самоврядування в присяжного адвокатуру. К.К. Арсеньєв був переконаний: «Корпорація не мислима без самоврядування, без органу, який служив би її представником. Присяжних повірених ми бачимо всюди, де введені в дію нові Судові статути; але стан присяжних повірених є тільки там, де відкрито раду присяжних повірених» [16, с. 22-23]. В.Д. Спасович відзначав: «Де немає Ради, там немає справжньої адвокатури, а тільки її оманливе подібність» [17, с. 72].

Всупереч поширеній в юридичній літературі думку, що на території сучасної Україна діяли три ради присяжних (Харківська, Київська і Одеська), Київська рада присяжних повірених так і не була

створена. Київська судова палата до кінця 80-х рр. XIX ст. налічувала близько 500 присяжних повірених і більше 400 помічників, проте влада перешкодила утворенню такого органу органу адвокатського самоврядування [18].

В цілому, в політиці самодержавства по відношенню до самоврядування присяжних повірених в ході реалізації реформи 1864 року, можна виділити дві протилежні тенденції: обмеження демократичних засад інституту адвокатури і реформаторську тенденцію [19, с. 9]. Обмеження демократичних засад проявилося в тому, що 19 жовтня 1865 були введені тимчасові правила, згідно з якими міністр юстиції особисто ухвалював рішення про вступ в адвокатуру [20, с. 14]. Протилежний, тобто реформаторський, підхід простежується в діяльності Комісії для перегляду законоположень по судової частини під головуванням міністра юстиції Н.В. Муравйова. Так, наприклад, в 1897 році пропонувалося ввести станове самоврядування адвокатури за всій території країни, однак необхідну підтримку даний проект не отримав.

Що стосується цього періоду зародження інституту адвокатури, то варто згадати досить вдалий вислів відомого дослідника адвокатури С. Гаврилова, який актуальний і для сучасної адвокатури: «Весь шлях адвокатури на Русі… є визнанням необхідності її існування і одночасно боротьби з нею» [21].

Корпорація присяжних повірених була ліквідована з встановленням радянської влади. Нова радянська адвокатура мала мало спільного зі своєю попередницею – присяжного адвокатурою: диктатура пролетаріату не змогла сприйняти її кращі традиції, в тому числі в сфері самоврядування.

Зміна політичної влади в Україні призвела до зміни напрямку розвитку адвокатури. Більшовицька теорія порвала з віковою традицією, відповідно до якої на правову систему накладалися етичні обмеження. Постановою «Про введення народного суду» від 4 січня 1918 року новий уряд знищив усі судові органи попереднього державного ладу та інститути, що знаходилися при них, у тому числі – присяжну і приватну адвокатури.

Загальна судова система і система революційного трибуналу були утворені Декретом про суд і Тимчасовим положенням про народні суди і революційні трибунали від 14 лютого 1919 року. Найважливішою особливістю організації захисту за зазначеним Положенням було утворення окремих колегій правозаступників і окремих колегій обвинувачів для народних судів і революційних

трибуналів. Члени перших обиралися з числа громадян, які відповідали вимогам, установленим для виборців, відповідними виконкомами Рад, та одержували заробітну плату від держави [22, с. 43].

Ідея організації адвокатури на засадах правозаступництва знайшла своє законодавче вирішення у Декреті від 17 лютого 1919 року і не піддавалася будь-яким змінам аж до 1922 року. З новою силою дискусія про засади побудови адвокатури спалахнула напередодні судової реформи 1922 року і в перші роки її проведення.

Завершення громадянської війни, перехід до нового, мирного етапу розвитку держави, до нової економічної політики зумовили широку законотворчу діяльність, перебудову судової системи, створення спеціального органу нагляду за законністю – прокуратури, а також утворення на нових засадах радянської адвокатури.

2 жовтня 1922 року було прийнято Положення про адвокатуру Української РСР, яким замість колегій правозаступників були створені нові адвокатські органи – губернські колегії захисників у кримінальних і цивільних справах. Ці колегії, на відміну від колегій правозаступників, були наділені деякими правами самоврядування. Так, після затвердження першого складу колегії захисників президією губвиконкому вони обирали свої президії, що здійснювали прийом нових членів колегії. На президію покладалося також вирішення інших питань діяльності колегії й юридичної консультації: нагляд і накладення дисциплінарних стягнень; призначення безкоштовного захисту; організація юридичних консультацій тощо.

16 грудня 1922 року ВЦВК прийняв Положення про судоустрій Української РСР, де передбачалося, що з метою забезпечення трудящих юридичною допомогою при вирішенні цивільних спорів та здійснення захисту у кримінальних справах при губернських судах (і під їхнім наглядом) діють колегії захисників. Таким чином, натомість губернських рад народних судів нагляд за діяльністю колегій покладався на губернські суди.

До керівних органів адвокатури можна віднести загальні збори колегії, та, власне, президія колегії, які обиралася загальними зборами колегії строком на один рік. Також до повноважень колегії відносилися заслуховування звіту президії, обговорення загальних питань діяльності колегії; встановлення розміру відрахування у фонд колегії та організація юридичних консультацій.

До повноважень президії входили функції розгляду заяв про вступ у члени колегії та відрахування, нагляд і контроль за

виконанням членами колегії їхніх обов'язків та накладення дисциплінарних покарань та призначення безоплатної оборони й оборони за таксою.

В 1924 році були прийняті Основи судоустрою СРСР і союзних республік. У 1925 році ж, в зв'язку з новим адміністративно-територіальним поділом були створені окружні суди (замість губернських), при яких діяли колегії захисників [23].

Конституція СРСР 1936 року встановила «право трудящих на об'єднання в громадські організації». У відповідності з ним і відбувалося об'єднання адвокатів в колегії. Формально самоврядні колегії захисників з часу їх утворення були під наглядом обласних судів, а з початку 30-х років перейшли під контроль Наркомюста.

Соціальні зміни, що відбулися в роки Радянської влади, подальші політичні події вимагали та організованого зміни адвокатури. Так, 16 серпня 1939 року постановою РНК СРСР було затверджено нове «Положення про адвокатуру СРСР» та передбачено створення юридичних консультацій. Цим Положенням встановлювалося, що колегії адвокатів утворювалися в краях, областях, автономних республіках, не мають обласного поділу.

Ст. 14 Положення закріплювала найважливіший демократичний принцип: «всі питання, пов'язані з організацією і діяльністю колегії адвокатів, вирішуються загальним зборами членів колегії адвокатів та президією колегії адвокатів». Положенням було встановлено, що колегії адвокатів користуються правами юридичної особи.

Загальні збори колегії адвокатів повинно було скликатися не рідше двох разів на рік. Президія колегії адвокатів і ревізійна комісія обиралися таємним голосуванням строком на два роки. Президія колегії здійснювала керівництво всією діяльністю колегії, обирала зі свого складу голову, його заступника і секретаря президії.

«Положення про адвокатуру СРСР» 1939 року також передбачало організацію обласних, крайових і республіканських колегій адвокатів.

Подальше законодавство про адвокатуру союзних республік (в тому числі «Положення про адвокатуру РР ФСР» 1962 року) не тільки зберегло, але й значно розвинуло територіальний принцип організації адвокатури. Подальший розвиток цього принципу знайшов свого вираження в нових формах організації адвокатських об'єднань. Незважаючи на те, що колегії захисників формально були самоврядними і незалежними, практичними вони повністю

знаходились під впливом державних і партійних органів, які постійно втручалися в їх діяльність. У сталінський час, при пануванні таємного, закритого і письмового процесу адвокатуру доводилося працювати дуже важко. Кримінальний процес був перетворений в обов'язок відповідних органів будь-яким шляхом викрити злочинця і жорстоко покарати. Після війни багато адвокатів повернулися в свої колегії і продовжували в них свою роботу [24, с. 124].

В післявоєнний період, у 1952 році в колегіях запроваджено кодифікацію законодавства, затверджено Мін'юстом СРСР Положення про юридичні консультації колегій адвокатів, яке докладно регламентувало організацію та порядок їх роботи. Проте воно було скасовано у 1956 році з введенням Типових правил внутрішнього трудового розпорядку для адвокатів.

В 1962 році було затверджено «Положення про адвокатуру УРСР», яким було внесено ряд змін. Зокрема, загальні збори колегії адвокатів, окрім президії, також строком на два роки обирали ревізійну комісію, яка проводила систематичні перевірки фінансово-господарської діяльності президії колегії та юридичних консультацій. Було затверджено перелік видів юридичної допомоги, який включав надання порад, довідок, роз'яснень, складання заяв, скарг та інших документів, участь у судових процесах як захисників обвинувачених, представників відповідачів та інших заінтересованих осіб.

В 1962 році Верховна Рада УРСР затвердила нове «Положення про адвокатуру», яким було внесено ряд змін. Зокрема, загальні збори колегії адвокатів, окрім президії, також строком на два роки обирали ревізійну комісію, яка проводила систематичні перевірки фінансово-господарської діяльності президії колегії та юридичних консультацій. Було затверджено перелік видів юридичної допомоги, який включав надання порад, довідок, роз'яснень, складання заяв, скарг та інших документів, участь у судових процесах як захисників обвинувачених, представників відповідачів та інших заінтересованих осіб.

В 1963 році замість Міністерства юстиції УРСР створена Юридична комісія при Раді Міністрів УРСР, яка забезпечувала методичне керівництво роботою обласних колегій адвокатів. Проте у внесених в 1966 році до Положення про адвокатуру УРСР змінах і доповненнях було закріплено, що на неї покладалися керівництво та контроль за діяльністю колегій адвокатів.

Юридична комісія затверджувала кількісний склад колегій адвокатів, організовувала та проводила вибори керівних органів

колегії, затверджувала за погодженням із профспілковими органами правила внутрішнього розпорядку колегій адвокатів, видавала інструкції та інші акти з питань діяльності адвокатури тощо.

Важливим етапом розвитку радянської адвокатури стало прийняття першого і єдиного в СРСР Закону «Про адвокатуру в СРСР» 1979 року, який визначав організацію і порядок діяльності адвокатури в СРСР. Подальший розвиток законодавства про адвокатуру України зумовлений затвердженням Положення про адвокатуру УРСР 1980 р., яке надало суттєві повноваження колегіям адвокатів у самоврядуванні, здійсненні керівництва і контролю за професійною діяльністю адвокатів. Положення підкреслило особливий статус адвокатури (добровільне об'єднання осіб, які займаються адвокатською діяльністю), встановило порядок формування колегій адвокатів на території республіки. Також Положенням залишило без змін структуру органів колегії адвокатів, відновлено норму, згідно з якою президія обиралася шляхом таємного голосування, що відповідало демократичним основам організації адвокатури й забезпечувало свободу волевиявлення адвокатів, та зазначено, що президія має широкі повноваження, а її діяльність будується на основі колективності керівництва, гласності, регулярної звітності перед членами колегії, широкого залучення адвокатів до роботи президії. Разом з тим нове законодавство передбачало й повноваження органів державної влади та управління стосовно загального керівництва колегіями адвокатів. Так, Міністерству юстиції УРСР було надано право зупиняти виконання рішень загальних зборів чи постанов президії колегії адвокатів у випадку невідповідності їх чинному законодавству, встановлювати порядок надання адвокатами юридичної допомоги та оплати праці, здійснювати інші повноваження, пов'язані з загальним керівництвом адвокатурою [25, с. 50-51].

На жаль, радянська державно-правова система виключала існування суспільно-значимої адвокатури. Вона діяла в чітко окреслених фахових межах, що виключало вплив адвоката на громадську думку, його активну національну позицію. Приклад Левка Лук'янченка та його товаришів – це той виняток, що підтверджує правило. Сучасна адвокатура стала продовженням радянської адвокатури [26, с. 18]. Тому сьогодні значення та вплив адвокатів на політичні та законодавчі процеси є мізерним. Так само мізерною є роль адвокатів на забезпечення справедливого і

ефективного правосуддя, особливо в порівнянні з адвокатами європейських та інших розвинутих країн.

На нашу думку, боротьба з таким негативним пострадянським відлунням повинна сьогодні бути одним із визначальних критеріїв обрання векторів розвитку сучасної адвокатури. В даному випадку історія, особливо порівняння ролі української адвокатури на різних її етапах, повинно слугувати базисом для формування відповідних висновків при обранні моделей реформування адвокатури.

Після створення у 1989 році Союзу (Спілки) адвокатів СРСР ініціатива створення Союзу адвокатів України була підтримана майже всіма колегіями адвокатів 17 грудня 1989 року на розширеному засіданні Вченої Ради Київського ГНДІ адвокатури.

Ініціативна група зі створення Спілки адвокатів України, а згодом Оргкомітет з підготовки Установчого з'їзду САУ, підготували у дуже стислий термін установчі документи і надіслали їх для обговорення у колегії адвокатів.

20-22 вересня 1990 року у м. Києві відбувся Установчий з'їзд адвокатів, на якому була утворена Спілка адвокатів України – незалежна, самоврядна організація, метою якої стало об'єднання зусиль адвокатів республіки для формування демократичної правової держави; підвищення рівня юридичної допомоги, ролі й авторитету адвокатури в суспільстві й державі; сприяння законодавчому закріпленню індивідуальної, приватної адвокатської діяльності; досягнення адвокатурою повної самостійності та самоврядування; захист професійних прав і соціальних інтересів адвокатів, їхніх честі та гідності; поширення історичних традицій української адвокатури; розвиток і поглиблення міжнародних зв'язків адвокатів [23].

На виконання рішень Установчого з'їзду адвокатів 1990 року правління Спілки утворило комісію, яка розпочала роботу над проектом першого в Україні Закону про адвокатуру. Наприкінці 1990 року концепція закону «Про адвокатуру України» і його перший варіант були підготовлені членами комісії. А на початку 1991 року почалося обговорення принципово нової концепції Закону.

У 1992 році основні положення цієї Концепції, за пропозицією САУ, були включені в затверджену Верховною Радою України Концепцію судово-правової реформи в Україні.

При розгляді законопроекту «Про адвокатуру» народні депутати піддали критиці більшість статей законопроекту. Однак 19 грудня 1992 року Закон України «Про адвокатуру» був прийнятий і введений у дію з 1 лютого 1993 року.

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру» не існувало професійної асоціації адвокатів. Як зазначалося в доповіді в межах східного партнерства, незважаючи на те, що діяли добровільні об'єднання адвокатів та інші органи (кваліфікаційно-дисциплінарні комісії та Вища кваліфікаційна комісія адвокатури), які виконували деякі функції асоціації адвокатів, це не заповнювало відсутність адвокатської асоціації, що не відповідало європейським загальновизнаним стандартам.

На даний час певна частина науковців та адвокатів вважають за доцільне повернутись до моделі інституту адвокатури, який був передбачений законом 1992 року. При цьому, як плюси цього нормативно-правового акту, відзначають односкладність та зрозумілість його норм, просту систему органів адвокатського самоврядування (існувала лише двох ланкова вертикаль кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури), відсутність обов'язкового членства в єдиній професійній організації та обов'язку сплачувати щорічні внески тощо.

Слід зазначити, що Закон України «Про адвокатуру» регулював тільки статус адвоката, діяльність регулювалась державою. Парламентська Асамблея Ради Європи в 1995 році у своїх рекомендаціях щодо вступу України до РЄ рекомендувала заснувати асоціацію адвокатів на національному рівні. Так, до 2012 року у Верховній Раді було зареєстровано щонайменше 5 законопроектів про адвокатуру та адвокатську діяльність, проте усі вони були відхилені [27 ,с. 63].

5 липня 2012 року врешті було прийнято Закон України № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», розроблений у відповідності до рекомендацій ПАРЄ та висновків Венеціанської комісії. Створення єдиної професійної організації адвокатів – Національної асоціації адвокатів України – відповідало умовам подальшого підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Законом визначено, що адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, який забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання своєї організації та діяльності.

Заснована Національна асоціація адвокатів України 17 листопада 2012 року, як найвищий орган адвокатського самоврядування України. Організація налічує більше 35 тисяч адвокатів і об'єднує усі регіональні і національні органи

адвокатського самоврядування. З моменту її заснування ми пов'язуємо сучасний період функціонування адвокатури України як правозахисного інституту.

Огляд цього періоду становлення інституту адвокатури був би не повним без цитати з виступу голови НААУ Лідії Ізовітової під час міжнародної конференції до п'ятиріччя створення першої професійної самоврядної організації адвокатури, яка відбулась 17 листопада 2017 року: «Створення Національної асоціації адвокатів України — недержавної некомерційної професійної організації, яка об'єднує всіх адвокатів України та забезпечує завдання адвокатського самоврядування – принесло очевидні переваги для всієї Української держави та її громадян. Ця реформа наблизила Україну до європейських стандартів у сфері правосуддя та перетворила конституційне право кожного на професійну правничу допомогу у реальну можливість отримати фахового і непідконтрольного державі захисника. Переконана, що розуміння відповідальності, відданість справі та цінностям професії і надалі слугуватимуть гарантією невідворотного розвитку в Україні європейського інституту адвокатури і високого рівня захисту прав громадян. Адвокати, що працювали перші п'ять років у органах адвокатського самоврядування, фактично заклали основи нової моделі управління адвокатською професією. Можна без перебільшення сказати, що їхні результати — це частина новітньої історії української адвокатури, і нею варто пишатися» [28, с. 7].

Як зазначає Святоцька В.О., формування інституту адвокатури, як самостійного суспільного інституту, основу якого склала самоорганізована професійна спільнота адвокатів, усвідомлення ними високого професійного покликання, ролі та місця адвокатської професії в юридичному житті суспільства, відбулося у середні віки і під впливом європейських традицій [29, с. 10]. Із таким історичним досвідом ми пов'язуємо і майбутнє адвокатури – подальший розвиток з урахуванням європейських традицій.

Враховуючи викладене, можна дійти до висновку, що історія становлення адвокатури України багата прикладами успішної організації діяльності цього інституту, до яких слід віднести: розуміння важливості ролі адвокатури та адвоката періоду Судових Статутів 1864 року, питання не допуску до адвокатури осіб, що дискредитували себе у такому статусі, а також більший стаж, необхідний для допуску до професії адвоката у цей же період; підкреслення значення адвокатського самоврядування, спроби

кодифікації законодавства про адвокатуру, чітка організація органів адвокатури – у радянській період; простота, зрозумілість, диспозитивність законодавства про адвокатуру – у період з 1992 року до 2012 року.

Також слід відмітити, що правозахисні можливості інституту адвокатури тісно пов'язані із його незалежністю та самоврядністю, що проілюстровано етапами його розвитку в межах історій різних держав у різні періоди. За жодних обставин України не повинна повернутись до моделі удержавлення інституту адвокатури, елементи якої чітко прослідковувались у радянській період.

Врахування як позитивного, так і негативного історичного досвіду у становленні інституту адвокатури України є обов'язковою умовою його подальшого удосконалення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Российское законодательство X-XX веков : в 9 т. / под общ. ред. О.И. Чистякова. – М.: «Юридическая литература», 1984. – Т. 1 : Законодательство Древней Руси. – 432 с.;
2. Центр дослідження адвокатури і права. – Режим доступу: http://unba.org.ua/research-center;
3. Блащук С.М. Судочинство та інститут захисту в Давній Русі/ Блащук С.М. // Адвокатура України історія та сучасність: матеріали круглого столу. – Київ; Тернопіль: ТНПУ ім. В.Гнатюка. 2013. – 153 с.;
4. Боярський В.Б. Історія становлення адвокатури в Україні. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3._KAND_2007/Pravo/18843.doc.htm;
5. Святоцька В.О. Інститут адвокатури України: становлення та розвиток: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд..юр.наук : спец 12.00.01/ В.О. Святоцька: Львів.нац.ун-т ім. І.Франка. – Львів, 2010. с. – 16;
6. Ридчик В. Становлення інституту адвокатури в Україні / В. Ридчик // Підприємство, господарство і право. – 2010. – № 4. – С. 159;
7. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. – Т. 3 : Статут Великого князівства Литовського 1588 року : у 2 кн. / за ред. С.В. Ківалова, П.П. Музиченка, А.І. Панькова. – О. : Юрид. л-ра, 2004. – Кн. 2. – 568 с.;
8. Кон И.С. История буржуазной социологии XIX – начала XX века / И.С. Кон. – М. : Наука, 1979. – 339 с.;

9. Права, по которым судится малороссийский народ. – М. : Книга по требованию, 2011. – 1065 с.;

10. Історія адвокатури України / за ред. Т.В. Варфоломеєвої, О.Д. Святоцького. – К. : Либідь, 1992. – 145 с.;

11. Никифорак М.В. Адвокатура на Буковині в період її перебування у складі / М.В. Никифорак // Адвокатура України : історія і сучасність : Матеріали Всеукраїнського круглого столу. – К. ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2013. – С. 78-82;

12. Галоганов А. П. Право на квалифицированную юридическую помощь при составлении жалобы в Европейский Суд по правам человека / А. П. Галоганов // Бизнес в законе. – 2011. – № 5. – С. 45–47.;

13. Российское законодательство X–XX веков [Текст]: в 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. – М.: Юрид. лит., 1994. – Т. 8: Судебная реформа / Отв. ред. Б. В. Виленский – 1991. – 496 с.: ил. – Библиогр.: с. 463–68. – Указ.: с. 469–494;

14. Фельцан І.Ю. Історичний досвід функціонування інституту адвокатури за судовими статутами 1864 р. та сучасна реформа адвокатури / Фельцан І.Ю.// Адвокатура України : історія і сучасність : Матеріали Всеукраїнського круглого столу. – К. ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2013. – С. 153;

15. Меланчук А.В. Дисциплінрана відповідальність в Дореволюційній Росії за судовими статутами 1864 р. і в сучасній Україні / Меланчук А.В. // Адвокатура України : історія і сучасність : Матеріали Всеукраїнського круглого столу. – К. ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2013. – С. 153;

16. Арсеньев К.К. Заметки о русской адвокатуре / К.К. Арсеньев // Заметки о русской адвокатуре : статьи, речи, очерки / сост. И.В. Потапчук. – Тула : Автограф, 2001. – 456 с.;

17. Спасович В.Д. Застольные речи (1873-1901) / В.Д. Спасович. – Лейпциг : Изд. Э.Л. Каспоровича, 1903. – 104 с.;

18. История Харьковской адвокатуры. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http ://xoka.advokat.org.ua/histor/;

19. Баженова У.И. Адвокатура в дореволюционной России, вторая половина XIX – начало XX в. : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства ; история правовых учений» / У.И. Баженова. – Нижний Новгород, 2002. – 20 с.;

20. Бакаянова Н.М. История возникновения адвокатского самоуправления на украинских землях / Н.М. Бакаянова // Вісник Запорізького національного університету. – 2015. – № 3, – С. 13-20.;

21. Гаврилов С. Н. История адвокатуры в России: генезис и эволюция форм правозаступничества и судебного представительства (XV – начало XX веков). – Череповец, 2009. – С. 22.;

22. Гварамія Л. Л. Розвиток адвокатури в Україні в 1917-1920 роках // Адвокатура : минуле та сучасність : Матер. II Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспір. та студ. (м. Одеса, 2 березня 2013 р.) / відп. За вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 42-44.;

23. Пономаренко О. Історія адвокатури. Правовий статус адвокатури та адвокатська діяльність / О. Пономаренко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : advokatponomarenko.blogspot.com/2017/02/i.html;

24. Милятинська Д.Б. Особливості правового статусу на напрямки функціонування інституту адвокатури в УНР за часів Директорії / Д.Б. Милятинська // Адвокатура : минуле та сучасність : Матер. II Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспір. та студ. (м. Одеса, 2 березня 2013 р.) / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 122-124.;

25. Гринчак Д.С. Правова регламекнтація і діяльність інституту адвокатури в роки «перебудови» // Адвокатура: минуле та сучасність : Матер. II Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспір. та студ. (м. Одеса, 2 березня 2013 р.) / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 50-52.;

26. Андрусяк Т.Г.Адвокати та їх роль у розвитку української правової думки / Андрусяк Т.Г. // Адвокатура України: історія та сучасність: матеріали круглого столу. – Київ; Тернопіль: ТНПУ ім. В.Гнатюка. 2013. – 153 с.;

27. Василик І. Історія адвокатури: від римської традиції до українського самоврядування / Василик І. // Вісник НААУ. 2017. – № 12 (39). – С. 59-63.;

28. 5 років успіху НААУ // Вісник НААУ. 2017. – № 12 (39). – С. 3-7.

29. Святоцька В.О. Інститут адвокатури: становлення та розвиток : автореф. дис. . канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.О.

Святоцька ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2010. – 17 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http ://www.nbuv.gov.ua/ard/2010/10svoust/zip.

Л. К. Жданкіна,
Кандидат юридичних наук, адвокат
(м. Хмельницький)

ОДНОРІДНІСТЬ ТА ЗУСТРІЧНІСТЬ ЯК УМОВИ ПРИПИНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗАРАХУВАННЯМ ЗУСТРІЧНИХ ВИМОГ

Завершення відносин цивільно-правових зобов'язань повинно відбуватися виконанням. Це класична детермінанта доктрини цивільного права, яка є базовою вихідною умовою для стабільного розвитку цивільних правовідносин. Виконання означає дотримання сторонами своїх обов'язків із максимальною реалізацією власних прав та дотримання власних інтересів. Виконання зобов'язання призводить до сталого розвитку системи суспільних відносин та підтримання правопорядку і балансу системи суспільних інтересів.

Натомість буде абсолютно неправильно вважати, що всі без виключення цивільні зобов'язання можуть завершуватися виконанням. Існує безліч підстав та причин через які дотримання зобов'язань суб'єктом цивільних відносин неможливе з цілком об'єктивних підстав, що не залежать від особи. При цьому невиконання зобов'язання не повинно розцінюватися як умисне ухилення сторони від взятих на себе обов'язків або зловживання правовими можливостями. Хоча в останньому випадку законодавець повинен захистити інтереси та права кредитора неспроможного боржника. Для таких цілей слугує інститут припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог, розвиток якого останнім часом набуває актуалізації, а практика застосування – поширення. Саме тому вимагає дослідження природа такого цивільно-правового інституту, а також механізми його реалізації, що дасть змогу уникнути проблем та суперечностей при застосуванні в практиці у випадку неспроможності боржника виконати свої обов'язки належним чином.

Не дивлячись на те, що припинення зобов'язання зарахуванням є досить поширеною практикою доктринальних досліджень з даної

проблематики не так багато. Зокрема звертають на себе увагу результати наукових пошуків таких вчених як З. Р. Барієва, В.В. Бушнєв, І.С. Мітіна, П.Д. Пригуза, Т. Р. Фахретінов, І В Чайка та ін.

Метою даної статті є визначення правової природи зарахування зустрічних однорідних вимог як способу припинення цивільного зобов'язання.

У досить спрощеному вигляді такий спосіб припинення цивільно-правового зобов'язання, як зарахування зустрічних однорідних вимог, відомий як залік і є одним із найбільш складних інститутів цивільного права, який отримав наукове обґрунтування ще в Римському праві. Залік, з точки зору спрощення цивільних правовідносин є цілком логічною формою та моделлю поведінки осіб, що мають зустрічні вимог один до одного. Навіть якщо такі вимоги мають різні обсяги. Разом з тим, саме така спрощеність та, як може здатися на перший погляд, простота в механізмі практичного застосування заліку і викликає більшість проблем.

Саме місце цього цивільно-правового інституту в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) та вітчизняній цивілістичній доктрині свідчить, що це не окрема форма взаємовідносин, а спосіб припинення зобов'язання. З іншого боку, залік – є класичним випадком погашення зустрічних вимог, особливо коли таке погашення має повторюваний характер, а самі відносини стосуються наприклад взаємних розрахунків. Зарахування зустрічних однорідних вимог може цілком виправдано вважатися окремою формою відносин. Однак якщо говорити про нього як про окремий самостійний правочин, то аналіз норм ЦК України (зокрема книги п'ять «Зобов'язальне право») дає всі підстави стверджувати що законодавець такий правочин не виокремив.

З іншого боку, зарахування зустрічних однорідних вимог могло би вважатися способом виконання зобов'язання, оскільки сама семантична конструкція «зарахування» вже вказує на активну форму дії спрямовану на досягнення якоїсь мети.

Натомість, якщо досить ґрунтовно та системно проаналізувати положення ЦК України, то можна побачити, що найбільші питання, які викликає норма що міститься в ст. 601 ЦК України виникають не з приводу самого механізму відносин сторін, які втратили юридичний зв'язок у межах відносин зобов'язання та перейшли в нову якість – припинення зарахуванням, - це як раз підстави такого припинення. Суто формально підходячи к аналізу норми можна побачити, що її формулювання саме по собі і є підставою припинення: «Зобов'язання

припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги» [13].

Але насправді, норма ст. 601 ЦК України визначає лише випадок за яким відбувається зарахування зустрічних однорідних вимог при неспроможності виконання зобов'язання та його припиненні одним із сторін. Хоча сама норма і є деперсоніфікованою, тобто такою, що визначає загальний порядок та загальні засади здійснення зарахування, однак цілком логічно передбачити, що припинення зобов'язання в такий спосіб неможливе без активних дій. Навіть не дивлячись на те, що саме по собі невиконання зобов'язання або його неналежне виконання я раз то і є бездіяльністю, але такий спосіб припинення, який визначений в ст. 601 ЦК України передбачає як раз певну діяльність. Ця теза підтверджується наступним:

- ч. 1 ст. 601 ЦК України передбачає, що припинення зобов'язання відбувається в активний спосіб – передбачається вчинення певних дій;

- «зарахування зустрічних однорідних вимог» вказує на наявність певної процедури, дотримання якої і є умовою реалізації норми ст. 601 ЦК України на практиці;

- відсутність в аналізованій статті чіткої вказівки сторони зобов'язання, яка вдається до зарахування передбачає наявність певної процедури узгодження його припинення в такий спосіб.

Отже, наведене вище демонструє наявність активної фази в процесі припинення зобов'язання зарахуванням, яка власне і складає окремий правочин, навіть якщо він односторонній.

Що ж стосується доктринального визначення зарахування зустрічних однорідних вимог, то тут слід звернутися до точки зору науковців (табл. 1.), що дасть змогу розкрити сутнісне навантаження на аналізований цивільно-правовий інституту, а також визначити його складові елементи та розкрити механізм реалізації.

Таблиця 1

Автори	**Зарахування зустрічних однорідних вимог – це**
Дзера О.В., Кузнецова Н.С.	така підстава припинення зобов'язання, за якої припиняються зустрічні однорідні вимоги, строк виконання яких настав (не зазначений, визначений моментом витребування)
Бушнєв В.В.	погашення одного зобов'язання за допомогою іншого, зустрічного
Пригуза П. Д.	угода, по якій із двох зустрічних однорідних

	вимог за предметом зобов'язання одне – менше по сумі, погашається цілком, а інше – більше по сумі – припиняється в частині, рівній меншій вимозі. Якщо обидва зобов'язання по сумі рівні, то вони цілком погашаються зарахуванням
Шевченко Я. М.	одностороння угода (правочин), яка відбувається шляхом заяви однієї сторони зобов'язання, що не виключає, а інколи навіть і передбачає укладення сторонами договору про зарахування зустрічних вимог, але укладення такого договору ґрунтується на ст. 604 ЦК України, а не на ст.ст. 601-603 ЦК України
Бевзенко Р. С., Фахретдінов Т.Р.	засіб часткового виконання боржником зобов'язань у випадку його неспроможності
Нобель П.	правочин із погашення зустрічного зобов'язання за рахунок частини власного
Фахретдінов Т.Р.	здійснювана в односторонньому порядку та така, що визнається законом, заміна боржником виконання свого зобов'язання припиненням власної однорідної вимоги до кредитора

Таким чином, зарахування зустрічних однорідних вимог може розглядатися в таких якостях:

-спосіб погашення зобов'язання, тобто його цілковитого автоматичного виконання за рахунок зустрічного зобов'язання;

-спосіб часткового виконання зобов'язання за рахунок зарахування однорідних вимог;

-спосіб припинення зобов'язання.

В цьому контексті, Мітіна І.С. зауважує, що «відносно природи зарахування найбільшу полеміку викликало питання, чи є зарахування угодою або юридичним вчинком (правочином). Більшість авторів дотримуються позиції, що зарахуванням є вольовий акт особи, і, отже, спрямований на певні правові наслідки. Тобто, зарахування є способом припинення зобов'язання без реальної передачі виконання за нього, але при цьому правовий ефект зарахування аналогічний правовому ефекту, породжуваному дійсним виконанням»[4].

Як вказують Бевзенко Р. С. та Фахретдінов Т. Р. «припинення зобов'язання зарахуванням можна розглядати в якості дії, вчинку, одностороннього правочину спираючись при цьому на класичне вчення про традиції в німецькому праві і на класифікації підстав

виникнення зобов'язань, наведені деякими російськими авторами» [2]. Слід зауважити на тому, що вітчизняне законодавство чітко не визначає суб'єкт зобов'язальних відносин, який може виступити із заявою про припинення зарахуванням. Логічно вважати, що таким суб'єктом є сторона, що до якої зобов'язання не виконується належним чином або порушується, тобто кредитор. Натомість саме формулювання ч. 1. ст. 601 ЦК України в частині диференціації строків виконання зобов'язання позбавляє однозначності дану тезу. Найбільші проблеми та суперечності виникають тоді коли строк виконання зобов'язання не встановлений договором, тобто визначається волею кредитора. В свою чергу і однозначність твердження щодо наявності виключного прав у боржника припинити зобов'язання зробивши заяву про зарахування у випадку, коли він реально оцінюючи власні можливості бачить, що його подальші дії не задовольнять вимог кредитора, тобто зобов'язання не буде виконане належним чином, але при цьому можуть настати негативні наслідки, що можуть нанести шкоди інтересам іншої сторони.

І навіть підходячи з позицій раціональності правового регулювання та логіки закону, а також враховуючи вимоги правового прагматизму питання щодо особи залишиться невирішеним, так само як і буде виникати невизначеність із способом заявлення в силу перманентності та об'єктивності можливостей настання негативних наслідків для іншої сторони зобов'язання. Така невизначеність питання щодо особи, за заявою якої припиняються зобов'язання зарахуванням однорідних зустрічних вимог, тягне за собою і дилему стосовно форми та способу вчинення такого правочину як оголошення заяви.

Правове значення заяви про припинення зобов'язання зарахуванням полягає в тому, що в той момент, коли така заява зроблена однією зі сторін автоматично припиняється саме зобов'язання, тобто правові наслідки неналежного виконання зобов'язання перестають діяти. Мова йде зокрема нарахування пені та штрафних санкцій. Так, на думку Борисової В. Г. та Спасибо-Фатєєвої І. В. «обидва зобов'язання (борг заявника перед адресатом і борг адресата перед заявником) слід вважати припиненими в момент скоєння заяви про зарахування. Оскільки в цивільному праві термін для початку нарахування пені, відсотків і суми індексації заборгованості обчислюється днями (на наступний день), за день, в який зроблено заяву про прийом, повинна бути нарахована пеня,

відсотки і сума індексації (якщо зобов'язання прострочено, і є підстави для застосування зазначених санкцій)» [12].

Стаття 601 ЦК не визначає, кому має бути зроблена така заява. «Але виходячи з приватного характеру цивільних правовідносин було б неправильним вважати, що заява повинна або може бути зроблена публічно. Це – абсолютно необхідно, оскільки зарахуванням (одностороннім правочином) припиняються два зобов'язання між двома їх сторонами: припиняється зобов'язання боржника – суб'єкта, зробив заяву про зарахування; припиняється зобов'язання боржника – суб'єкта, на адресу якого зроблено заяву про зарахування» [14].

Тут слід звернути увагу на часовий вимір відносин припинення зобов'язання зарахуванням. Справа в тому, що якщо зобов'язання вже припинені правомірно та обґрунтовано. З дотриманням належних умов та підстав зарахуванням, то відмовитися від заяви про таке припинення вже не можливо. Тобто правочин відбувся. Але при цьому слід пам'ятати, що припинення зарахуванням можливо на декількох стадіях: на стадії претензійної роботи; на позовній стадії; на стадії виконавчого провадження. Подібна часова градація свідчить про те, що припинення зарахуванням все ж таки не є способом належного виконання зобов'язання і обумовлює наявність формальних підстав звернення однією із сторін відносин зобов'язання до суду для захисту власних прав.

Отже, практична значимість припинення зобов'язання зарахуванням полягає як мінімум в двох аспектах:

- по-перше, відбувається припинення нарахуванні пені та інших штрафних санкцій після того, як однією із сторін було заявлено про припинення зобов'язання зарахуванням;

- по-друге, в процесі такого припинення є можливість перервати та позбутися так би мовити проблемних зобов'язань, виконання яких затягується в часі або здійснюється неналежним чином, що суттєво обтяжує відносини сторін. Відбувається взаємне зарахування проблемних вимог однієї із сторін і тим самим погашення зобов'язання неспроможного боржника.

Але виникає питання чи можна вважати припинення зобов'язання зарахуванням позитивною практикою правового регулювання зобов'язальних відносин як таких. Насправді припинення зарахуванням, виходячи суто зі змісту норми ст. 601 ЦК України, визначає лише умови та спосіб припинення, однак не встановлює обсяг та наслідки невиконання зобов'язання. З іншого боку обсяги зарахування зустрічних однорідних вимог передбачити

майже не можливо, оскільки досить важко чітко визначити коли саме, на якому етапі боржник повинен прибігти до зарахування і чи повинен взагалі, намагаючись виконати зобов'язання в повній мірі. Затягування з виконанням і подальше погіршення стану боржника негативно впливатиме на його спроможності виконати зобов'язання навіть частково. Крім того, може не вистачити і обсягів вимог, які можуть бути зараховані в якості зустрічного зобов'язання.

Питання корисності та значення припинення зарахування по відношенню до кредитора, щодо якого вимоги боржника невиконані в повному обсязі, на нашу думку повинно вирішуватися через подальші юридичні наслідки невиконання зобов'язання та обсягу прав і можливостей, які зберігатиме кредитор з метою досягнення первинних цілей зобов'язальних відносин.

Що ж до самої категорії – припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог – то цілком виправдано можемо стверджувати, що вітчизняний законодавець досить влучно застосував дану концепцію, яка жодним чином не передбачає погашення зобов'язання або ухилення боржника від обов'язку виконати зобов'язання в повній мірі чи понести відповідальність, навіть у випадку припинення зарахуванням.

Зауважимо також і на тому, що цивільне законодавство України допускає припинення зобов'язання зарахуванням, встановлюючи сукупність умов його здійснення, серед яких перелік зобов'язань, припинення яких зарахуванням не допускається (ст. 602 ЦК), зокрема за договором довічного утримання (догляду) та ін. При цьому у цивільному праві окреслені вимоги до зобов'язань, які припиняються зарахуванням [11]:

- вимоги сторін мають бути зустрічні, тобто такі, які випливають з двох різних зобов'язань, між двома особами, де кредитор одного зобов'язання є боржником іншого. Те саме повинно бути і з боржником. Однак Кодексом допускаються винятки: для зарахування у разі заміни кредитора (ст. 603 ЦК України), при поруці (статті 555-559 ЦК України);

- вимоги мають бути однорідними, тобто в обох зобов'язаннях повинні бути речі одного роду Частіше зарахуванням припиняються зустрічні грошові вимоги;

- необхідно, щоб за обома вимогами настав строк виконання, оскільки не можна пред'явити до зарахування вимоги за таким зобов'язанням, яке не підлягає виконанню.

Натомість Харитонов Є. О. дещо розширює та по-іншому інтерпретує умови за яких можливе припинення зобов'язання зарахуванням однорідних зустрічних вимог [10]:

- однорідність вимог (гроші, однорідні речі). При цьому слід мати на увазі, що сторони з метою проведення зарахування, своєю угодою не можуть змінювати предмет вимог (наприклад, оцінити речі в грошах або майнові права у вартісному виразі). Така штучна «однорідність» не має правового значення, і зарахування неможливе;

- зустрічність вимог. Це означає, що сторони одночасно беруть участь у двох зобов'язаннях, і при цьому кредитор за одним зобов'язанням є боржником в іншому зобов'язанні. Немає принципових перешкод до одночасного заліку кількох зобов'язань кожної зі сторін, а також до заліку одночасно зобов'язань трьох і більше учасників. Прикладом може слугувати можливість зарахування вимог боржника до фактора у договорі факторингу, заснованих на його договорі з клієнтом (ст. 1085 ЦК);

- «дозрілість» («готовність») вимог. Необхідно, щоб строк виконання зобов'язань або вже настав, або був визначений моментом запитання, або щоб термін не був вказаний взагалі, тобто виконання можна вимагати в будь-який момент;

- ясність або безспірність вимог. Припускається, що між сторонами немає спору щодо характеру зобов'язання, його змісту, умов виконання тощо. Тобто предмет відносин зобов'язання є детермінованим умовами первинної угоди, яка підлягає виконанню. Якщо одна сторона звернулася із заявою про зарахування, а інша сторона зобов'язання протиставить цій вимозі заперечення щодо характеру, терміну, розміру виконання тощо, то в такому випадку суперечка підлягає судовому розгляду і зарахування можливе лише за рішенням суду.

Остання вимога є надзвичайно слушною, оскільки навіть за умови синалагматичного договору між суб'єктами відносин зобов'язання у випадку настання моменту, з якого вони змінюють свій правовий статус на сторони відносин припинення зарахуванням, можуть виникати обставини, щодо яких існує невизначеність або неточність щодо обсягів вже виконаних і ще невиконаних зобов'язань.

Тобто «допускається зарахування однорідних вимог, які походять із різних підстав, строк виконання щодо таких вимог настав або не встановлений, або визначений моментом пред'явлення вимоги. Зарахування зустрічних однорідних вимог є способом припинення

одночасно двох зобов'язань, в одному із яких одна сторона є кредитором, а інша – боржником, а в іншому – навпаки» [8].

Повертаючись до безпосередньо умов реалізації припинення зобов'язання зарахуванням слід більш детально проаналізувати кожну з них в теоретичному вимірі, та розкрити особливості практичного втілення в процесі здійснення цивільних правовідносин.

Особлива увага приділяється такій ознаці як однорідність вимог. «Законодавче визначення однорідності сьогодні відсутнє. Основна складність полягає в тому, що однорідність може розумітися по-різному. Так, наприклад, однорідними можуть бути визнані вимоги, які мають однаковий предмет. Інше розуміння однорідності може мати місце тоді, коли до уваги береться не тільки предмет, а й підстава виникнення вимоги» [9].

Правова позиція судової палати у цивільних справах Верховного Суду України (справа № 6-2784цс15) полягає у тому, що правило про однорідність вимог поширюється на їх правову природу, але не стосується підстави виникнення таких вимог. Отже, допускається зарахування однорідних вимог, які випливають з різних підстав [6]. Однак, незрозумілим при цьому залишається, з яких міркувань Суд у вказаній позиції зазначив: «строк виконання таких вимог не настав, не встановлений або визначений моментом пред'явлення».

Зазначаючи: «Зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав [13]», - законодавець говорить не про зарахування зобов'язання і вимоги, строк яких наступив, а про зарахування вимоги, строк якої настав. «З цього може бути зроблений наступний висновок: настання строку виконання необхідне лише щодо вимоги, яка йде в зарахування; саме ж зараховуване зобов'язання до моменту зарахування може і не бути «дозрілим» (тобто строк виконання по ньому може і не настати)» [9].

Як зазначає Чайка І. В. стосовно визначення однорідності вимог існує дві позиції. «Так, перша полягає в тому, що однорідність вимоги означає однорідність предмета зобов'язання (гроші, речі одного і того ж роду та ін.) з тим, щоб зарахуванню не передувала угода сторін про зміну предмета зобов'язання. Такий підхід до визначення однорідності зустрічних вимог полягає в тому, що вимоги повинні відповідати ознаці однорідності не тільки предмету, а й умов та природи самого зобов'язань, з якого ці вимоги випливають» [15]. Дослідник вважає, що правова доктрина має на увазі не однорідні зобов'язання, а однорідні предмети виконання в зобов'язаннях. Саме з

цієї причини найчастіше зарахування використовується для припинення грошових зобов'язань.

Подібна точка зору є цілком слушною, особливо якщо її продовжити суто в практичному вимірі, звернувши увагу на те, що окрім грошей та матеріальних цінностей, що є аналогами платіжних інструментів надзвичайно важко визначити однорідність речей. Саме однорідність та беззаперечність вимог в силу того, що будь-який предмет матеріального світу, окрім платіжних інструментів та деяких інших активів, що заключають в собі економічний зміст засобу обігу, може бути підданий оцінці та виявитися менш вартісним за свій аналог що є предметом зустрічного зобов'язання.

Зустрічний характер зобов'язань полягає у тому, що «сторони відповідного зобов'язання є одночасно і боржниками, і кредиторами зобов'язання, що підлягає зарахуванню. Інакше кажучи, вимога про зарахування боргу є вимогою боржника, яка спрямована проти кредитора» [11].

Важливим елементом зустрічності вимог, увага на який звертається зокрема Бахрієвою З. Р., є «можливість реалізації зустрічності у випадку припинення зобов'язання. Іншими словами і боржник і кредитор повинні мати у власності або на інших правах розпоряджатися тими речами, що є предметами зобов'язання для того, щоб автоматично провести зарахування» [1]. Наведена ознака вбачається цілком логічною, оскільки взаємність передбачає настання для обох сторін відносин однакового за своїм значенням результату – зарахування певних вимог в рахунок неналежного виконаного первісного зобов'язання. Тобто речі, що являють собою предмет зобов'язання повинні знаходитися в межах правової волі суб'єктів відносин, які своїми діями здатні провести зарахування.

Висновки. Припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог у вузькому сенсі слід розуміти як односторонній правочин (у формі односторонньої заяви), метою якого є припинення зобов'язання строк якого настав або строк якого не вказаний чи визначений моментом, залежним від волі однієї із сторін шляхом погашення зустрічної вимоги.

У широкому сенсі припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог являє собою комплекс відносин між кредитором та боржником зобов'язального правовідношення, які намагаючись досягнути ефекту максимально наближеного до очікуваного результату припиненого зобов'язання, вступають у нові відносини зарахуванням, що дає змогу погасити зустрічні однорідні

(по суті обопільні тотожні, а отже рівнозначні) вимоги та мінімізувати негативні наслідки від неналежно виконаного зобов'язання.

Разом з тим, з точки зору місця даного цивільно-правового інституту у вітчизняному законодавстві можна стверджувати, що законодавець визначаючи зарахування зустрічних вимог в якості способу припинення зобов'язання передбачив низку важливих аспектів. По-перше, припинення зобов'язання в такий спосіб є певною процедурою із сукупністю активних дій, що спрямовується на часткове виконання вимог кредитора. По-друге, такий спосіб припинення зобов'язання не звільняє недобросовісного боржника від задоволення вимог кредитора в цілому в будь-який інший спосіб, який обере кредитор в якості захисту власного порушеного права.

Таким чином, можна цілком обґрунтовано стверджувати, що зарахування зустрічних однорідних вимог як спосіб припинення цивільного зобов'язання має досить складну правову природу, яка характеризується первинністю обов'язку боржника неухильного дотримання зобов'язань перед кредитором шляхом їх виконання. І навіть такий спосіб їх припинення як зарахування, вказує на вжиття законодавцем максимальних можливостей з метою дотримання стабільності відносин зобов'язання та непохитності принципу їх належного виконання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бахрієва З. Р. До проблеми правового регулювання припинення цивільних договорів. Юридична наука. 2011. №2. С. 50-54

2. Бевзенко Р. С. Зачет в гражданском праве : Опыт исследования теоретической конструкции и обобщения судебной практики. М. : Статут, 2006. 172 с

3. Бушнев В.В. Зачет и прекращение обязательств в системе гражданского права. Бизнес в законе. № 5. 2009. С. 88-98

4. Митина И.С. Зачет как способ прекращения гражданско-правовых обязательств [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://juryev.ru/grazhdanskoe-pravo/137-2010-01-24-20-47-48

5. Нобель П. Швейцарское финансовое право и международные стандарты. М.: НОРМА, 2008. С. 611

6. Постанова Верховного Суду України від 24 лютого 2016 року у справі № 6-2784цс15 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.arbitr.gov.ua/docs/6-2784цс15.html / (дата звернення 29.10.2018)

7. Пригуза П.Д. Зарахування зустрічних однорідних вимог: проблеми застосування. Юридичний вісник України. 2008. № 15. С. 8-9.

8. Степаненко О.В. Проблемні зобов'язання. Юридична Газета. № 34. 2015. С. 14-15

9. Фахретдинов Т. Р. Проблемы применения зачета в гражданском праве России: автореф. дис. на соиск. учен. степ. к. ю. н.: специальность. 12.00.03. М., 2015. – 25 с.

10. Харитонов Є. О. Цивільне право України : підручник. Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, О. В. Старцев ; [3-тє вид., перероб. і доп.]. К. : Істина, 2011.

11. Цивільне право України: Особлива частина: в 2 т.: 3-тє вид., перероб. і доп. / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. К.: Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.

12. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / за заг. ред. В.Г. Борисової. І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Т. 1. –К.: Юрінком Інтер, 2004. 480 с.

13. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran3014#n3014 / (дата звернення 29.10.2018)

14. Цивільний кодекс України: Наук.-практ. коментар: у 2 ч. / за заг. ред. Я.М. Шевченко. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2004.

15. Чайка И В Прекращение обязательств зачетом. Человек Преступление и наказание. № 2 (57) . 2007. С. 54-56

О.О. Каденко,
адвокат, член Ради адвокатів України
(м. Хмельницький)

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ: МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний етап державотворення, у розрізі функціонування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів, характеризується постійним реформуванням. Незважаючи на те, що процес реформ має бути етапним та мати встановлені чіткі строки, удосконалення має відбуватися безперервно, оскільки саме такий характер реформування відповідає постійній динаміці, у якій

перебувають суспільні відносини. Не є виключенням і адвокатура, організація та діяльність якої відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 року, схваленої указом Президента України від 26.05.2015 року, вимагають певних змін [1].

З прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі - Закон) від 05.07.2012 року єдиним суб'єктом, який представляє всіх адвокатів України та, одночасно, їх об'єднує, є Національна асоціація адвокатів України (далі – НААУ). Зміцнення НААУ є частиною реформи правничих інститутів, однак ефективне реформування НААУ неможливе без сформованого за наслідками глибоких наукових досліджень розуміння мети та завдань єдиної професійної організації, яка об'єднує всіх адвокатів України.

Питанням організації адвокатури в Україні та засадам функціонування НААУ приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як Н.М. Бакаянова, А.М. Бірюкова, Т.В. Варфоломеєва, Т.Б. Вільчик, В.В. Заборовський, С.О. Іваницький, О.Д. Святоцький, С.Я. Фурса та інші. Однак мета та завдання НААУ у юридичній літературі комплексно не досліджувалися.

У правовій науці відсутній єдиний підхід до визначення понять «мета» і «завдання». Одні вчені їх повністю ототожнюють, інші – повністю розмежовують [3, с. 54; 4, с. 111]. О.С. Проневич визначає завдання через проміжну мету [5, с. 55], тобто ототожнює ці поняття. Н.І. Кліменко ж навпаки – розмежовує. На його думку мета – це поняття стратегічне, яке визначає напрям та результат діяльності, а завдання – поняття тактичне, складова частина мети [6, с. 59]. Н.М. Бакаянова, досліджуючи функціональні основи адвокатури, вважає, що мета, завдання та функції є характеристикою її діяльності від більш загального до більш конкретного. При цьому вищий ступінь абстрактності притаманний поняттю мети діяльності адвокатури, в межах якої реалізуються завдання як проміжні цілі, на виконання яких, більш ймовірно, спрямовані ті чи інші напрямки діяльності суб'єкта, тобто функції [7, с. 107].

Погоджуючись з такою думкою, при дослідженні мети та завдань НААУ, ми виходимо із того, що метою є кінцевий результат, на який спрямована вся діяльність суб'єкта, а завдання – є проміжними цілями, які визначають досягнення цього результату.

Законом визначено мету НААУ, що текстуально викладено в частині 1 статті 45, – забезпечення завдань адвокатського самоврядування.

У частині 5 цієї ж статті визначено, що статут НААУ затверджується з'їздом адвокатів України і є його установчим документом. Повноваження з'їзду адвокатів України затверджувати статут НААУ передбачено і пунктом 2 частини 7 статті 54 профільного закону [2].

При цьому статут НААУ слід вважати не тільки законодавчо визначеним установчим документом за формою, а й за змістом сукупністю правил, які регулюють діяльність НААУ та значно ширші за норми Закону.

Таким чином, суб'єкту адвокатського самоврядування, яким є з'їзд адвокатів України, делеговано право визначати інші норми, які регулюють діяльність НААУ, у спосіб затвердження самостійно розробленого статуту.

Реалізовуючи таке повноваження, 17 листопада 2012 року Установчий з'їзд адвокатів України затвердив статут НААУ, яким дещо ширше було визначено її мету діяльності, ніж це зазначено у ст. 45 Закону. Відповідно до пункту 2.1. вказаного статуту основною метою НААУ є об'єднання українських адвокатів для сприяння розвитку та зміцненню інституту адвокатури в Україні, підвищення рівня правової допомоги, що надається адвокатами, підвищення ролі та авторитету адвокатури в суспільстві, забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування, захисту прав та законних інтересів адвокатів [8].

Таким чином, установчим документом НААУ розширено законодавче визначення мети діяльності цієї організації, внаслідок чого стратегічна ціль її діяльності обумовлена не тільки забезпеченням реалізації завдань адвокатського самоврядування, а й об'єднанням адвокатів, підвищенням рівня правової допомоги, підвищенням ролі адвокатури та захистом адвокатів.

Закон не містить визначення завдань НААУ, водночас містить перелік завдань адвокатського самоврядування, для забезпечення реалізації яких діє НААУ.

Відповідно до частини 1 статті 44 Закону, завданнями адвокатського самоврядування є: 1) забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності; 2) підтримання високого професійного рівня адвокатів; 3) утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури; 4) створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; 5) забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність; 6) забезпечення ведення

Єдиного реєстру адвокатів України; 7) участь у формуванні Вищої ради правосуддя у порядку, визначеному законом [2].

Не дивлячись на те, що з точки зору нормотворчої техніки вказаний перелік є вичерпним, статут НААУ містить значно ширше коло завдань професійної організації адвокатів.

Згідно із пунктом 2.2 статуту НААУ, для досягнення своєї мети НААУ ставить перед собою наступні завдання: 1) сприяння процесу формування правової держави в Україні; 2) сприяння гармонізації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу та його реформуванню з використанням досвіду розвинених демократичних країн; 3) забезпечення захисту законних прав та інтересів та сприяння зміцненню існуючих правових норм щодо захисту прав та забезпечення гарантій адвокатів; 4) сприяння підвищенню ролі інституту адвокатури в українському суспільстві; сприяння підвищенню статусу професії адвоката в Україні; 5) сприяння розвитку правових форм самоорганізації адвокатської спільноти; 6) сприяння розвитку надання правової допомоги в Україні; 7) сприяння професійному розвитку адвокатів та поширенню етичних стандартів професії; 8) сприяння вдосконаленню системи підготовки та підвищенню кваліфікації адвокатів; 9) реалізація завдань адвокатського самоврядування; 10) забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності; 11) підтримання високого професійного рівня адвокатів; 12) створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; 13) сприяння розвитку адвокатського самоврядування в Україні, забезпечення гарантій його здійснення; 14) забезпечення належної діяльності органів адвокатського самоврядування; 15) сприяння розвитку та вдосконалення правової допомоги в Україні; 16) забезпечення відкритості інформації про адвокатуру України та адвокатську діяльність; 17) забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України; 18) участь у формуванні Вищої ради юстиції; 19) представництво адвокатури в Україні та за її межами; 20) інші завдання, що випливають зі змісту чинного законодавства України, цього Статуту, а також рішень з'їзду адвокатів України, НААУ, Ради адвокатів України [8].

Таким чином, законодавець визначив тактично сім цілей адвокатського самоврядування НААУ: щодо незалежності адвокатури, професійності адвокатів, роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, сприятливих умов для адвокатської діяльності, участі у формуванні Вищої ради правосуддя,

забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України й відкритості інформації про них та адвокатуру.

Водночас адвокатська спільнота, реалізовуючи свою самоврядну функцію, визначила завдання НААУ, не тільки поглибивши зміст законодавчо визначених завдань, а й розширивши їх перелік. Наприклад, якщо деякі завдання просто дублюються (забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності, забезпечення відкритості інформації про адвокатуру України та адвокатську діяльність, забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України тощо), деякі розширюють зміст визначених законодавцем завдань (забезпечення захисту законних прав та інтересів та сприяння зміцненню існуючих правових норм щодо захисту прав та забезпечення гарантій адвокатів, сприяння вдосконаленню системи підготовки та підвищенню кваліфікації адвокатів, забезпечення належної діяльності органів адвокатського самоврядування тощо), то окремі відверто виходять за вичерпний перелік завдань, передбачених профільним законом (сприяння процесу формування правової держави в Україні, сприяння гармонізації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу та його реформуванню з використанням досвіду розвинених демократичних країн тощо). При цьому такий широкий перелік згідно вказаного установчого документу не є вичерпним, адже пункт 2.2.20 статуту НААУ відсилає до інших актів законодавства та актів самої ж НААУ, з'їзду адвокатів, Ради адвокатів України.

Слід також зазначити, що вказаний перелік завдань НААУ не є досконалим, ні з точку зору технічної вивіреності (наявні граматичні помилки, пункти 2.2.6. і 2.2.15 дублюються тощо), ні з точки зору відповідності чинному законодавству (з'їзд адвокатів формує Вищу раду правосуддя, а не Вищу раду юстиції). Такі та інші помилки могли бути виправлені, адже після Установчого з'їзду адвокатів України було проведено ще декілька з'їздів адвокатів і на одному із них рішенням Позачергового з'їзду адвокатів України від 26-27 квітня 2014 року до статуту НААУ були внесені зміни, однак статей, що визначають мету та завдання вони не стосувалися [9].

Неповним, на наш погляд, є і перелік завдань адвокатського самоврядування, реалізацію яких відповідно до Закону забезпечує НААУ. З цих підстав, вважаємо за доцільне ініціювати зміни до профільного закону, після прийняття та на підставі яких внести відповідні зміни до статуту НААУ.

Вбачається, що недосконаліть частини 1 статті 44 Закону полягає у тому, що окреслений законодавцем перелік невиправдано розмежовує завдання щодо забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність і забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України, водночас звужує діяльність НААУ до формування лише одного конституційного органу – Вищої ради правосуддя.

Забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність здійснюється переважно за допомогою адміністрування веб-сайту НААУ, функціональною частиною якого є Єдиний реєстр адвокатів України [10]. НААУ забезпечує доступ до інформації про адвокатуру і у інші способи: адміністрування Utube-каналу, випуску «Вісника НААУ», публіцистичної та іншої публічної діяльності її посадових осіб тощо [11]. Однак, по-перше, такі способи, з точки зору доступу до інформації, є несуттєвими, а по-друге, не потребують окремого визначення в Законі.

Достатнім було б передбачити, що завданням адвокатського самоврядування є адміністрування Єдиного реєстру адвокатів України та інших ресурсів (сервісів) для забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність.

Крім того, незрозумілою є позиція законодавця, який у статті 44 Закону обмежує завдання адвокатського самоврядування формуванням Вищої ради правосуддя, адже відповідно до частини 1 статті 74 закону України «Про прокуратуру» з'їзд адвокатів призначає одну особу до складу кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів [12], а згідно із частиною 2 статті 94 закону України «Про судоустрій і статус суддів» з'їзд адвокатів України обирає двох членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [13].

Оскільки перелік органів, у формуванні яких може приймати участь адвокатура, може змінюватись, пропонуємо визначити, що одним із завдань є прийняття участі у формуванні органів та інституцій, визначених Конституцією та законами України.

Крім цього, доцільно позбутись вичерпного характеру переліку завдань адвокатського самоврядування, доповнивши норму закону посиланням на інші завдання, які визначені Законом або актами НААУ.

Таким чином, за результатами дослідження, викладеного у даній статті, можна дійти до наступних висновків.

Метою діяльності НААУ є розвиток та зміцнення інституту адвокатури в Україні, підвищення рівня правової допомоги, що надається адвокатами, підвищення ролі та авторитету адвокатури в суспільстві, забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування, захист прав та законних інтересів адвокатів.

Завданнями НААУ є забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності; підтримання високого професійного рівня адвокатів; утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури; створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність; забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України; прийняття участі у формуванні органів та інституцій, визначених Конституцією та законами України; інші завдання відповідно до цього закону та рішень Національної асоціації адвокатів України.

У зв'язку з цим пропонуємо частину 1 статті 44 закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» змінити, виклавши у такій редакції: «1. Завданнями адвокатського самоврядування є:

1) забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності;

2) підтримання високого професійного рівня адвокатів;

3) утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та інших органів адвокатського самоврядування;

4) створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності;

5) адміністрування Єдиного реєстру адвокатів України та інших ресурсів (сервісів) для забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність;

6) прийняття участі у формуванні органів та інституцій, визначених Конституцією та законами України;

7) інші завдання відповідно до цього закону та рішень Національної асоціації адвокатів України».

Визначення мети та завдань НААУ у статуті НААУ має бути теоретично обґрунтованим, відповідати положенням Закону та міжнародним стандартам організації та діяльності адвокатури.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015 (дата звернення: 04.12.2018).

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17 (дата звернення: 04.12.2018).

3. Арсенов И. Г. Арбитражный процесс. Проблемы кассационного пересмотра / И. Г. Арсенов. – Москва : Норма, 2004. – 176 с.

4. Ніколенко Л. М. Співвідношення мети та завдань касаційного провадження у господарському судочинстві / Л. М. Ніколенко // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2013. – Вип. 10. – С. 110–114.

5. Проневич О. С. Організаційно-правові засади діяльності поліції (міліції) Німеччини, Польщі та України: порівняльно-правовий аналіз : монографія / О. С. Проневич. – Харків : Ніка Нова, 2011. – 509 с.

6. Клименко Н. И. Криминалистика как наука / Н. И. Клименко. – Киев : НВТ. Правник, 1997. – 148 с.

7. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України: дис. … докт. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2017. 487 с.

8. Статут недержавної некомерційної організації «Національна асоціація адвокатів України»: затверджений рішенням установчого з'їзду адвокатів України 17.11.2012. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/statut_naau.pdf (дата звернення: 04.12.2018).

9. Зміни до статуту недержавної комерційної організації адвокатів України «Національна асоціація адвокатів України»: затверджені рішення позачергового зїзду адвокатів України від 26-17.04.2014. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty /statut-naau-zminy.pdf (дата звернення: 04.12.2018).

10. Порядок ведення Єдиного реєстру адвокатів України: затверджений рішенням Ради адвокатів України від 17.12..2012 №26. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2018-07-25-poryadki-109_5b597b1f8c28b.pdf (дата звернення: 04.12.2018).

11. 5 років успіху НААУ // Вісник НААУ. 2017. – № 12 (39). – С. 3-7.

12. Про прокуратуру: закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#n666 (дата звернення: 04.12.2018).

13. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n941 дата звернення: 04.12.2018).

Т.В. Кашевська-Колос,
магістрант 2 року навчання
(м. Київ)

СУДОВІ ПРОВАДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В процесі розвитку кримінальної юстиції визначилися різні історичні форми кримінального процесу, а з огляду на культурні, етнічні, географічні, релігійні фактори окремих регіонів чи держав – десятки і сотні їх модифікацій, для яких характерною ознакою, закріпленою в процесуальних нормах, є стадійність.

Разом з тим історії відомі численні приклади відсутності в кримінальному процесі стадій досудового розслідування або його поглинання. Так, структура інквізиційного процесу була побудована таким чином, що докази були отримані та оцінені під час судового розгляду [1, с. 56].

Немає жодної системи, в якій би досудова стадія існувала без судової. Відсутність змагальності або захисника, негуманні методи допиту, порушення демократичних принципів не позбавляє судовий розгляд такого статусу хоча б номінально. Тобто судове провадження є обов'язковою умовою притягнення особи до кримінальної відповідальності. Зазначене відображено в таких принципах кримінального процесу, як презумпція невинуватості (ст. 17 КПК України), заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме кримінальне правопорушення (ст. 19 КПК України), обов'язковість судових рішень (ст. 21 КПК України).

Чинний КПК України не містить чітко визначеної системи кримінального процесу. Поняття «кримінальне провадження» в п. 10

ч. 1 ст. 3 КПК України зазначене як досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [3].

У КПК України 2012 року ґрунтовно закріплено новий підхід до кримінального процесу. Поряд з демократичними новелами були втрачені колишні процесуальні позиції. Одним із основних аргументів цієї тези є визначений у ст. 23 КПК України принцип безпосереднього дослідження доказів судом, згідно з яким показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Отже, свідчення, отримані на стадії досудового розслідування (за винятком ст. 225 КПК України) та зафіксовані в протоколі допиту, мають для судового розгляду попередній характер, тобто не визнаються доказами, на основі яких суд зможе обґрунтувати свої висновки у відповідному судовому рішенні. Вказане свідчить про поступову трансформацію досудового розслідування в стадію підготовки перед судовим провадженням.

Також слід зазначити, що на відміну від досудового розслідування, яке позиціонується законодавцем з урахуванням аналізу ст. 3 КПК України як єдина стадія досудового провадження, судове провадження більш розгалужене та згідно з п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України передбачає: кримінальне провадження у суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядках, Верховним Судом України, а також за нововиявленими обставинами [3], тобто містить аж шість стадій. Це свідчить про закріплення демократичних принципів, можливість людини відстояти свої права, мету процесу щодо уникнення судової помилки, адже маємо багаторівневу процедуру перегляду. Примітно, що існує також процедура перегляду судового рішення за межами держави, яка не відображена ні в наведеному визначенні, ні в інших нормах КПК України.

На основі аналізу норм КПК України можемо стверджувати, що вітчизняний кримінальний процес має три рівні: досудове провадження, судове провадження, виконання судових рішень [10]. У вказаній системі судове провадження є домінуючою складовою.

Зазначене обґрунтовується також переформатуванням суб'єктного складу учасників процесу та їх процесуальних повноважень, що відбулось зі зміною структури стадій, переходом до публічно-змагального кримінального процесу. Так, у судовому

провадженні наявні чотири групи суб'єктів: суд; сторона обвинувачення (з потерпілим); сторона захисту; інші учасники кримінального провадження. Разом з тим у п.п. 19, 25, 26, ч. 1 ст. 3 КПК України при визначенні понять до сторін чи учасників процесу не віднесено представників правосуддя. Це зумовлено розумінням законодавцем судової інстанції як неупередженого арбітра між сторонами процесу, який не просто бере участь у процесі, а є його обов'язковим елементом.

Новелою чинного КПК України є введення двох суддів як самостійних процесуальних фігур, присутніх на різних стадіях процесу: слідчого судді та судді. На досудовому провадженні представником правосуддя є слідчий суддя, в судовому провадженні – суддя одноособово, суд колегіально або суд присяжних (ст. 31 КПК України), під час виконання судових рішень – суд, визначений ч. 2 ст. 539 КПК України.

Отже, суд – єдиний орган у сфері кримінальної юстиції, що бере участь у всіх стадіях кримінального провадження. Суд є єдиним суб'єктом відправлення правосуддя. Таким чином, враховуючи особливості процесуального статусу представників правосуддя, можна говорити про зміну функціональних взаємозв'язків системи кримінального провадження, де судові стадії є основними в системі кримінального процесу.

КПК України, як зазначалось, не містить чітко визначеної системи стадій кримінального процесу. Щодо судового процесу, то їх можна спробувати виокремити з п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України, однак і там немає чіткого розмежування. При цьому в ст. 33 КПК України визначена інстанційна підсудність, що виокремлює першу, апеляційну, касаційну інстанції, перегляд судового рішення Верховним Судом та кримінальне провадження за нововиявленими обставинами. Також у ст.ст. 8, 9 КПК України опосередковано вказано на процедуру перегляду судового рішення за межами держави – в Європейському суді з прав людини (ЄСПЛ). Зазначені інстанції, вони ж стадії, не можуть розглядатись як єдине ціле через різні завдання, процесуальні засоби, обсяг повноважень, коло суб'єктів, межі розгляду тощо. Тобто в процесуальному законі існує завуальований поділ судового провадження на стадії.

Таким чином, на основі теоретико-правових підходів до визначення стадії юридичного процесу, їх ознак [5, с. 116], що одночасно є критеріями норм КПК України, судове провадження має сім стадій: підготовче провадження; судовий розгляд; провадження в

суді апеляційної інстанції; провадження в суді касаційної інстанції; провадження у Верховному Суді; провадження за нововиявленими обставинами; провадження з перегляду судового рішення в ЄСПЛ.

Вказаним стадіям притаманна послідовність, адже кожна наступна стадія процесу отримує свій розвиток, враховуючи результати, досягнуті у попередній стадії. В хронологічному розвитку вони перебувають у чітко визначеному законом порядку.

На думку Л.М. Лобойка, завданням судових стадій (функціональної послідовності) є перегляд судових рішень за скаргами сторін, яких не повинно бути багато. Чим більша кількість стадій з перегляду рішень суду, тим більшою є невизначеність у правовідносинах, що виникли і розвиваються у межах конкретного кримінального провадження, бо вони протягом тривалого часу не можуть завершитися через відсутність остаточного рішення [9, с. 106].

Погоджуючись з наведеною думкою, необхідно вказати на інший аспект: за відсутності процедури оскарження можливі зловживання і, як наслідок, порушуються права громадян. Тому поділ судового провадження на стадії важливий. При цьому необхідно знайти максимально гармонійну кількість стадій, які, з одного боку, не призводили б до затягування процесу, а з другого, забезпечували б право особи на оскарження судового рішення, відстоювання власних інтересів.

Підготовче провадження – стадія кримінального провадження, в якій суд за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, згідно з правилами, передбаченими Кодексом для судового розгляду. Після виконання вимог, передбачених статтями 342-345 КПК, головуючий (ч. 2 ст. 314 КПК України), вирішує питання про можливість розгляду кримінального провадження по суті в судовому засіданні. Завданням цього провадження є процесуальне та організаційне забезпечення проведення судового розгляду [8, с. 24]. Змістом підготовчого провадження є перевірка наявності підстав для призначення судового розгляду, а за наявності певних підстав – прийняття остаточного рішення (зокрема про закриття кримінального провадження) [7, с. 28].

Судовий розгляд – основна стадія кримінального провадження, в якій суд колегіально або суддя одноособово за участю сторін з

дотриманням усіх засад кримінального провадження розглядає кримінальне провадження по суті, тобто вирішує питання про наявність чи відсутність діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа, про наявність складу кримінального правопорушення у цьому діянні, про наявність чи відсутність вини обвинуваченого у вчиненні цього кримінального правопорушення, про необхідність призначення обвинуваченому покарання за вчинене ним кримінальне правопорушення та інші питання, передбачені законом [7, с. 29].

Це єдина стадія, на якій здійснюється всебічне дослідження доказів, контроль за якістю досудового розслідування та вирішення справи по суті шляхом ухвалення рішення, яке може стати остаточним.

Провадження в суді апеляційної інстанції відбувається у разі подання апеляційної скарги в порядку ст.ст. 392–396 КПК України та полягає в перевірці законності, обґрунтованості та вмотивованості вироку або ухвали у межах апеляційної скарги на підставі матеріалів, що є в справі, та додатково представлених доказів шляхом проведення судового розгляду. Основні ознаки апеляційного провадження: реальна можливість і свобода оскарження вироку та інших судових рішень; перегляд виправдувального вироку лише у виняткових випадках; всебічність перевірки судового рішення в межах апеляційної скарги; широкі повноваження суду апеляційної інстанції; обов'язковість рішень і вказівок апеляційної інстанції для суду першої інстанції [7, с. 29–30].

Провадження в суді касаційної інстанції – розгляд судом касаційної інстанції кримінальної справи, що відбувається у разі подання касаційної скарги в порядку ст.ст. 424–427 КПК України. Головним завданням цієї стадії є перевірка законності, обґрунтованості та вмотивованості рішень судів першої та апеляційної інстанцій, що дає змогу своєчасно виправити допущені ними порушення норм матеріального і процесуального права, реалізувати гарантоване Конституцією України право особи на судовий захист [8, с. 25].

Провадження у Верховному Суді є виключним (екстраординарним) різновидом судових проваджень з перегляду судових рішень. На Верховний Суд покладено завдання забезпечити однакове застосування судом касаційної інстанції, яким є Верховний Суд, закону України про кримінальну відповідальність і таким чином гарантувати єдність судової практики при застосуванні норм матеріального права [8, с. 26].

Крім того, кримінальний процесуальний закон передбачає стадію провадження за нововиявленими обставинами, в якій також перевіряється законність, обґрунтованість та вмотивованість вироків і ухвал, що набрали законної сили. Проте така перевірка (перегляд) має місце за наявності особливих підстав, вказаних у законі (ст. 459 КПК України) [8, с. 26].

На всіх стадіях судового провадження існує потреба визначення суб'єктів, що здійснюватимуть розгляд. Відповідно до ст. 35 КПК України об'єктивний і неупереджений розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями з додержанням принципів черговості й однакової кількості проваджень для кожного судді та визначення присяжних для судового розгляду здійснює автоматизована система документообігу суду.

Нормативно визначено часові межі початку відповідних проваджень (ч. 1 ст. 314, ст. 316, ст. 322, ст. 395, ст. 426, ст. 461), разом з тим загалом вказано на необхідність дотримання розумного строку (ч. 1 ст. 21, ст. 28, ч. 1 ст. 114, ст. 308, ч. 1 ст. 318 КПК України).

Для стадій оскарження характерна дозвільна процедура їх початку з огляду на можливість повернення процесуального документа, що його ініціює через невідповідність встановленим законом вимогам, не уповноваженого суб'єкта для його подання, інше – залишення такого документа без руху або відмови у відкритті провадження (ст. 399, ст. 429 КПК України).

На кожній зі стадій судового провадження суд має право прийняти одне з рішень, вичерпний перелік яких передбачений відповідною статтею КПК України (ст. 369, 373, 407, 436, 467 цього Кодексу).

Відповідно до ч. 2 ст. 1 КПК України Конвенція є частиною кримінального процесуального законодавства України, адже ратифікована Верховною Радою України. На нашу думку, ця стадія виникла не з прийняттям чинного КПК України, а саме з моменту її ратифікації – 17 липня 1997 року. Опосередковано провадження з перегляду судового рішення в ЄСПЛ закріплено в Законі України від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» і лише потім у чинному кримінальному процесуальному законі.

Згідно з п. 1 ст. 35 Конвенції Суд приймає заяви до розгляду лише після того, як були використані всі внутрішні засоби юридичного захисту, і лише протягом шести місяців з дати винесення

остаточного рішення. Рішення Суду є обов'язковим для виконання Україною відповідно до ст. 46 Конвенції. Таким чином, провадженню в ЄСПЛ притаманні всі ознаки стадії судового провадження зокрема, що зумовлює необхідність її чіткого закріплення в КПК України у розділі V глави 34-1 «Провадження в міжнародній судовій установі».

Виникнення й існування в просторово-часових межах судового провадження стадій підготовчого провадження та судового розгляду повністю залежить від імперативних настанов законодавця щодо необхідності реалізації норм кримінального права. Поява інших структурних елементів повною мірою залежить від реалізації заінтересованими суб'єктами свого права, що, як відомо, завжди є диспозитивним на оскарження судового рішення. Ці суб'єкти не завжди реалізують право щодо захисту власних інтересів шляхом оскарження рішення суду. Тому стадії, змістом яких є перегляд судового рішення, вважаються винятковими. До їх числа належать провадження в суді апеляційної інстанції, провадження в суді касаційної інстанції, провадження у Верховному Суді України, провадження за нововиявленими обставинами, провадження в Європейському суді з прав людини [9, с. 107].

Таким чином, у системі стадій судового провадження судовий розгляд є основним елементом, від ефективності реалізації якого залежить виконання завдань кримінального процесу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бражнік Ю.Ю. Генезис, поняття, завдання та структура стадії у кримінальному процесі / Ю.Ю. Бражнік // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 56–60.

2. Татаров О.Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС України): моногр. / О.Ю. Татаров; Міністерство внутрішніх справ України. – Донецьк: Промінь, 2012. – 640 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (зі змін. і доповн.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua

4. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: підруч. / Л.М. Лобойко. – К.: Істина, 2014. – 432 с.

5. Барабаш Т.М. Проблемні питання етапності досудового розслідування в кримінальному провадженні України / Т.М. Барабаш // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 5. – С. 115–119.

6. Кримінальний процес: підруч. / за ред. Ю.М. Грошевого та О.В. Капліної. – Х.: Право, 2010. – 608 с.

7. Кримінальний процес: підруч. / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 544 с. 119

8. Кримінальний процес: підруч. / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х.: Право, 2013. – 824 с.

9. Лобойко Л.М. Співвідношення стадій логічної і функціональної послідовності у кримінальному процесі / Л.М. Лобойко // Питання боротьби зі злочинністю. – 2015. – Вип. 29. – С. 99–108.

10. Столітній А.В. Місце досудового розслідування у системі стадій кримінального провадження / А.В. Столітній // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – № 36. – Серія «Право».

11. Європейська конвенція з прав людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.echr.coe.int/Documents/ Convention_UKR. pdf

В.М. Колосінська,
магістрант 1 року навчання
(м. Київ)

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Правова держава і громадянське суспільство повинні гарантувати особі максимальну свободу і вільний розвиток її особистості. Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Згідно із ст. 38 Конституції України – громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування [1].

Тобто за Конституцією кожен має право бути допущеним до управління державними справами, тільки потрібно відповідати певним критеріям. Одним з таких критеріїв, вважаємо, що є відповідність своєму службовому становищу, цінування такого становища, а також додержання законності, тобто виконувати свої

обов'язки в рамках законів України. Усі порушення цих правил перелічені у Розділі XVII Кримінального кодексу України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

Актуальність проблеми протидії службовій злочинності на сучасному етапі розвитку України зумовлена негативним впливом службової злочинності на розвиток демократичних інститутів суспільства, діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та управлінських структур. Цей процес потребує розроблення та вжиття відповідних заходів, спрямованих на протидію їй. Ефективних заходів протидії можна вжити на підставі аналізу рівня, структури і динаміки злочинів, учинених у сфері службової діяльності. Дослідження цієї теми сприятиме глибшому розумінню вже вивчених проблем як Загальної, так і Особливої частини кримінального права, зокрема, пов'язаних з поняттям і особливостями кримінальної відповідальності спеціального суб'єкта злочину, і питаннями застосування норм інших глав Кримінального кодексу про злочини, суб'єктом яких є посадова особа [2].

Кримінологічний аналіз злочинності, її показників, умов і детермінант безпосередньо пов'язаний з розробленням комплексу організаційних, соціальних і правових заходів протидії як злочинності загалом, так і конкретним протиправним діянням. Так, у кримінології зазначено, що наукове дослідження – це процес отримання нових знань про злочинність, причини й умови її виникнення, а також особу злочинця з метою розроблення та реалізації заходів, спрямованих на підвищення ефективності роботи щодо запобігання злочинним проявам. У процесі аналізу враховують закономірності злочинності та її змін, що дає змогу точніше оцінювати особливості протиправних дій за конкретних умов, своєчасно виявляти нові тенденції та специфічні співвідношення різних структурних елементів злочинності.

Досліджуваний Розділ XVII Особливої частини Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за злочини, родовим об'єктом яких є суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність органах державної влади, місцевого самоврядування, а також в юридичних особах як публічного, так і приватного права [3, с. 86].

Не є службовими особами працівники, які виконують суто професійні (лікар, тощо), виробничі (водій тощо) або технічні (друкарка, сторож тощо) функції. Проте, якщо особа здійснює

професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг і вчиняє злочин саме у цій сфері (наприклад, лікар отримує незаконну винагороду за видачу листа непрацездатності), відповідальність настає за відповідними статтями [4, с. 26]

Також, усі службові злочини можуть бути класифіковані на: службові злочини корисливої спрямованості (неправомірна вигода) і некорисливої (зловживання владою, перевищення влади, службова недбалість, службове підроблення). Серед них найбільшу суспільну небезпечність становлять злочини пов'язані із неправомірною вигодою. Такі злочини призводять до дезорганізації управлінської діяльності, підриву авторитету органів влади і управління. Особи, що вчиняють злочини, пов'язані з порушенням службових обов'язків, належать, як правило, до працівників, що мають безпосередній доступ до майна (комірники, касири, старші продавці, завідувачі відділів, складів, магазинів), або до співробітників, що здійснюють контроль за діяльністю останніх (бухгалтери, ревізори, інвентаризатори). Переважна більшість службових осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності – представники середньої і найнижчої управлінської ланки.

Кримінологічний аналіз причин службових злочинів можливий передусім з урахуванням базисних економічних процесів і становища службових осіб у системі існуючих суспільно-економічних відносин. Криміногенні фактори, які визначають причини і умови службових злочинів, досить численні, різноманітні і визначені наперед істотними змінами у соціально-економічному житті суспільства. За сутнісною характеристикою їх можна розподілити на п'ять основних груп: політичні, економічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні, правові фактори.

Причини та умови службових злочинів відображають як загальний стан суспільства, об'єктивно існуючі в ньому суперечності, так і суб'єктивні фактори, у тому числі недостатність політичної волі керівних найвищих органів державної влади вести рішучу боротьбу з цим негативним соціальним явищем [5, с. 79].

Запобігання службовим злочинам становить узгоджену систему заходів політичного, економічного, соціального, організаційно-правового характеру, спрямованих на випередження появи передумов цих злочинів, їх послаблення, нейтралізацію та усунення.

Запобіжні заходи політичного характеру зводяться до програмованості та предметності у впровадженні демократичних

засад у різних сферах суспільної організації, зокрема у системі управління суспільством.

Заходи запобігання службовим злочинам соціального характеру передбачають доведення рівня оплати праці державних службовців до рівня задоволення соціально значущих потреб відповідно до їх соціального статусу.

Запобігання службовим злочинам заходами правового характеру означає запровадження кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів, здійснення повної систематизації антикорупційного законодавства.

У сфері державного управління з метою запобігання злочинам необхідно в обов'язковому порядку дотримуватися правил підбору та розстановки кадрів, які базуються на конкурсній основі; запровадити практику обов'язкової ротації керівних працівників та інших працівників правоохоронних органів.

Попри всю важливість заходів запобігання через об'єктивні та суб'єктивні обставини вони не завжди досягають своєї мети. Виявлення службових злочинів через специфіку їх прояву становить надзвичайну складність. Це зумовлює високий рівень їх латентності, перебування поза сферою юридичної відповідальності значної кількості осіб, діяльність яких є суспільно небезпечною.

З метою вдосконалення діяльності спеціальних органів, які виявляють і запобігають службовим злочинам, необхідно переорієнтувати їх із виявлення незначних фактів корупції на виявлення найбільш небезпечних злочинів та проявів у найбільш важливих сферах життя держави, а також там, де ця злочинність набула найбільшого поширення; чітко визначити порядок повної та своєчасної реєстрації повідомлень про вчинені злочини та інші правопорушення і встановити юридичну відповідальність за його порушення працівниками правоохоронних органів.

Ефективна боротьба зі службовими злочинами не може бути здійснена в результаті разових і короткочасних акцій будь-якого ступеня активності та суворості на певному рівні, а потребує довгострокових соціально-економічних, політичних і правових перетворень [5, с. 83].

Згідно аналізу кримінального законодавства, можна визначити, що злочини у сфері службової діяльності – це суспільно небезпечне діяння, вчинене навмисно чи з необережності службовою особою всупереч інтересам служби, що грубо порушує нормальну діяльність органів влади, а також органів управління підприємствами,

установами й організаціями, незалежно від форм власності і господарювання, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, або спричинило тяжкі наслідки.

З урахуванням міжнародного досвіду спеціально-кримінологічного запобігання службовим злочинам повинно базуватись на зменшенні стимулів вчинення злочинів шляхом збільшення заробітної плати, морального заохочення, більш швидкого просування по службі, з одного боку, і збільшенні ризиків для правопорушників: адекватне законодавство щодо перевірки законності одержаних доходів, а також призначення різних видів покарання, боротьби з «вибірковим правосуддям», більш широкого застосування норм цивільного і адміністративного права при регулюванні певних відносин, освітніх програм для населення, з іншого боку.

Злочини у сфері службової діяльності можна розглядати як частину корупційних правопорушень, оскільки вони, безумовно, пов'язані з діяльністю організованих злочинних груп і організацій, в тому числі і у сфері господарської діяльності. Тому заходи протидії названим видам злочинності можуть бути частиною спеціально-кримінологічного запобігання даному виду злочинів.

Ще однією проблемою, як зазначає І.О. Христич, є ведення статистичного обліку злочинів у сфері службової діяльності, наприклад статистична безграмотність і відсутність понятійного апарату в правоохоронних органах, це призводить до того, що можна використовувати статистичні дані для маніпулювання як в бік штучного підвищення кількісних показників роботи оперативних органів, так і навпаки – в бік їх зменшення. Усунення цих недоліків можливе лише завдяки уніфікації понятійного апарату, який використовується у кримінально-правовій статистиці [6, с. 129]. Тобто, назріла потреба в розробці єдиної уніфікованої системи статистичного обліку у сфері правопорушень, обов'язкової для застосування відповідними органами, яка б містила необхідні відомості від моменту виявлення злочину до моменту відбуття покарання особою, яка засуджена за вчинення злочину.

У свою чергу це б призвело до можливості проводити централізований збір інформації, аналітично прослідкувати усі стадії кримінального правосуддя, інформаційні потоки і зв'язки усередині системи статистичної звітності правоохоронних і судових органів,

використовувати додаткові джерела інформації про стан злочинності у сфері службової діяльності за рахунок проведення статистичних опитувань і використання показників інших галузей соціальної статистики.

Також слід ще раз підкреслити, що зловживання своїм службовим становищем службовими особами, особливо тими, які здійснюють публічні функції (органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування), посягають не лише на інтереси і завдання служби та її авторитет, а й завдають значної політичної, економічної і соціальної шкоди суспільству в цілому, правам, свободам і законним інтересам людини і громадянина.

Здійснення завдань і функцій, які стоять перед державою та суспільством у цілому, дотримання прав і свобод людини неможливе без належної роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, зобов'язаних діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Аналізуючи праці науковців, дійшли висновку, що на даний момент у державі є велика кількість проблем пов'язаних з відповідним покаранням для службових осіб, які вчинили злочин. Одна з таких проблем також є неправильне санкціонування законодавцями всіх злочинів з цим пов'язаних [7, с. 234]. Наприклад, за більшість злочинів у сфері службової діяльності передбачено санкції другого класу, що у свою чергу, дає змогу встановлювати широкий спектр покарань, які у більшості випадків є незначними і не відповідають ступеню тяжкості вчиненого злочину. Такий вид санкцій сприяє існуванню корупційних схем.

Спектр усіх проблем пов'язаних зі злочинами у сфері службової діяльності дуже широкий, і це показано у даній роботі. Велика кількість проблем і питань які стоять перед науковцями кримінологами, дає привід говорити, що злочини у сфері службової діяльності ще не раз будуть предметом роздумів і обговорень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141, із змінами від 30.09.2016 р.

2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією» № 13 від 25.05.1998 р.

3. Гончар Т.О., Стрельцов Є.Л., Чуваков О.А. Кримінальне право України: посібник. – Х.:«Одіссей», 2013. – 264 с.

4. Андрушко П.П., Стрижевська А.А. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика. Навчальний посібник. – К.: «Юрисконсульт», 2006 – 342 с.

5. Дальшин І.М., Голіна В.В. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голіна та ін..// 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2013. – 288 с.

6. Назимко В.В., Філонов В.В. Види і конструктивні особливості санкцій за злочини у сфері службової діяльності / Є.С. Назимко, В.В. Філонов // Право і суспільство. – 2012. – 1. – С. 233-238.

7. Христич І.О. Щодо проблеми забезпечення цілісності статистичного обліку злочинів у сфері службової та господарської діяльності / І.О. Христич // Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері господарської діяльності: Матеріали наук.-практ. семінару (Харків, 9 листопада 2004 року). – К.; Х: Юрінком Інтер / Голова ред.. В.В. Сташис, 2005. – С. 128-131.

В. М. Кушнір,
магістрант 1 року навчання
(м. Хмельницький)

НАПРЯМИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Проблема боротьби з корупцією неодноразово піднімалася в юридичному науковому товаристві. Сьогодні це питання також намагаються вирішити політики та економісти, адже корумпована на всіх щаблях влади держава не представляє інтерес для міжнародної спільноти та не буде сприйматися як надійний стратегічний партнер. Це все тому, що корупційні прояви знижують інвестиційну привабливість України, заважають розвитку бізнесу, руйнують довіру до судової системи та правоохоронної системи [1, с. 36].

Питання пов’язані з корупцією досліджувались у працях: Л. І. Аркуші, В. М. Вересова, А. Є. Жалинського, В. С. Журавського, М. Ю. Бездольного, П. Т. Геги, Ю. Я. Касараби, М. І. Камлика, Р. П. Марчука, М. І. Мельника та багатьох інших вчених.

Однак, проблема аналізу та вдосконалення напрямів державної антикорупційної політики залишається актуальною.

Термін «корупція», як зазначають словники, походить від латинського corruptio й означає «псування», «розбещення», «підкуп», «продажність». Тобто, корупцію можна розуміти як «псування» окремих службовців, їх «розбещеність» в підході до виконання своїх прямих обов'язків. Законодавцем термін «корупція» та «корупційне правопорушення» окреслено у п.1ст.1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (далі – Закон) і звучить як використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Перелік осіб, про яких йдеться мова в поясненні, значиться пунктом 1 статті 3 вище зазначеного Закону, і включає в себе таких суб'єктів як:

1. особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
2. Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
3. народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;
4. державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;
5. військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;
6. судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії

суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

7. особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Національного антикорупційного бюро України;

8. посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

9. члени Національного агентства з питань запобігання корупції;

10. члени Центральної виборчої комісії;

11. поліцейські;

12. посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим.[2].

Для того щоб випрацювати ефективну стратегію подолання корупції, насамперед слід визначити її передумови та чинники. Думки науковців сходяться на тому, що основоположними факторами процвітання корупції є соціальні умови, що є властиві для більшості країн з перехідною економікою, до яких належить і Україна. Кризовий стан в якому перебуває суспільство впливає на рівень корупції в країні. Гучно анонсовані реформи, які або так і не знаходять свого втілення, або проводяться на стільки непослідовно та повільно що значна частина громадськості просто зневіряється у будь яких позитивних зрушеннях як в апараті державного управління так і в системі економічних та соціальних відносин всередині держави.

Вчені-теоретики детермінанти корупційних злочинів поділяють на політичні, економічні, правові, організаційно-управлінські і соціально-психологічні криміногенні фактори. До політичних чинників віднесені:

- відсутність програми дій та предметності у впровадженні демократичних засад до різних сфер суспільного життя;
- повільний розвиток політичної структури та свідомості суспільства, передусім, його громадянських інституцій;

• відсутність системи виховання у службовців патріотичних почуттів, моральних, професійних якостей, розуміння того, що корупція підриває авторитет держави, етичні основи суспільної свідомості;

• недостатня визначеність і непослідовність у здійсненні антикорупційної політики, що породжує у службовців, схильних до корупційних діянь, відчуття безкарності;

• відсутність державної ініціативи та необхідних організаційних зусиль щодо створення громадських формувань задля підвищення активності населення у боротьбі з корупцією;

• відсутність ефективного парламентського контролю за діяльністю вищих посадових осіб виконавчої гілки влади, у тому числі керівників правоохоронних органів.

Економічними чинниками є:

• несприятливі умови для правомірної діяльності усіх суб'єктів господарювання, особливо малого і середнього бізнесу;

• непрозорість процесів приватизації, вирішення інших господарських питань, оцінки прибутків, обсягу податків, одержання пільг тощо;

• зростання розриву між доходами підприємців і державних службовців, наділених повноваженнями управління економічними процесами.

Правові чинники включають:

• недосконаліть нормативно-правової бази, що не забезпечує ефективної протидії зловживанням чиновництва, зберігає його надмірну закритість, не сприяє чіткому контролю за діяльністю службовців та надійному правовому захисту громадян від свавілля посадових осіб;

• відсутність цілісної системи правових засобів впливу на фактори, що обумовлюють корупційні злочини;

• прогалини в законодавстві, що передбачає відповідальність за різні види корупційних правопорушень і регламентує діяльність державних органів у боротьбу з ними. Організаційно-управлінськими чинниками є:

• слабка регламентація правил поведінки державних службовців, процедури здійснення їх повноважень, видання офіційних документів тощо;

• наявність у посадових осіб занадто широких можливостей для прийняття рішень на свій розсуд;

• поширеність випадків заміщення посад не на підставі ділових і моральних якостей особи, а через знайомство, особисту відданість, близькість політичних уподобань тощо;

• відсутність тестування на відповідність професійним і моральним якостям, періодичної ротації кадрів, формальне ставлення до їх атестації;

• відсутність механізмів унеможливлення прийняття на службу лідерів чи членів злочинних угруповань.

До соціальна-психологічних чинників відносять:

• зорієнтованість значної частини населення на протиправне вирішення життєвих питань, внаслідок чого корупція із соціальної аномалії перетворюється у правило поведінки;

• низька психологічна готовність громадян протидії корупції;

• корислива спрямованість багатьох державних службовців, що призводить до порушення закону, норм моралі та професійної етики;

• моральна деформація частини керівників, яка виявляється як у вчиненні ними злочинів, так і поблажливому ставленні до корупційних діянь з боку підлеглих (кругова порука).

За результатами аналізу проведених різнобічних досліджень, можна виокремити такі основні причини виникнення і поширення корупції в Україні як недостатній рівень доброчесності окремих осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; недосконаліть адміністративних процедур (їх відсутність або нечіткість на що часто скаржаться як громадяни так і інші представники юридичних осіб); невідповідність рівня оплати праці осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обсягу їх повноважень; толерантність та відсутність критичного ставлення суспільства до проявів корупції; сприйняття населенням корупції як одного із засобів досягнення бажаного результату.

Сьогодні визначити реальні масштаби корупції та ефективність заходів, спрямованих на боротьбу з нею досить важко, а тому, оцінку доцільно проводити не за окремими критеріями, а за сукупністю факторів, зокрема, на основі:

1) статистичних даних (вони мають значення для державних органів, зокрема й правоохоронних),

2) рейтингового рівня визначеного міжнародними організаціями (наприклад, Transparency International);

3) ставлення до цього процесу населенням (є найбільш оптимальним критерієм ефективності роботи влади в цьому напрямі).

Зазначимо, що посадовці окремих державних структур не просто обслуговують економіку, вони беруть у ній участь, маючи «свою долю» в економіці. Саме функціонування державно-політичної машини економізоване, тобто підкорене по суті економічній свідомості [3, с. 70]

Враховуючи, що виключний деструктивний характер корупції зумовлений високим рівнем її латентності [4, с. 1] антикорупційна політика повинна стати ключовим елементом у загальнодержавній політиці та бути направленою на зміну ставлення населення до цього явища та на можливість безпосередньо впливати на результати боротьби з ним.

Першочерговими реальними заходами спрямованими на вдосконалення державної антикорупційної політики сьогодні можуть стати:

– доопрацювання законів України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні», «Про Державне бюро розслідувань»;

– Верховній Раді України доцільно розглянути проекти концепцій змін до чинного законодавства щодо приведення регулювання фінансування партій і виборчих кампаній у відповідність до міжнародних стандартів (наприклад, підготовлений сумісно IFES-Україна та Transparency International-Україна документ, у якому викладено пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства України (Закону «Про політичні партії в Україні» та законів, які встановлюють порядок проведення загальнодержавних та місцевих виборів, а також суміжного законодавства).

– прийняття Верховною Радою України проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України та суддів)» від 16 січня 2015 року № 1776;

– розроблення та схвалення Кабінетом Міністрів України загальнонаціональної методики оцінки рівня корупції відповідно до стандартів ООН.

Щодо подальших досліджень у цій сфері, то враховуючи те, що процес законодавчого реформування окремих інституцій, які є причетними до боротьби з корупцією продовжується, – вони будуть актуальними й надалі. Також затребуваними будуть наукові пошуки

стосовно зміцнення міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією та участі у цьому процесі України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Лавренюк Ю. Ф. Пріоритетні напрями антикорупційної політики України / Ю. Ф. Лавренюк // Державне управління. – 2014. – № 1 (1). – С. 35–37

2. Закон України "Про запобігання корупції" від 14.10.2014 року № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 Відвідано 26.11.2018 року.

3. Запобігання та протидія корупції: навч. посібн. [Текст] / [А. М. Михненко, Р. П. Марчук, А. М. Мудров та ін.]; за ред. проф. А. М. Михненка. – К.: НАДУ, 2010. – 360 с.

4. Кушнарьов І. В. Антикорупційна політика сучасної держави: загально-теоретична і порівняльно-правова характеристика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук.: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І. В. Кушнарьов. – Харків, 2013. – 18 с.

С.О. Лучкова-Вараниця,
магістрант 2 року навчання
В.Д. Коцюк,
кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ

Постанова проблеми. В сучасних умовах розвитку туристичної індустрії України, ресурсне забезпечення екскурсійної діяльності по регіонах є дуже важливим. Регіональний туризм допомагає збільшити робочі місця, також впливає на збільшення доходів у місцеві бюджети і в загальному в державну казну, а саме головне задовольнити потреби будь якого туриста та екскурсанта.

Екскурсійна діяльність – це управлінсько-організаційні заходи і виробничо-обслуговуюча діяльність з формування, просування, продажу і надання послуг: організаційного, інформаційно-методичного і сервісного забезпечення задоволення потреб населення в екскурсійному обслуговуванні [3].

Сучасні цілі екскурсійної діяльності орієнтовані на удосконалення і розвиток регіонального туризму, що в подальшому призведе до збільшення якості надання послуг не тільки по регіонах а й по всій державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в теорію і практику екскурсійної діяльності як одного із пріоритетних напрямків туризму зробили вітчизняні і закордонні науковці. Серед них наукові розробки таких науковців як В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська, С. Галасюк, С. Нездоймінов, О. Любіцева, Т. Сокол, Л. Альтгайм, А. Боева, А. Воронина, С. Голубничая , И. Савина, І. Чагайда, В. Зінченко, О. Романенко. Туризм Хмельниччини вивчають: П. Масляк, О. Бейдик, Н. Фоменко та ін.

Мета публікації. Вивчити ресурсне забезпечення екскурсійної діяльності на регіональному рівні, а саме забезпечення екскурсійної діяльності у Хмельницькій області.

Виклад основного матеріалу дослідження. На даному етапі розвитку суспільства, туризм відіграє значну роль, він сприяє демократизації суспільства, підвищенню культурного рівня людей, поліпшенню здоров`я населення, вносить свій внесок у соціально-економічний розвиток регіонів і країни в цілому.

Завдяки туризму зростають надходження фінансових ресурсів, зростанню попиту на товари і послуги, зокрема, на вироби місцевої промисловості.

Важливим етапом в розвитку туризму це - розвиток туризму у регіонах, він дозволяє збільшити доходи регіональних і місцевих бюджетів, що призводить до підвищення рівня життя населення [2]. Одним з регіонів перспективного розвитку туризму в нашій країні є Хмельниччина. Це пояснюється вигідними особливостями її географічного розташування, сприятливим кліматом, багатством природно-ресурсного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу.

Хмельницька область розташована в західній частині України. Її площа становить 20,6 тис. кв. км (3,2% території країни). Область лежить у лісостеповій зоні. На території області 165 річок, які належать до басейнів Дніпра (Горинь, Случ та ін.), Південного Бугу (Бужок, Вовк, Згар, Рів, Іква), Дністра (Збруч, Жванчик, Смотрич) [7].

Розвиток туризму на Хмельниччині передбачає такі умови, як формування туристично-рекреаційного і екскурсійного комплексу послуг для задоволення портеб споживачів.

Хмельниччина має величезні природні ресурси для динамічного розвитку туристсько-екскурсійних послуг. На її території зосереджена значна кількість пам'яток природи, державних заповідників, історико-культурних пам'ятників, добре розвинута транспортна мережа.

Дивлячись на відвідуваність туристами та екскурсантами пам'ятки, можна зробити висновок що їх приваблюють екскурсії в Національний природний парк «Подільські Товтри» за своєю площею який налічує 261 тис. га. Тут зберігається 60 видів рослин і 80 видів птахів, тварин і комах, що занесені до Червоної книги України. Флора парку становить одну третину від загального складу національних парків України, а фауна - одну п'яту частину фауни нашої країни.

На території Національного природного парку «Подільські Товтри» розташована одна з найкрасивіших карстових печер «Атлантида».

Привертають увагу туристів й екскурсантів визначні об'єкти природи -«Кармелюкова гора», «Пановецька дача», «Манівецька дача», Михайлівський парк, Кам'янець-Подільський ботанічний сад.

На півдні парку розташований один з популярніших об'єктів туристського показу - місто Кам'янець-Подільський, на базі якого створено Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець», тут розміщено 168 пам'яток архітектури, в тому числі комплекс споруд фортеці. Але туристично-екскурсійні ресурси це не лише Національно природний парк «Подільські Товтри» і місто Кам'янець-Подільський.

На Хмельниччині є 8 пам'яток садово-паркового мистецтва - парки Антонінський, Голозубинецький, Малієвецький, Михайлівський, Новоселицький Полонського району, Новоселицький Старокостянтинівського району, Полонський, Самчиківський. Природною пам'яткою є Смотрицький каньйон у долині р. Смотрич. Також у Полонському районі є радонові води, м. Сатанів, розташований у долині р. Збруч на схилах Товтр, є відомим бальнеологічним курортом.

В області працюють 3 заповідники (Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець», історико-культурний заповідник «Самчики», Державний історико-культурний заповідник «Меджибіж») і 9 музеїв із трьома відділами. Серед них - Меджибізький регіональний історико-етнографічний музей-фортеця, меморіальний музей А. Ахматової (с. Слобідка Шелехівська). Загальна кількість пам'яток археології, історії, архітектури, містобудування і монументального мистецтва у Хмельницькій області

складає 2015 одиниць. На державному обліку перебуває 387 пам'яток архітектури і містобудування.

Хмельницька область належить до тих регіонів України, де добре сформувався український етнос.

На території області знаходяться відомі археологічні пам'ятки, зокрема, трипільське поселення в Луці Врублевецькій, широко знанні літописні міста періоду Київської Русі – Меджибіж, Ізяслав, Полонне, а також міста Болохівської землі – Божок Деражнянського і Губин Старокостянтинівського районів, городище біля села Теліженець Старосинявського району.

Також туристи та екскурсанти часто відвідують чоловічий скельний монастир що у Бакоті, заснування якого відносять до 1025 року.

Хмельниччна багата на чудову, природу та багату історію, поєднання ландшафтних і історико-культурних ресурсів на території Хмельницької області створює необхідні передумови для всебільшого розвитку туризму. Хмельниччина характеризується відносно невисокою концентрацією промисловості, порівняно сприятливою екологічною ситуацією і значним потенціалом рекреаційних ресурсів. Протягом останніх років тут втілюється в життя програма розвитку туризму і курортів. За останні роки в області проведено оновлення курорту Сатанів, реставрація і ремонт архітектурних комплексів. Але, як в Україні в цілому, так і на Хмельниччині, обсяги бюджетного фінансування розвитку, оновлення і підтримки історико-культурних центрів недостатні для проведення масштабних программ [6].

З огляду на центри туризму, в Хмельницькій області можна виділити Кам'янець-Подільський, місцева влада якого проводить досить активну туристичну політику, встановлюючи мету до 2020 року довести кількість відвідувачів міста до мільйона туристів.

Туристичний потенціал Кам'янець-Подільського активно просувається на ринок за допомогою різних каналів і засобів. Зокрема, слід відмітити масштабність формату відкриття туристичного сезону-2018, який вже цього річ був десятим ювілейним відкриттям туристичного сезону. На свято туризму у місто над Смотричем приїхали понад 150 представників туристичних фірм, інформаційно-туристичних центрів, центральних та регіональних ЗМІ, Львівської, Миколаївської, Вінницької та інших областей. У програмі відкриття туристичного сезону-2018 проводилась демонстрація туристичних принад, тільки під час відкриття сезону у Кам'янці-Подільському оживали легенди. Вуличками давнього міста

прогулювалися сотні людей в історичних костюмах. А це, разом з красою архітектурних пам'яток, створило неповторну атмосферу та відчуття подорожі у середньовічні часи. Крім того, прогулюючись «островом скарбів» (так часто називають місто), туристи та екскурсанти могли спостерігати на зустріч з оленем, який привів братів Коріатовичів на берег Смотрича, також можна пересвідчитися, що Арка бажань є справді магічною.

На туристичному форумі, який відбувся в межах фестивалю, презентували: - нові туристичні продукти: «Кам'янець-Подільський: дитячий туризм». Стартом для дитячого туристичного маршруту стануть Порохові склади (17 століття). Саме там наймолодші гості міста змогли взяти участь у цікавих майстер-класах, захоплюючих квестах та іграх. Також провівся перший гастрономічний маршрут «Смачна карта Кам'янця-Подільського». І ще багато чого іншого, а на завершення відбувся історичний флешмоб, який претендує на рекорд України. На площі Старого міста спільно виконувався танець. Сьогодні Кам'янець-Подільський щорічно відвідує 220-240 тис. туристів і це є результатом активної маркетингової політики регіону [5].

Також можна ще виділити Меджибіж, саме тут знаходиться Меджибізький замок, куда також щорічно прижає велика кількість туристів, тут проводяться різні з'їзди, конференції заходи.

Тому що, Меджибізький замок, це пам′ятка фортифікаційної архітектури XVI ст., виконана у стилі Ренисанс. Він внесений до Державного реєстру національного культурного надбання України.

Основними пам'ятками архітектури національного значення, які входять до складу Меджибізького замку і перебувають на державному облік, є палацовий комплекс, церква святого Миколая, прясла мурів і вежі.

З 2001 року замок отримав статус Державного історико-культурного заповідника[4]. Щорічно тут проводяться археологічні розкопки, де тисячі українських, та й не тільки, студентів знаходять якусь пам′ятку давньої культури. Проводяться також тут «Ніч музеїв», фотовиставки, «Середньовіччя + мотоцикли = Лицарі XXI ст..»,також 24 вересня 2018 року Меджибізька фортеця презентувала Хмельниччину на туристичному ярмарку в Закарпатті, «Гарбузова ніч», і багато інших заходів, які своєю неповторністю привертають увагу туристів та екскурсантів як з України так і з інших країн, керівництво Меджибізького замку , робить все для того щоб

підтримувати первинну красу заповідника, бо це так приваблює туристів та екскурсантів.

Нажаль про інші туристичні центри Хмельниччини цього сказати не можна.

Тому для покращення відвідуваності туристами інших куточків Хмельниччини, можна провести такі маркетингових заходів:

- проведення маркетингового дослідження туристичного ринку Хмельниччині з метою оцінки її рекреаційно-туристичного потенціалу і визначення найпривабливіших для вітчизняних та іноземних туристів туристично-рекреаційних пропозицій;
- створення або відновлення технічних, інформаційних та сервісних умов для реалізації визначених туристично-рекреаційних пропозицій на рівні міжнародних стандартів;
- розробка нових туристичних маршрутів міжнародного значення по території Хмельниччини з урахуванням потреб та інтересів приїжджаючих гостей і потенціалу туристичних ресурсів області із подальшим представленням нових турів на міжнародних туристичних виставках і поданням комерційних пропозицій провідним туроператорам України, Європи і світу;
- створення регіональної інформаційної інфраструктури туристичного бізнесу, яка б органічно доповнювала загальнонаціональну і надавала гостям Хмельниччини, а також зацікавленим особам більші можливості щодо пошуку інформації, бронювання та резервування туристичних послуг, збору та обробки статистичної інформації про розвиток туристичного бізнесу у регіоні;
- створення, підтримка діючого і постійне поновлення веб-сайту з туристичними пропозиціями Хмельниччини;
- створення електронних інформаційних довідників з переліком існуючих туристичних фірм у регіоні, туристичних маршрутів, їх транспортним забезпеченням і вартістю;
- розробка і проведення регулярних рекламних кампаній у ЗМІ для поширення інформації та популяризації найпривабливіших туристично-рекреаційних пропозицій регіону із застосуванням національних і місцевих каналів телебачення, а також каналів, де розміщується реклама країн та найцікавіших туристичних маршрутів: travel channel, CNN, Eurosport та ін.;
- заохочення туристичних фірм та курортно-оздоровчих закладів області до розробки тематичних стендів, присвячених найпривабливішім туристично-рекреаційним пропозиціям і

туристичним маршрутам, для їх подальшого представлення у національних і міжнародних туристичних виставках;

- проведення регіональних ярмарок, конференцій, семінарів, презентацій, присвячених проблемам розвитку туристичного бізнесу;

- розробка різноманітних інформаційно-рекламних матеріалів про туристичні маршрути та поширення їх на вітчизняному і міжнародному туристичному ринку.

Важливими пріоритетами розвитку туризму в Україні, Хмельницькій області є підняття його рівня до міжнародних стандартів, формування ефективної регіональної туристичної обслуговування, що стає особливо актуальним в умовах значного невикористаного потенціалу туристичної галузі [1 , с. 90-91].

Висновок. З огляду на все вище викладене можна зробити висновок, що Хмельницька область займає одне із провідних місць на туристичній мапі України. Вона має чудове ресурсне забезпечення екскурсійної діяльності, але нажаль велика кількість туристичних принад залишається поза оком пересічного туриста. Но у Хмельниччини велике туристичне майбутнє, адже вже сьогодні проводяться заходи, конференції, з'їзди для покращення розвитку туристично-екскурсійного бізнесу в регіоні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Масляк П.О. Країнознавство. Підручник. / П.О. Масляк — Київ.: Знання, 2008. — 292 с.

2. Сергеева Т. М. Организация туризма: учеб. пособие / Т.М. Сергеева , А.П. Дурович, Г.А. Бондаренко, и др.; под общей ред. А.П. Дуровича -2-е изд., испр. — Мн.: Новое знание, 2005. —640 с.

3. Екскурсійна діяльність. Вікіпедія - вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Екскурсійна_діяльність

4. Меджибіж [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.mezhibozh.com/

5. Офіційний сайт Кам'янець-Подільського. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://old.kam-pod.gov.ua/

6. Туризм. Хмельницька обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. - Режим доступу:http://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1562

7. Хмельницька область. Вікіпедія - вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Хмельницька_область

І.І. Мороз,
кандидат політичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Обрана тема є актуальною, зважаючи на те, що Україна перебуває в умовах воєнного конфлікту, який нині відбувається на сході держави. Внаслідок його введення, зрозуміло, низка прав громадян можуть бути суттєво обмежені. Виникає цілком логічне питання щодо забезпечення принципу прав людини у таких умовах, адже такий принцип є яскравим показником демократичності й соціальності держави. Разом із тим дія принципу прав людини в умовах воєнного стану в Воєнні доктрині до сьогодні недостатньо досліджена, однак тим більше порушене питання потребує вивчення, оскільки правове регулювання цього правового режиму було нещодавно змінене, а, ще раз підкреслимо, саме запровадження воєнного стану відбувалось у нашій державі в короткостроковій перспективі. Також натепер в Україні ще тривають реформи законодавства, котрі гальмується в результаті деструктивного впливу агресивної політики Росії, що негативно позначається й на втіленні концепції прав людини та громадянина, яка не була підготовлена до таких екстраординарних проблем. У зв'язку з цим уважаємо, що правові норми про режим воєнного стану мають бути піддані критичному науковому аналізу на предмет їх життєздатності та відповідності принципу свободи людини, уникаючи можливих проблем із забезпеченням цієї свободи під час запровадження воєнного стану. Ця стаття має певною мірою вирішити окреслені питання.

З'ясування особливостей реалізації воєнного стану в Україні та його впливу на дотримання прав людини і громадянина є метою написання цієї статті.

Досягненню поставленої мети в процесі наукового пошуку буде сприяти аналіз точок зору фахівців і вчених, що вже раніше розглядали це питання (В. Коломієць [2], А. Сафарова [3], С. Слободчука [4], Тороп О. [5] та ін.), вивчення положень чинних нормативно-правових актів України, зокрема, закону про введення воєнного стану [1].

"Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності; він передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню й органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та зміцнення національної безпеки, а також тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень" (стаття 1 Закону "Про правовий режим воєнного стану") [1].

Порядок введення воєнного стану передбачений статтею 5 Закону:

“Стаття 5. Порядок введення воєнного стану:

Пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях на розгляд Президентові України подає Рада національної безпеки і оборони України.

У разі прийняття рішення щодо необхідності введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президент України видає указ про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях і негайно звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження та подає одночасно відповідний проект закону.

Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України, підлягає негайному оголошенню через засоби масової інформації або оприлюдненню в інший спосіб.

У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у дводенний строк без скликання та розглядає питання щодо затвердження указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у порядку, встановленому Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності зобов’язані сприяти негайному прибуттю народних депутатів України на засідання Верховної Ради України та здійсненню їхніх повноважень.

Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України, офіційно оприлюднюється разом із законом щодо затвердження такого указу Президента України та набирає чинності одночасно з набранням чинності таким законом" [1].

Тобто процедура має відбуватись наступним чином: РНБО розглядає ситуацію, що склалася, і надсилає Президенту пропозицію ввести воєнний стан. Якщо Президент погоджується з необхідністю введення воєнного стану (він приймає рішення, а не автоматично затверджує рішення РНБО) – тоді Президент видає Указ про введення воєнного стану, який направляє на затвердження Верховні Раді України. Підкреслюю – Президент направляє Верховній Раді текст указу про введення воєнного стану разом з законопроектом, поки що реальних правових наслідків власне введення воєнного стану немає. Президент має видати один указ про введення воєнного стану і саме його текст направити Верховній Раді – це також важливо розуміти.

Говорячи про воєнний стан, слід конкретизувати, що являє собою "військове командування". Згідно із законом, військове командування – це:

– Генеральний штаб Збройних сил України. І відразу ж потрібно підкреслити: оскільки справа стосується національної безпеки та оборони, то керувати Генеральним штабом будуть Верховний головнокомандувач в особі президента і секретар Ради національної безпеки та оборони;

– командування видів ЗСУ (тобто командувачі Сухопутними силами, Військово-морським флотом, Військово-повітряними силами);

– об'єднане оперативне командування (тобто командувачі полками, дивізіями і угрупованнями, що об'єднують різні роди військ у вигляді артилерії, авіації, саперів, піхоти тощо) [3].

Українське законодавство вимагає, щоб указ про введення воєнного стану містив конкретні терміни, коли особливий режим завершиться (стаття 1 закону "Про правовий режим воєнного стану"). На сьогодні закон про воєнний стан потрібно розглядати насамперед у зв'язці з новою версією закону про РНБО. Нагадаємо, під кінець грудня 2014 р. Верховна Рада проголосувала за нову редакцію закону "Про Раду національної безпеки та оборони", яка наділяє секретаря РНБО О. Турчинова широкими повноваженнями.

Процедура введення воєнного стану – це чотири кроки. Спочатку Рада національної безпеки та оборони готує і подає

президенту Петру Порошенку пропозицію ввести воєнний стан на всій Україні або на частині її території. Наприклад, на території Донецької та Луганської областей. Другий крок – коли адміністрація президента оформляє рішення у вигляді указу глави держави, а президент підписує цей нормативний акт. Крок № 3: депутати Верховної Ради протягом двох днів на своєму засіданні затверджують указ президента (для цього потрібна стандартна кількість у вигляді щонайменше 226 голосів). І, нарешті, відразу ж після затвердження в парламенті ЗМІ негайно оголошують указ президента, після чого режим воєнного стану офіційно стартує. Стаття 24 закону вимагає, щоб керівна адміністрація України відразу ж після введення воєнного стану повідомила про це генеральному секретарю ООН з метою інформування всіх країн-членів ООН. Оскільки Україна є учасником Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, українська влада повинна конкретизувати в такому повідомленні, які саме права українців буде обмежено і на який термін.

Скасування воєнного стану аналогічно вимагає відповідного указу президента. Ініціювати скасування може РНБО і Верховна Рада, звернувшись до президента з такою пропозицією. Указ президента, який скасовує воєнний стан, не потребує окремого затвердження в парламенті. Закон також вимагає, щоб ЗМІ негайно повідомили громадянам України про таке рішення [2].

Хоча за Конституцією президент П. Порошенко і є Верховним головнокомандувачем ЗСУ, на ділі його повноваження у більшій частині є церемоніальними, що ще більше підкреслила нова редакція закону про РНБО. Отже, ключовим органом під час воєнного стану стає Ставка верховного головнокомандувача, а згідно із Законом "Про Раду національної безпеки та оборони", саме секретар РНБО "організовує роботу Ставки верховного головнокомандувача у разі її створення" (пункт 9 ст. 13 закону про РНБО) [5]. Що стосується керівництва Збройними силами, то закон залишає президенту право лише здійснювати "керівництво стратегічним плануванням застосування Збройних сил України". Тобто на практиці главі держави відводиться завдання ставити свій підпис під рішеннями щодо тієї чи іншої військової операції, а всі щоденні питання воєнного стану вирішуватиме секретар РНБО, хоча народ України таких повноважень йому ніколи не давав.

На сьогодні запропоновано обмежити наступні права та свободи людини:

Право на вільне пересування. Може бути запроваджена комендантська година – думаю, тут будь-які додаткові пояснення зайві. Лише хочу зазначити, що контроль за виконанням цього пункту покладається фактично на всі правоохоронні органи України. Також може бути встановлено особливий режим в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів. На засіданні РНБО було зазначено, що жодних обмежень у реалізації права в'їзду і виїзду не буде здійснюватися, окрім як можлива відмова в перетині кордону з Україною для деяких громадян РФ. Насправді ця заборона не нова, оскільки т.зв. «секретні» списки СБУ, в яких фігурують особи, яким заборонено в'їзд до нашої країни, діють уже не перший рік. Також передбачена можливість інтернувати (примусово виселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України – виконання цієї процедури покладено на правоохоронні органи, але процедура, яка б чітко визначала цей процес, не встановлена. Тобто, фактично здійснити таке «інтернування» поки що буде неможливо [2].

Право власності. Передбачена можливість використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності – тобто мова йде не лише про державні установи, а й про приватний бізнес. Відсутність процедури фактично унеможливлює виконання таких обмежень.

Ще цікавішим виглядає інший аспект порушення права власності, а саме можливість примусового відчужувати майна, що перебуває у приватній власності, який можливо здійснити лише у встановленому законом порядку та з видачею відповідних документів встановленого зразка. До таких дій можуть залучатися також сили МВС, Національної гвардії України та Збройних сил України. Таке майно фактично переходить у право власності держави з обов'язковим попереднім або ж подальшим відшкодуванням його повної вартості. Вартість визначається на основі акта оцінки (який в разі незгоди колишній власник може оскаржити до суду), й оплата проводиться за рахунок державного бюджету або до моменту вилучення такого майна – тобто підписання акта прийому-передачі, або ж у наступному бюджетному періоді після завершення періоду військово стану. Тобто нехай не ідеальний, але механізм захисту права на власність нашими законодавцем усе ж передбачений [2].

Право на повагу до особистого життя. Режим воєнного стану передбачає можливість перевіряти документи осіб, а в разі потреби

проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України [4].

Тут варто зазначити, що право на недоторканність житла або ж таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції – серед тих прав, які під час режиму воєнного стану обмежувати можна. Тобто якщо в указі Президента все ж буде визначено обмеження цього права, фактично гарантування неможливості проникнення до житла особи без відповідного рішення суду може бути тимчасово припинене. Але тут виникає колізія, оскільки однією з гарантій дотримання прав людини є те, що підстави та процедура такого втручання має бути чітко визначена в законі. Тобто до моменту чіткого законодавчого врегулювання можливості огляду речей, транспортного засобу чи житла особи в умовах воєнного стану, правоохоронними органами можуть здійснюватися маніпуляції та перевищення своїх службових повноважень. Більше того, без чіткого визначення в законі порядку та підстав, будь-яке таке втручання може розглядатися як порушення прав людини.

Право на політичну громадську діяльність. Військове командування або ж військова адміністрація мають право порушувати питання про заборону діяльності будь-яких політичних чи громадських формувань, які, на їхню думку, діють всупереч безпеці та обороні країни і провадять підривну діяльність. Порядок заборони діяльності не відрізняється від загального, тобто це можливо лише після звернення до суду та винесення відповідного судового рішення. І це досить цікавий аспект. За логікою, заборонити діяльність політичної сили, яка діє проти та всупереч інтересам безпеки держави, набагато складніше, ніж провести «огляд» житла простого громадянина або ж використати ресурси певного підприємства [4].

Заборона примусової праці та право на працю. Дійсно, може бути запроваджена трудова повинність з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та для задоволення потреб Збройних сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту.

Перж ніж лякатися, необхідно запам’ятати, що такий сценарій можливий лише щодо працездатних осіб у період мобілізації. За словами Президента України, на сьогодні оголошення загальної мобілізації не передбачається – але як стало відомо з тексту указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і

оборони України від 26 листопада 2018 року "Щодо надзвичайних заходів із забезпечення державного суверенітету і незалежності України та введення воєнного стану в Україні", передбачена часткова мобілізація.

Також буде можливо усувати з посад керівників підприємств, установ і організацій за неналежне виконання ними визначених обов'язків та призначати виконувачів обов'язків керівників зазначених підприємств, установ і організацій. Знову ж таки, абсолютно нечітко та неякісно прописаний механізм, оскільки фактично передбачено можливість звільнення керівників підприємств, які не виконують ніде не прописаних правил.

Право на участь у мирних зборах/мітингах/демонстраціях. Хоча і передбачено, що це право може бути обмежене, відповідно до статті 19 Закону України «Про режим воєнного стану» воно буде обмежене апріорі, оскільки така діяльність або ж участь у ній прямо заборонена.

Право на участь у виборах, проведення референдумів та зміну Конституції також заборонено [2].

Отже, воєнний стан був введений строком до 25 січня 2019 р. Оскільки чергові вибори Президента України мають відбутися 31 березня 2019 р., говорити про скасування виборів Президента України ще рано. Хоча проблемними моментом може стати той факт, що у своєму указі Президент України не вказав нічого про момент початку виборчої кампанії, тобто жодним чином не зазначив, яким чином має регулюватися процес, що повинен розпочатися 31 грудня 2018 р..

Проаналізувавши різнобічні точки зору та уважно дослідивши різноманітні аспекти введення воєнного стану в Україні варто констатувати:

воєнний стан в Україні було введено, як адекватну реакцію на дії з Російської Федерації, зокрема, застосування військової агресії до суден та моряків морського флоту України;

воєнний стан не позначається на внутрішній політиці нашої держави;

права людини та громадянина жодним чином не порушуються, дещо обмежені, але все відбувається в рамках правового поля.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України Про правовий режим воєнного стану. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення – 2.12.2018).

2. Коломієць В. Воєнний стан vs Права людини. Чи буде «зрада»? URL: https://zbruc.eu/node/84886 (дата звернення – 1.12.2018).

3. Сафаров А. Воєнний стан: правовий аналіз ситуації. URL: https://imi.org.ua/articles/voiennyy-stan-pravovyy-analiz-sytuatsii/ (дата звернення – 29.11.2018).

4. Слободчук С. Воєнний стан: Що це означає і як зміниться життя кожного українця. URL: https://ua.112.ua/statji/yakshcho-sohodni-viina-yak-viiskove-polozhennia-zminyt-zhyttia-179071.html (дата звернення – 1.12.2018).

5. Тороп О. Без мобілізації й виборчої кампанії: що буде після введення воєнного стану. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-46341893 (дата звернення – 3.12.2018).

І. М. Непомнящих
магістрант 1 року начання
(м. Київ)

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Ця тема є актуальною, оскільки кримінальне процесуальне законодавство України ще перебуває на етапі остаточного формування. Уже зроблені значні кроки по гармонізації кримінальних процесуальних норм до європейського зразка, але залишається ще безліч відкритих запитань, та «майданчиків» для дискусій у тому числі у питанні стадії досудового розслідування. Чому саме стадія досудового розслідування? Тут усе просто вона є першою і дуже вагомою оскільки під час даної стадії і формується справа, вирішується питання про направлення чи не направлення обвинувального акту, встановлюються докази, і основне вносяться дані до єдиного реєстру досудового розслідування. Також варто звернути увагу на те, що дана стадії ще не є повністю досліджена та має певні недоліки, тому враховуючи вищенаведені обставини актуальність даної теми є значною та потребує як найширшого дослідження.

Проаналізуємо стадію досудового розслідування в кримінальному провадженні. Стадія досудового розслідування розпочинається із моменту внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР. Обов'язок із внесення покладається на слідчого чи прокурора до якого надійшла заява про таке діяння або в випадку коли слідчий чи прокурор виявив діяння самостійно в будь якому випадку із вільного джерела. Слідчі,

прокурори не мають права відмовити в прийнятті заяви вони можуть подаватись як фізичними особами так і юридичними, у випадку подання заяви юридичною особою заяву подає її представник або уповноважена особа.

Під час прийняття слідчий чи прокурор, встановлює необхідні дані про особу заявника для того щоб мати зворотній зв'язок та впевнитись в особі. У випадках коли повідомлення про вчинення кримінального правопорушення було прийняте іншою посадовою особою правоохоронного органу, то вони мають бути негайно передані для вирішення в встановленому порядку прокурору чи слідчому, часом подання заяви, повідомлення вважається рік, місяць день, година доби коли вона надійшла до службової особи правоохоронного орган, що зазначається на письмовій заяві або ж на протоколі про прийняття усної заяви (повідомлення). Самостійне виявлення прокурором, слідчим кримінального правопорушення може бути лише у випадку виконання ним своїх службових обов'язків зі здійснення розслідування. Досудове розслідування та в його межах слідчі розшукові чи інші дії лише із моменту внесення даних до ЄРДР в порядку який 6 передбачений законодавством.

Варто зазначити що нормою КПК також передбачено те що слідчий чи прокурор вносить дані до єдиного реєстру досудових розслідувань невідкладно але не пізніше двадцяти чотирьох годин із моменту надходження заяви, також важливим є те, що здійснення будь яких слідчих (розшукових дій) чи інших процесуальний дій спрямованих на встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення до внесення відомостей до ЄРДР чи без такого внесення не є припустимим та тягне за собою відповідальність.

Законодавець також дає можливість обійти це правило за для здійснення завдань кримінального процесу, та створює норму в якій надається перелік фактів при яких можна розпочати слідчі (розшукові) чи інші дії на встановлення обставин кримінального правопорушення до внесення відомостей до ЄРДР із них:

- Необхідність провести ці дії негайно за для того щоб не втратити важливі докази.

- Коли кримінальне правопорушення вчинене на морському, чи повітряному човні.

Далі ми переходимо до самої суті досудового розслідування це слідчі дії та негласні слідчі дії саме завдяки їм і встановлюються необхідні відомості про діяння формується доказова база та ін.

Почнемо із поняття. Слідчі(розшукові) дії – це діяльність відповідних державних органів яка направлена на отримання необхідних доказів або перевірку уже існуючих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Підставою для проведення даних дії служить наявність достатніх відомостей що безпосередньо вказують на можливість досягнення мети таких дій . Проведення слідчих(розшукових) дій у другій(нічній) половині доби (з 22 по 6 години) заборонено за винятком коли затримка їх проведення може привести до втрати важливих доказів чи втечі особи яка підозрюється у вчиненні даного кримінального проступку.

Підсумовуючи це можна визначити те що стадія досудового розслідування є однією із ключових у кримінальному процесі.

Розпочинається вона із внесення відомостей до ЄРДР та обмежується певними строками. Завданням даної стадії є збір та перевірка доказів із яких в подальшому формується обвинувальний акт.

Також важливим є відзначити те що дана стадіє включає у себе проведення різного роду слідчих дій та негласних слідчих дій за допомогою яких і встановлюються необхідні факти та формуються докази. Також в ході цієї процесуальної стадії здійснюється повідомлення особи про підозру, також варто зазначити що за певних підстав дана стадія може бути тимчасово зупинена так і припинена взагалі. Під час досудового розслідування певні рішення органів слідства можуть бути оскаржені.

Отже, стадія досудового розслідування розпочинається із моменту внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР. Обов'язок із внесення покладається на слідчого чи прокурора до якого надійшла заява про таке діяння або в випадку коли слідчий чи прокурор виявив діяння самостійно в будь якому випадку із вільного джерела. Кримінальне процесуальне законодавство щодо досудового розслідування виділяє дві його основні форми:

1. досудове слідство

2.дізнання.

Досудове слідство застосовується для розслідування злочинів, а дізнання за для розслідування кримінальних проступків та проводиться воно із обов'язковим дотриманням вимог як встановлю 25 главою КПК.

Підставою для проведення слідчих (розшукових) дій служить наявність достатніх відомостей що безпосередньо вказують на можливість досягнення мети таких дій.

У свою чергу закінчення досудового слідства може бути за таких підстав:

1) Закриття кримінального провадження;

2) Звернення до суду із обвинувальним актом, клопотанням про застосування заходів виховного або медичного характеру;

3) Внесення клопотання до суду про звільнення особи від відповідальності.

Важливим є те, що відомості про даний факт вносяться лише прокурором до ЄРДР. Проблемами стадії досудового розслідування варто розуміти ті недоліки, які роблять дану стадію не такою ефективною як цього вимагає сучасне суспільство. Хоч після прийняття КПК у 2012 році було внесено багато законодавчих змін у дану стадію, все рівно щодо неї точаться дискусії та залишається маса запитань що до її недосконалості.

Найбільша кількість запитань стоїть щодо моменту початку даної стадії, також завжди актуальною темою для розмови є негласні слідчі (розшукові) дії. Досі не вирішено питань про зловживання правоохоронними органами своїх повноважень під час проведення слідчих дій таких як обшук чи огляд.

Досі існує проблема слабкого застосування принципу змагальності сторін на етапі досудового розслідування. Також багато запитань є щодо вручення особі підозри та закріплення за ним статусу підозрюваного, хоча тут більше плюсів, аніж мінусів.

Але у будь якому випадку Україна знаходиться у стані постійного реформування тому подальші реформи в напрямку досудового розслідування є неминучі. Також варто звернути увагу на те що і на рівні законодавства є недоліки щодо правового регулювання стадії досудового розслідування, навіть у КПК зразка 2012 року, пов'язані із тим що існує велика вірогідність перевищення службових повноважень правоохоронними органами. Посада слідчого судді визнана позитивом, проте до неї теж є певні запитання та існує проблематика що до його діяльності та відсутності вподобань на користь якось із сторін.

Початок досудового розслідування це надважлива точка оскільки саме із неї починається відлік даної стадії і щоб вона була ефективною, то обов'язково потрібно щоб вдало розпочиналась. Як усі розуміють, за новим КПК стадія досудового розслідування

розпочинається із внесенням певних відомостей до ЄРДР дану дію проводить прокурор чи слідчий і от із нею починається досудове розслідування кримінального проступку. Також є випадки щодо того щоб розпочати досудове розслідування до внесення відомостей у ЄРДР.

Що до оцінки початку даної процесуальної стадії тут особливо запитань немає, тут все створено під вимогу спрощеного порядку та дана дія прийшла на заміну старій коли розпочиналось усе із порушенням кримінальної справи, але все ж деякі питання залишаються.

Шляхами зміни може бути внесенням змін до КПК та доповнення до ст. 214 КПК України про те що джерелами до початку досудового розслідування є

- Заява фізичної, юридичної особи чи громадської організації.
- Повідомлення представників влади чи громадськості про затримання особи яка може підозрюватись у вчиненні кримінального проступку.
- Явка із повинною.

Г.І. Оліх,
викладач вищої категорії, голова циклової комісії
(м. Хмельницький)

ВІДНОВЛЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЙКРАЩИХ СВІТОВИХ ПРАКТИК

На шляху Євроінтерграції Україна намагається слідувати найкращим світовим практикам. Падіння економіки як один з показників, встановлює черговість напрямів розвитку загальнодержавної політики. Система банкрутства визначена в Україні серед пріоритетних, зокрема, Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», Коаліційною угодою, Програмою діяльності Кабінету Міністрів України та Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні. Великий крок в її реформуванні зроблено Комітетом з питань економічної політики, який розробив та подав на розгляд Верховної Ради України Проект Кодексу України з питань банкрутства[1], яким планується досягти вдосконалення процедур банкрутства, зменшення строків провадження у справах про банкрутство; забезпечення істотного поліпшення умов ведення

бізнесу в Україні за тими напрямами, що враховуються Світовим банком та Міжнародною фінансовою корпорацією під час складання рейтингу «Doing Business», маючи за стратегічну мету входження України до провідної двадцятки країн світу за умовами ведення бізнесу; забезпечення рівних прав та можливостей для однакового захисту всіма кредиторами боржника своїх законних інтересів у процедурі банкрутства; зменшення можливості зловживань у процедурах банкрутства.

Саме вказаний нормативно-правовий акт передбачає в своїй структурі розділ, присвячений відновленню платоспроможності фізичної особи. І йдеться не про фізичну особу-підприємця, а про пересічного громадянина України, якого спіткали труднощі із економічним становищем. Цікаво те, що зазвичай такі труднощі викликані саме недостатнім державним регулюванням чи нестабільною економічною політикою. Обговоренню вище зазначеного Кодексу присвятили Міжнародну конференцію «Реформування системи банкрутства в Україні з огляду на кращі світові практики – детонатор інвестиційного буму та економічного прориву», на якій присутні визначили одним із поштовхів введення досліджуваної цією роботою процедури – наявність низки непогашених валютних кредитів. Так, значна частина українців зіштовхнулись із проблемою різкого зростання долару, а отже і їхнього боргу відносно банку. Зазначена проблема вирішується роками, і жодного поштовху не спостерігалось. Проте проект Закону розрахований і на її вирішення також, хоча є свої недоліки, зокрема дія закону в часі і можливість вирішити вже існуючі проблеми з судовими провадженнями з приводжу цих кредитів, але цей недолік в роботі буде розглянутий далі.

Досліджувану проблематику вже розглядали та вивчали такі вчені як J. Honnold, R. Reigert, R. Speidel, R. Summers, Д. Макаренко, О. Нікітіна, Г. Шершеневич, проте враховуючи те, що проект Закону лише на стадії підготовки до другого читання, аспекти які розглядали зазначені науковці в більшій мірі стосувались існуючої системи банкрутства в Україна, проте багато з них висловлювали свої погляди щодо міжнародного досвіду в аспекті реструктуризації боргів та роботи ліквідаторів із боргами фізичних осіб.

Циклічність економіки передбачає її як підйом, так і падіння, і страждають від цього в більшій мірі звичайні громадяни. Таке явище спостерігається тисячоліттями, і багато держав світу вже розробили політику щодо боротьби, чи краще вказати, захисту осіб від

непостійності економічного стану. Так, американський юрист Г. Ласк відмітив особливість: «після кожної серйозної депресії сенат Сполучених Штатів знову вивчав законодавство про неспроможність» [2, 750]. Дійсно, від відновлення платоспроможності боржника виграє не тільки ця особа, а й держава. Звичайно, фізична особа, звільняючись від боргів, які за інших умов можуть тягнутись тривалий час, а іноді й усе життя, повертається до активної легальної праці, покращуються сімейні відносини, людина зберігає здоров'я, а відтак, трудовий потенціал, загалом повертається до активної соціальної діяльності. Держава таким чином повертає ще одну економічну одиницю до активного способу життя і, нарешті, платника податків.

Загалом, система врегулювання проблем заборгованості громадян-фізичних осіб, не зайнятих у підприємництві, в усьому світі спрямована на забезпечення надання допомоги порядним боржникам шляхом реструктуризації або списання їхніх боргів.

В США існує підхід fresh start ("нового старту") - погашення боргів за рахунок майна боржника, списання залишку боргів та надання можливості боржнику знову інтегруватися у суспільство[3]. Дослідники наголошують на проблемах імплементації цієї доктрини у континентальну правову систему. США є країною з відносно обмеженою системою соціального забезпечення та порівняно радикальним підходом fresh start (списання боргів, виключення деякого майна боржника з конкурсної маси тощо). На противагу, західноєвропейські країни мають добре розвинуту систему соціального забезпечення, що деякою мірою згладжує гостроту проблеми надмірної заборгованості. На відміну від північноамериканського законодавства про споживче банкрутство, європейське законодавство порушує моральні питання при доступі до процедури врегулювання, яка вимагає обов'язковий план платежів з погашення боргу та пропонує консультування щодо боргу. Європейське законодавство відбиває розуміння, що зростання заборгованості є скоріше соціальною, ніж ринковою проблемою. Обидва підходи мають свої переваги та недоліки, мають як прихильників, так і критиків. Лояльніші вимоги до врегулювання неплатоспроможності можуть мати наслідком менш відповідальне ставлення позичальника до здійснення запозичення та погашення боргу (moral hazard). Також важливо враховувати інтереси кредиторів, які не повинні нести надмірні втрати внаслідок примусової реструктуризації боргів. З іншого боку, процедура банкрутства

боржника надає можливість кредиторам отримати хоча б часткове задоволення вимог, які залишилися б незадоволеними за її відсутності. У будь-якому разі, основною проблемою є дотримання балансу інтересів кредиторів, боржників та суспільства в цілому. У Скандинавських країнах, які в числі перших запровадили системи споживчого банкрутства у континентальній Європі (Данія, Швеція), накопичився достатній досвід для оцінки проблем їх функціонування, що викликає дискусії навіть щодо власне необхідності будь-якого втручання у відносини між боржником та кредитором, опираючись на «свободу договору». Можливо, через це у Європі існують країни, які наразі не мають будь-яких правил банкрутства для фізичних осіб (Італія, більшість країн Східної Європи).

Запланованим Кодексом планується введення системи наближної до fresh start, проте вітчизняні законодавці імплементували у правову систему України найбільш демократичні і прогресивні юридичні механізми щодо подолання проблем неплатоспроможності, що застосовуються у світовій практиці. А саме, при розробці проекту Кодексу були враховані рекомендації Світового банку, передбачено можливість досудового врегулювання взаємовідносин між кредиторами і боржниками, запропоновані дві основні судові процедури: реструктуризація заборгованості і задоволення вимог кредиторів шляхом реалізації майна боржників.

Відзначимо, що законопроектом запропоновано низку механізмів, спрямованих на запобігання зловживань з боку фізичних осіб. У разі виявлення фактів і нечесних дій боржника по відношенню до кредиторів боржник не отримує позитивного ефекту від застосування до нього процедур банкрутства і не звільняється від сплати боргів.

Окрім того, виключається можливість звільнення фізичної особи від своїх боргів після завершення судових процедур у справі про банкрутство у разі неподання необхідної для розгляду справи про банкрутство інформації або надання арбітражному керуючому неправдивої інформації; здійснення дій, спрямованих на приховування та/або знищення майна; ухилення або злісного невиконання погашення боргів; штучного створення боргу; надання пріоритету одному кредитору або кредиторам за рахунок інших кредиторів. Такі дії боржника можуть бути перевірені за трирічний період до подачі заяви про порушення провадження у справі про банкрутство.

У разі відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора повторно в період дії п'ятирічного терміну після визнання боржника банкрутом, до такої фізичної особи не застосовуються норми, що регулюють звільнення від боргів. Проте це положення теж містить виключення – це правило не поширюється на фізичних осіб, які погасили всі борги повністю.

Повертаючись до реструктуризації боргів, зазначимо, що проект також встановлює ряд обмежень. Не підлягають реструктуризації борги зі сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та соціальне страхування. Податковий борг, що виник за три роки до винесення рішення про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника, в процедурі реструктуризації боргів боржника визнається безнадійним і списується. І останнє, третє, обмеження, передбачене законопроектом, стосується заборгованості за кредитами, отриманими боржником на відпочинок, розваги, придбання предметів розкоші, а також боргів, що виникли в результаті участі в азартних іграх, укладення парі і т.п. Насправді, ми не можемо знайти пояснення цій нормі, адже такі особи страждають від боргів в більшій мірі, і чи доцільним є відмова в реструктуризації їх боргів замість того, аби внести їх до певного переліку несумлінних боржників.

Проект закону створюється як на майбутнє, так і на вирішення вже існуючих проблем. На конференції, голова Комітету з питань економічної політики Андрій Іванчук зазначив що в силу дії закону в часі, новий Кодекс буде застосовуватись до правовідносин починаючи з тієї стадії, на якій вони зараз, тобто, якщо особа на стадії виконавчого провадження, то реструктуризації боргу бути не може. Власне це і насторожує найбільше, адже можна зробити висновок, що «валютні кредити» в більшій мірі так і залишаться поза увагою законодавця.

З іншого ж боку, імплементація закону передбачає, що в практичній діяльності буде досліджено, що варто замінити і на які правовідносини варто поширити його дію. Тому, можливо з часом, система відновлення платоспроможності фізичної особи охопить настільки широкий спектр правовідносин, що нею дійсно вдасться вирішити найбільш важливі проблеми сучасної економіки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Проект Кодексу України з процедур банкрутства №8060[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518

2. Ласк Г. Гражданское право США (право торгового оборота) / Г. Ласк. – М.: Изд-во ин. лит., 1961. – 774 с.

3. Макаренко Д.Ю. Практика банкротства и оздоровления товаропроизводителей в США / Д.Ю. Макаренко // Научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. – 2006. – № 17 (22) – С. 23–27.

4. Institute, 1996. – 287 p. 14. US Bankruptcy Code [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.law.cornell.edu/uscode/ text/11.

5. Commercial Law: Teaching Materials / by Richard E. Speidel, Robert S. Summers and James J. White. – 4-th Edition. (American Casebook Series). – Minn., St.Paul: West Publishing Co., 1987. – 1432 p.

Д.В. Рівний,
магістрант 2 року навчання
В.Д. Коцюк,
кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)

SMM ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Постанова проблеми. Світ реклами досягає до кожного куточка, глобальний світ мереж не є виключенням. Ще до останнього часу Інтернет не розглядався рекламодавцями як важлива рекламна платформа, і вже сьогодні, фактично всі структури, які направленні на продаж продукції зосереджені в глобальній мережі. Необхідно відзначити, що кількість користувачів Інтернет збільшується дуже швидко, а так само той факт, що в наш час Інтернет став одним з найважливіших каналів отримання інформації, спілкування та розваг. Таким чином, на зміну більш традиційним видам рекламування приходить Інтернет-реклама в соціальних рекламах, яка пізніше отримала назву SMM.

SMM, або Social Media Marketing, – це сукупність дій, спрямованих на просування певної торгової марки, компанії, організації чи ідеї на ринку за допомогою активної роботи в соціальних мережах різних типів та спрямувань. Фактично під SMM мається на увазі регулярне, емоційно та інформативно насичене спілкування з конкретною цільовою аудиторією в Інтернеті[2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти розвитку та впровадження SMM технологій досліджували у своїх працях такі вчені, як А. Барабаш, О.Н. Романенко, С.В. Мельниченко.

Здійснено характеристику SMM технологій у сфері туризму в роботах И.М. Мингазова, В.Н. Макашова, П.М.Сороки.

Мета публікації. Дослідити можливості використання SMM методів в мережі Інтернет, так само дослідження значення Інтернет-технологій для просування товарів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Двадцять перше століття неймовірно змінив звіт, адже це час інформаційних переворотів. Сьогоднішня реальність полягає в тому, що переважна частина користувачів Інтернету є "жителями" соціального простору. Кожен третій житель України, включаючи старих і немовлят, є учасником соціальних мереж. Якщо ж врахувати, що величезна кількість користувачів займаються веденням власних блогів, беруть участь в дискусіях на форумах, коментують пости на різноманітних майданчиках, то факт необхідності присутності рекламодавців в соціальному просторі представляється незаперечним.

Дослідивши роботу Мингазова І.М., можна виділити те, що на сьогоднішній день аудиторію соціальних мереж можна порівнювати з аудиторією телеканалів. Тільки 18% звичайних рекламних кампаній по телебаченню генерує позитивний повернення інвестицій. Тим часом, навіть найпримітивніша рекламна кампанія в соціальних мережах, зроблена на коліні, може помножити вкладення. Аудиторія соціальних мереж більш активна і уважна, ніж телевізійна аудиторія. Це пов'язано з тим, що в соціальних мережах взаємодія здійснюється безпосередньо з кожним користувачем, де враховуються його індивідуальні особливості, інтереси і потреби. Практично всі ЗМІ, компанії намагаються відкрити своє представництво в соціальних мережах. Соціальні мережі - це величезний майданчик для просування продукту, яка при правильному підході показує досить непогані результати. Компанія, яка не включає SMM в плани по просуванню і розкрутці, минає можливість залучити цільову аудиторію, дізнатися її потреби і заявити про себе серед великого числа користувачів соціальних мереж [5, с. 23].

Соціальні мережі, завжли будуть популярними, кожним роком, ріст популярності соціальних мереж тільки росте. В Україні популірізований фактично в кожній туристичній агенції, адже це один з найдешевших та ефективніших видів поширення інформації, що не забирає багато часу.

Найпопулярніша соціальна мережа в Україні є Фейсбук, якою користуються 53.11% всіх активних користувачів (Рис. №1) [8].

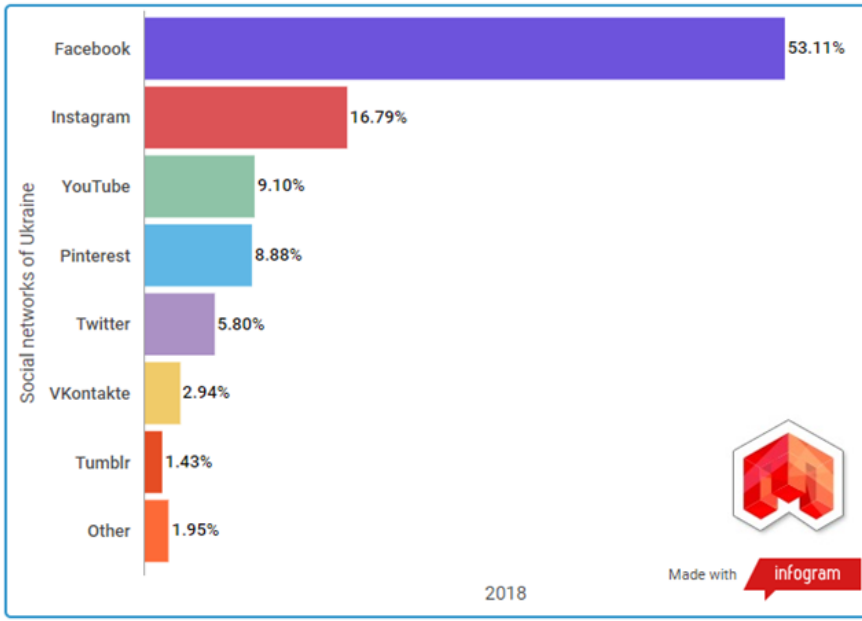

Рисунок №1 Статистика користувачів соціальних мереж в Україні.

Останні дані свідчать про великий приріст данної мережі, все це зумовлено нововедення 15 травня Президента України Петра Порошенка, який своїм указом увів у дію рішення РНБО «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». До санкційного списку потрапили російські соцмережі «ВКонтакте» та «Одноклассники», інтернет-портал «Яндекс» (та його українська «дочка») і поштовий сервіс Mail.ru.

На даний час, нараховується понад 11 млн. Український акаунтів, і кожного року цей показник збільшується (Рис. №2)

Рисунок №2 Статистика українських користувачів в соціальної мережі Фейсбук.

Фейсбук популярний в застосуванні SMM методології, адже акумулює молодь, інтелігенцію, підприємців, культурних та масових діячів. Постійними користувачами Фейсбука є найбільш соціально та економічно активні шари населення. Тому більшість експертів вважають, що в розрізі довготермінової стратегії саме ця соцмережа є найбільш рентабельною з точки зору про інвестованих зусиль, часу і коштів[9].

Все більше компаній обирає SMM, як основних іструмент маркетингу, адже переваги, є доволі вагомими:

1. Перша і найголовніша перевага, поляє в його невисокої вартості, залучення одного відвідувача коштує значно менше, ніж при використанні інших способів. Невисока вартість входу в свою нішу бізнесу. Набрати друзів, створити свою групу, захід, висвітлити важливу для Вас подію. Для цього не потрібно вкладати багато грошей. В основному йдуть тимчасові витрати по створенню інформації і доведення її до відома потенційних клієнтів своїх товарів і послуг.

2. Вірусний ефект. За невеликий час можна отримати тисячі відвідувачів на свій сайт, за рахунок вірусного ефекту поширення

інформації. Якщо Ви розмістили цікавий матеріал, то він може привернути увагу 10 осіб, ті поділяться зі своїми друзями, а друзі друзів зі своїми і так далі. І через невеликий час цей матеріал вже переглянули тисячі людей.

3. Найкраща інвестиція вільного часу, соціальні мережі – це вічний продукт, який є актуальним сьогодні та майбутньому. Практично всі нові користувачі інтернету в наш час, починають своє знайомство з всесвітньою павутиною з якою-небудь соціальної мережі.

4. Мала конкуренція, яка дає змогу бути першим. В соціальних мережах при невеликих затратах популілізації новго продукту можна отримати дуже потужну віддачу.

Незнважаючи на плюси, соціальні мережі мають ряд недоліків, серед яких:

1. Нерозвинена аналітика, через яку тяжко аналізувати дії відвідувачів, звідки прийшли, по яких запитах, як вели себе на Вашій сторінці. Немає таких даних, які надають такі послуги аналітики, як Яндекс.Метрика, Liveinternet або Google Analytics.

2. Контроль з боку модераторів мереж, які слідкують за загальними правилами мереж, і при високій активності та поружень правил, легко можна потрапити в чорний список. Вас можуть заблокувати або якось обмежити Вашу діяльність. У всіх соціальних мережах це відбувається по-різному і треба добре орієнтуватися у всіх цих правилах і традиціях, щоб ефективно просувати свої інтереси.

3. Наявність розкручування бренду чи сайту, через яких набагато простіше донести свою інформацію до потенційних клієнтів. Зрозуміло, що на сторінку депутатів, акторів або співаків набагато простіше збирати читачів, ніж на сторінку простого користувача. Наявність сайту з гарною відвідуваністю також буде непоганою підмогою.

4. Потреба в адмініструванні ніхто не відміняв, для підтримки життєдіяльності соціальної групи доводиться приділяти достатньо багато часу. Особливо, якщо група велика і налічує тисячі чоловік. В цьому випадку необхідно виділяти людини для адміністрування.

5. Немає можливості приймати оплату, адже перш за все соціальні мережі направлені для спілкування, а не для торгівлі. За той час, коли людина перейде з Вашої сторінки в платіжну систему, він може кілька разів передумати купувати Ваш товар, або може наштовхнутися на іншу пропозицію [5].

Висновок. У даній роботі було наочно показано, як Інтернет стає рекламним середовищем, за допомогою якої компанії просувають свою продукцію на ринки. В даний час майже кожен вид економічної діяльності так чи інакше відображено в мережі; створена велика кількість рекламних майданчиків, тематичних порталів та інших ресурсів, за допомогою яких користувач знаходить потрібну йому інформацію. Інтернет став повністю функціональним рекламним інструментом, зі своїми специфічними особливостями, здатним конкурувати з традиційними видами реклами, але при цьому не вимагає великих фінансових витрат. Постійний же зростання аудиторії Інтернет і поява нових, все більш ефективних рекламних носіїв відповідно призводить і до зростання ринку інтернет-реклами. Окремо, варто звернути увагу на такий, неоднозначний вид реклами в інтернеті, як просування бренду в соціальних мережах. На сьогоднішній день цей вид рекламування є найбільш перспективним так як дає широкі можливості для рекламування, точного вибору цільової аудиторії, для оптимізації рекламних витрат. В даний час студентам-економістам корисно знати про те, що економічною діяльністю можна займатися не тільки традиційними методами, але і з використанням інтернет-ресурсів, що значно може підвищити їх трудову кваліфікацію. Таким чином, поставлена мета даного дослідження досягнута, завдання виконані. У процесі дослідження я дізнався про те, що таке SMM-маркетинг і наскільки це актуально в реаліях України, а також зміг оцінити всі переваги та недоліги такого просування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Барабаш А. Каждый пятый украинец уже в Интернете / А. Барабаш // Дело. – Харків: – 2008. – № 691 (177). – 96 с.

2. Маркетинг соціальних мереж (SMM): сучасний підхід до розвитку бренду та бізнесу [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://creativesmm.com.ua/marketing-sotsialnih-merezh-smm

3. Сорока П.М. Інформаційні системи і технології у фінансах [Текст]: Навч. Посібник для дистанційного навчання / П. М. Сорока, П.А. Лайка. – К.: Вид-во Університету "Україна", 2005. – 260 с.

4. Интернет-маркетинг : учебник для академического бакалавриата / под общ. ред. О. Н. Романенковой. — М.: Издательство Юрайт, 2015. – 288 с.

5. Мингазов И.М. Социальные сети как инструмент продвижения / Мингазов И.М., Макашова В.Н. //Сборник научных трудов - Магнитогорск: МГТУ, 2015. – Т.1 – с.306

6. Мельниченко С.В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика: монографія / С.В. Мельниченко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 493 с.

7. Интернет-маркетинг : учебник для академического бакалавриата / под общ. ред. О. Н. Романенковой. — М. : Издательство Юрайт, 2015. — 288 с.

8. Як змінилась статистика соціальних мереж в Україні до 2018? [Электронный ресурс] MARKETER - Режим доступа: https://marketer.ua

9. За год украинская аудитория Facebook выросла на 67%. [Электронный ресурс] MMR - Режим доступа: http://mmr.ua/show

Г.М. Стрембіцька,
магістрант 2 року навчання
(м. Хмельницький)

МІСЦЕ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Проблема протидії високопосадовій («білокомірцевій») злочинності спеціалізованим органом на теоретичному рівні в Україні частково досліджена – йдеться, в основному, про наукові праці, що стосуються вивчення міжнародного досвіду створення та функціонування відповідних спеціалізованих органів. Разом з тим, заслуговує більш детального наукового дослідження питання системного аналізу доцільності створення такого органу в Україні з урахуванням українських реалій і потреб сьогодення.

Так, свого часу (1997 рік) в нашій державі вже була спроба створити Національне бюро розслідувань (НБР), яке за своїм функціональним призначенням мало б займатися розслідуванням злочинів, вчинених посадовцями, які мають певну «вагу» в суспільстві (на зразок американського ФБР). Проте дана ідея у вирі правових та соціально – політичних дискусій в той період так і залишилася лише на папері.

Враховуючи, що з моменту створення Державного бюро розслідувань (далі – ДБР) пройшов відносно недовгий відрізок часу,

наразі недостатньо висвітленим є питання про місце й роль, яка відводиться цьому органу серед інших правоохоронних структур, у тому числі органів досудового розслідування. Юристи – практики зазначають, що Закон України «Про державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року № 794-VII містить ризики порушення незалежності ДБР у зв'язку з визначенням його як центрального органу виконавчої влади [1]. Зважаючи на це, ретельний процес перевірки переваг та недоліків створення таких інституцій у світлі реформування системи правоохоронних органів, а також дослідження ролі даного органу в цій системі є надзвичайно актуальним. В цьому контексті важливим є питання взаємодії правоохоронних органів між собою, налагодження відповідних зв'язків із співробітництва з метою уникнення можливих «компетенційних» конфліктів, приклади яких можна було спостерігати останнім часом в Україні.

Специфіка підслідності ДБР і компетенція даного органу загалом стосується розслідування одних з найбільш складних категорій злочинів, а саме – вчинених представниками органів державної влади, суду і правоохоронних органів. Йдеться про провадження, де майже завжди є ризики протидії розслідуванню як винними, так й іншими зацікавленими особами. Тому така функціональна специфіка органу повинна була одержати практичне втілення у вигляді інституції з широкими повноваженнями та професійними та досвідченими працівниками, належним чином забезпеченими технічними засобами та науковим супроводом.

Неспроможність, за таких обставин, існуючих органів досудового розслідування повною мірою ефективно і неупереджено здійснювати провадження у кримінальних справах щодо високопосадовців, суддів та працівників правоохоронних органів сприяло створенню принципово нової і максимально незалежної у своїй діяльності правоохоронної структури. Значною мірою зі створенням ДБР пов'язують імплементацію в законодавство України положень ст. 36 Конвенції ООН проти організованої злочинності та корупції («Спеціалізовані органи») [2].

Отож державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. Створення даного органу було передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та є частиною коаліційної угоди між парламентськими партіями

Верховної Ради України VIII скликання (Верховна Рада України; Закон від 12.11.2015 № 794-VIII) [1].

Ключовою місією Державного бюро розслідувань є здійснення повного, незалежного та всебічного розслідування «білокомірцевих» злочинів (віднесених до підслідності даного органу) задля притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їх посади, зв'язки та ресурси.

Сфера розслідувань ДБР стосується всіх правоохоронців, суддів, податківців, митників і найвищих держслужбовців, чиї посади віднесено до категорії «А», народними депутатами, екс-президентами, міністрами та їхніми заступниками, а також службовими особами Національного антикорупційного бюро та прокурорів САП крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів НАБУ, особи, які вчинили військові злочини, крім передбачених статтею 422 КК України).

Закон передбачає, що Державне бюро розслідувань виявлятиме, розкриватиме і припинятиме злочини, які пов'язані з діяльністю організованих груп та злочинних організацій. Також йдеться про розслідування випадків катування та інших злочинів, пов'язаних з жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням, вчинених прокурорами, слідчими (детективами), СБУ, органів внутрішніх справ та працівниками інших правоохоронних органів [1].

Водночас функції бюро не дублюватимуть завдання інших силових структур. Так, органи досудового розслідування Національної поліції і надалі матимуть «загальну компетенцію» (з урахуванням положень ст.216 КПК України), ГПУ виконуватиме функції державного обвинувачення у суді. Що стосується Служби безпеки України, то подальшому, згідно із зобов'язаннями перед Радою Європи, функції слідства СБУ має «передати» іншим правоохоронним органам. А нещодавнім рішенням Конституційного суду України № 3-р/2018 від 24 квітня 2018 року було визнано неконституційними положення КПК, які наділяли кримінально – виконавчу службу повноваженнями щодо провадження досудового розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях цього відомства. В найближчому майбутньому планується створення Служби фінансових розслідувань, основним завданням якої буде розслідування економічних злочинів.

Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що появу Державного Бюро Розслідувань називають вагомим кроком у

напрямку до європейських стандартів та практик ведення слідства. За умов досконалого керівництва та організації роботи є унікальна можливість створити кардинально нове правоохоронне відомство, що стане на варті правопорядку в державі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 року № 794- URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/794-19

2. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 року: Закон України від 18 жовтня 2006 року (ратифікація) URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16

О.М. Трач,
Кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ПІДГОТОВКИ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ ДО КАСАЦІЙНОГО РОЗГЛЯДУ

Підготовка справи до судового розгляду є важливою та невід'ємною стадією у будь-якому провадженні. Забезпечення всіх умов для здійснення правильної та своєчасної перевірки законності судових рішень в порядку касаційного провадження посідає в реформаційних процесах цивільного судочинства чільне місце.

Стадія підготовки має важливе значення для успішного проведення судового розгляду і, прийняття законного та обґрунтованого судового рішення судом касаційної інстанції, виправлення, а не допущення судових помилок.

Незважаючи на запровадження низки новел в касаційному провадженні, закріплений у оновленому цивільному процесуальному законодавстві порядок підготовки цивільних справ до судового розгляду судом касаційної інстанції потребує подальшого удосконалення, внесення змін. Специфіка підготовки цивільних справ судами касаційної інстанції потребує детального дослідження.

Найближча процесуальна мета та специфічні завдання виступають основними ознаками, які зумовлюють самостійний характер підготовки справ до судового розгляду [4, с. 10].

Разом з тим в науковій літературі відсутня єдність поглядів щодо визначення мети та завдань підготовки цивільної справи до касаційного розгляду. Така ситуація обумовлена також наявністю різних підходів щодо сутності та значимості касаційного провадження в структурі цивільного процесу. ЦПК України в редакції від 03.10.2017 року не наводить нормативного визначення мети та завдань підготовки цивільної справи до касаційного розгляду. Хоча він містить певні напрацювання щодо підготовки справи до судового розгляду судом першої інстанції у справах загального позовного провадження [3;5]. Ст. 189 ЦПК України визначає завдання підготовчого провадження.

Правильне уявлення про мету та завдання стадії підготовки цивільної справи до судового розгляду має суттєве теоретичне та практичне значення, оскільки дозволяє не тільки виокремити цю стадію серед інших, визначити її зміст, межі, а й сформувати у суду та учасників процесу розуміння способів забезпечення захисту прав та законних інтересів на цьому етапі цивільного процесу, мотивувати їх поведінку [1, с. 40].

На думку А.В. Чекмаревої метою підготовчих процедур в суді касаційної інстанції є встановлення наявності або відсутності підстав для перегляду судових постанов у касаційному порядку [6, с. 69]. На думку Н.Л. Бондаренко-Зелінської метою підготовки справи до касаційного розгляду є забезпечення судом, особами, які беруть участь у справі, та іншими учасниками процесу умов для правильної та своєчасної перевірки судом касаційної інстанції законності судових рішень судів першої інстанції, які набрали законної сили, а також виявлення й усунення факторів, що спричиняють виникнення судових помилок При цьому вимога своєчасності має особливе значення в касаційному провадженні, адже чим більший проміжок часу розділяє момент вступу рішення в законну силу і вирішення питання про його законність, тим менше шансів на поворот виконання у випадку визнання судового акту незаконним [1, с.165].

Погоджуючись у цілому із точкою зору Н.Л. Бондаренко-Зелінською, вважаємо за необхідно уточнити окремі складові наведеної дефініції. На нашу думку, метою підготовки справи до касаційного розгляду є забезпечення судом, учасниками судового процесу умов для правильної та своєчасної перевірки судом касаційної інстанції законності судових рішень судів першої, апеляційної інстанцій, які набрали законної сили, а також виявлення

та усунення факторів, що спричиняють неправильне застосування норм матеріального права, порушення норм процесуального права.

Відповідно до ст. 401 ЦПК України особливістю підготовки справи до касаційного розгляду є попередній розгляд справи. Законодавець визначає повноваження суду касаційної інстанції на цій стадії процесу на залишення скарги без задоволення, а рішення без змін, а також скасування судового рішення, однак лише у разі наявності підстав, які тягнуть за собою його обов'язкове скасування. Тому метою підготовки справи до касаційного розгляду є також перевірка наявності або відсутності передумов/підстав для розгляду касаційної справи по суті.

Нормативно не визначено завдання підготовки справи до касаційного розгляду, що в свою чергу створює складнощі у перевірці їх виконання. Коло завдань, які стоять перед судом та учасниками цивільного процесу при підготовці справ до розгляду в порядку касаційного провадження мають свої особливості.

Н. Желєзнова вважає, що завданням підготовки справи до касаційного розгляду є забезпечення правильного і своєчасного перегляду судових рішень [2, с. 19]. Вважаємо, що в даному визначенні відсутнє розмежування мети та завдань цієї стадії.

А.В. Чекмаревої зазначає, що касаційний перегляд, як правило, передбачає вирішення наступних завдань:

- виявлення і усунення судової помилки з метою забезпечення правосуддя;
- формування судової практики з метою однакового і правильного застосування судами матеріального та процесуального законодавства.

Специфікою підготовки справи до касаційного розгляду є також те, що суддя-доповідач, колегія вчиняють підготовчі процедури на підставі касаційної скарги, відзиву на неї, судових рішень, матеріалів, витребуваної справи, без безпосередньої можливості виклику учасників справи, та отримання від них пояснень на цій стадії процесу.

На думку А.В. Чекмаревої завдання підготовчих процедур в суді касаційної інстанції зводяться до наступного:

а) вивчення касаційної скарги за матеріалами, що додані до неї, або за матеріалами витребуваної справи;

б) вирішення питання про необхідність зупинення виконання рішення суду;

в) винесення ухвали про відмову в передачі касаційних скарги для розгляду в судовому засіданні касаційної інстанції або ухвали про передачу касаційних скарги зі справою для розгляду в судовому засіданні суду касаційної інстанції;

г) інформаційне забезпечення учасників процесу [6, с. 69].

На нашу думку, до завдань підготовки справи до касаційного розгляду можна віднести:

- сприяння врегулюванню спору до судового розгляду;
- з'ясування підстав залишення касаційної скарги без задоволення, а рішення без змін, з'ясування підстав, які тягнуть за собою обов'язкове скасування судового рішення;
- за наявності клопотання учасника справи, з'ясування підстав для зупинення виконання судового рішення;
- з'ясувати наявності підстав для розгляду справи в судовому засіданні / з'ясування наявності підстав для можливості розгляду справи з порядку письмового провадження;
- вжиття заходів щодо виклику учасників справи на судовий розгляд для надання пояснень у справі, якщо визнає це за необхідне.

Слід зазначити, що надання пояснень особами, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, має досить вагоме значення. Їм не гарантується здійснення права для надання пояснень. Вважаємо, що такі особи не можуть обмежуватись у праві дачі пояснень, так як касаційний суд виступає фактично чи не єдиною інстанцією, в якій вони можуть домагатись перегляду рішення, що набрало законної сили, на предмет його законності, яке було ухвалено без їх участі та яке торкається їх права, свободи чи покладення обов'язку. Відсутність законодавчого закріплення можливості дачі ними пояснень саме в суді касаційної інстанції суперечить принципу бути вислуханим і почутим судом. Тому вважаємо за необхідне закріпити в ЦПК України положення про обов'язкове повідомлення таких осіб про час та місце розгляду справи.

Отже, підготовка справи до судового розгляду є самостійною та обов'язковою стадією в касаційному провадженні та характеризується метою, завданнями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Підготовка цивільних справ до судового розгляду як стадія цивільного процесу: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2007. 207 с.

2. Железнова Н. Подготовка гражданских дел к рассмотрению в суде кассационной инстанции. Российская юстиция. 2004. № 5. С. 19–23.

3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 436.

4. Світлична Г. О. Підготовка до судового розгляду справ окремого провадження: автореф. дис… канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 1997. 22 с.

5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р., у редакції Закону України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 436.

6. Чекмарева А.В. Подготовительные процедуры в гражданском процессе: дисс… на соискание ученой степени доктора юридических наук 12.00.15. Саратов. - 2015. 438 с.

Н.Л. Хивчук,
магістрант 2 року навчання
(м. Київ)

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

Незадовільний стан виконавчої служби є актуальною проблемою державного управління в Україні. Більше п’ятнадцяти років свого існування в незалежній Україні Державна виконавча служба (далі – ДВС) не змогла досягти тих показників виконання рішень, які мають розвинені країни Європи та США (майже 80%). Такий стан справ є недопустимим, адже без належного виконання рішень діяльність суду позбавлена будь-якого сенсу. Це дискредитує владу, порушує основні засади законності, дезорганізовує функціонування державного механізму та, найважливіше, нівелює довіру людей до органів влади, їхнє віру в справедливість. Адже якою б ефективною не була діяльність судових органів влади, та за умови недосконалості процесу виконавчого провадження рішення залишаються декларативними.

Проблема примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) на сучасному етапі набула нового змісту, адже виконавчим провадженням здійснюється правозахисна функція держави в силу здійснення при цьому остаточного захисту прав громадян і юридичних осіб, що є фактичним продовженням правозахисної функції суду[1, с. 69].

Сьогодні є потреба не тільки в констатації відповідних змін процедури виконавчого провадження, а й у переосмисленні змісту діяльності державної виконавчої служби, правовому аналізі місця виконавчого провадження в системі права України та його основної функції. Формуючи систему принципів організації та діяльності державної виконавчої служби, необхідно зробити акцент, що виконавче провадження — це завершальна стадія судового процесу. Визначення місця та ролі органів державної виконавчої служби у системі органів державної влади, їх організаційно-правової структури є вкрай важливим.

Для підвищення ефективності діяльності державної виконавчої служби та виконання в Україні рішень судів, на нашу думку, необхідно розглянути можливі варіанти подальшого розвитку системи органів державної виконавчої служби, а як наслідок — системи виконання.

Одним із варіантів організації та діяльності Державної виконавчої служби є її подальше вдосконалення на основі чинного законодавства із завершенням внесення змін до законодавства України з метою поліпшення діяльності державної виконавчої служби, тобто концепція, яка діє на сьогодні. Для реалізації даної концепції необхідно підвищити статус органів державної виконавчої служби в системі органів державної влади, а також віднести державну виконавчу службу до системи правоохоронних органів. Це пояснюється тим, що у процесі примусового виконання рішень державний виконавець наділений рядом повноважень щодо здійснення заходів примусового характеру (примусовий арешт та вилучення майна, примусове входження до житла та іншого володіння особи, накладення стягнення на боржника, ініціювання порушення кримінальної справи щодо боржника та ін.)[2, с. 37].

З метою посилення правового захисту працівників органів державної виконавчої служби слід також внести відповідні зміни до чинного законодавства, якими встановити систему особливих заходів державного захисту працівників цих органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов’язків і здійсненню

наданих прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їхніх близьких родичів у зв'язку зі службовою діяльністю цих працівників. Як наслідок — це посилить правовий захист державного виконавця та підвищить його правовий статус у суспільстві, що сприятиме значному поліпшенню ефективності діяльності державної виконавчої служби в цілому.

Враховуючи вимоги чинного законодавства, однією зі стадій виконавчого впровадження (завершальною стадією виконання рішення) є реалізація арештованого державними виконавцями майна боржника. Беручи до уваги важливість даної стадії виконавчого провадження, необхідно суворо дотримуватися вимог чинного законодавства при її застосуванні. Однак, як визначено положеннями Законів України, цю державну виконавчу службу та контроль за законністю виконавчого провадження і діяльністю державного виконавця здійснюють, зокрема, органи державної виконавчої служби. Поруч з цим зазначеним Законом органи державної виконавчої служби не наділені повноваженнями безпосереднього контролю за здійсненням виконавчого провадження на стадії реалізації арештованого майна боржника. Для удосконалення системи реалізації арештованого майна необхідно надати державному виконавцю право самостійно організовувати реалізацію арештованого майна. Це надасть змогу зберегти у більшому розмірі грошову суму, одержану від реалізації майна боржника, забезпечить належний контроль за всіма стадіями виконавчого провадження і, як наслідок, сприятиме захисту прав і охоронних законом інтересів громадян та юридичних осіб у виконавчому провадженні.

Необхідно також виключити можливість адміністративного оскарження дій державного виконавця, поклавши такі функції виключно на суд. Закріпленій законом порядок оскарження дій або бездіяльності державного виконавця надає право сторонам виконавчого провадження звертатися зі скаргами безпосередньо до начальника відділу або до суду. Щоб запобігти можливості розгляду скарг безпосередньо зацікавленою особою (органом), розгляд цих скарг повинен здійснюватися за правилами виключної підвідомчості судові. Це повною мірою забезпечить гарантії захисту прав і охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб у виконавчому провадженні.

Для поліпшення дії механізму виконання рішень та захисту державних виконавців необхідно також розглянути і вивчити питання щодо можливості силового забезпечення процесу виконавчого

провадження (вилучення, виїмка майна, здійснення розшуку боржника, дитини, майна боржника, забезпечення безперешкодного доступу до приміщень боржника тощо). Як засвідчує практика виконання рішень, боржники, які допустили порушення прав іншої особи і в майбутньому намагаються не вживати або перешкоджати вжиттю будь-яких заходів щодо відновлення цих прав, навіть після прийняття судом рішення щодо відновлення порушеного права продовжують ухилятися від виконання. У деяких випадках дії боржників мають ознаки злочину, що може загрожувати не тільки невиконанню рішення, а й здоров'ю і життю державного виконавця.

Іншим варіантом чи концепцією розвитку державної виконавчої служби може бути створення окремого (садового органу в системі Мін'юсту України для здійснення реалізації єдиної державної політики у сфері виконання рішень судів, інших органів (посадових осіб) із чіткою вертикальною підпорядкованістю. В цьому плані необхідно на законодавчому рівні вибудувати систему структури державної виконавчої служби, удосконалюючи паралельно функції і процес виконання рішень, та визначення балансу розподільчих повноважень.

Для цього необхідно реорганізувати Департамент державної виконавчої служби в урядовий орган, який входить у систему Міністерства юстиції України, на яке, в свою чергу, покладаються функції організації діяльності системи підвідомчих органів по забезпеченню виконання судових рішень. При цьому включається можливість подвійного підпорядкування регіональних та територіальних органів державної виконавчої служби: одночасно Департаменту державної виконавчої служби та відповідним регіональним і територіальним управлінням юстиції, що існує сьогодні. Формування кадрового складу повинно здійснюватися на загальних принципах державної кадрової політики. Також необхідно створити чітку і прозору систему формування відповідних кадрових резервів.

Даний урядовий орган повинен бути юридичною особою, мати відокремлений самостійний баланс, самостійні рахунки в органах Державного казначейства України, а також печатку із зображенням Державного герба України. У створеному органі має зосереджуватися система фінансування та матеріально-технічного забезпечення. Створений урядовий орган повинен утримуватися за рахунок державного бюджету в межах коштів, передбачених на утримання центрального органу виконавчої влади та коштів виконавчого

провадження. Штатний розпис, кошторис доходів і видатків урядового органу має стверджуватись керівником урядового органу.

Також, як уже зазначалося вище, можливо передбачити силове забезпечення процесу виконавчо-о провадження, що сприятиме підвищенню ефективності та безпечності виконання рішень.

Створення в системі Мін'юсту України урядового органу, який об'єднав би органи державної виконавчої служби та органи Судової адміністрації України, — третій із можливих варіантів розвитку державної виконавчої служби. Реалізувати дану концепцію можливо в ході здійснення судової реформи шляхом створення у системі Мін'юсту України урядового органу, який включатиме в себе два взаємопов'язані напрями — організацію роботи судів та примусове виконання судових рішень. Цей урядовий орган включатиме дві структурні одиниці, наприклад, Судову адміністрацію України та Департамент державної виконавчої служби з чітко визначеною вертикаллю підпорядкованості.

Врегулювання питання взаємодії органів Державної судової адміністрації України та Державної виконавчої служби, починаючи із здійснення організаційного забезпечення діяльності судів загальної редакції, інших органів та установ судової системи, участі у межах своїх повноважень у формуванні судів, можливості вдосконалення організаційного забезпечення їхньої діяльності тощо, що є завданням Державної судової адміністрації України, й до забезпечення примусового виконання рішень, хвалених вказаними судами, Державною виконавчої службою.

Усе це дасть можливість максимально удосконалити процес виконання рішень, оскільки відбудеться об'єднання таких процесів, як організація роботи судів, роботи органів виконавчої служби, практики виконавчого провадження тощо. Наслідком цієї взаємодії буде побудова судово-виконавчої системи, спроможної ефективно вирішувати питання щодо захисту і відновлення порушених законів, прав та інтересів громадян і юридичних осіб. Крім того, активізація взаємодії судової системи та органів державної виконавчої служби забезпечить судовий захист державного виконавця[3, с. 313].

Ще однією концепцією розвитку державної виконавчої служби може бути Державна виконавча служба — урядовий орган, який передбачає функціонування як державних, так і приватних виконавців.

Дана концепція передбачає створення окремого урядового органу з чіткою системою вертикальної підпорядкованості. Проте

дана концепція передбачає існування також системи приватних виконавців, які функціонуватимуть поряд із державними виконавцями. Положеннями даної концепції передбачається також надання права стягувачеві самостійно визначати орган примусового виконання — державний чи приватний, яким буде вжито заходів по виконанню рішення. Поряд з цим структура та повноваження державної виконавчої служби і системи приватних виконавців у межах даної концепції повинні будуватись на принципах рівності та узгодженості. Однак законодавчо слід закріпити за державними виконавцями виключне право по виконанню рішень окремої категорії (принцип диференціації виконавчих проваджень), зокрема, рішень щодо стягнення коштів на користь держави з державного чи місцевого бюджетів або бюджетні установ; щодо конфіскації майна тощо.

Даній концепції властивий квотовий принцип функціонування системи приватних виконавці Такий принцип дасть можливість чітко визначати потребу у приватних виконавцях залежно відрізні факторів, зокрема регіону та кількості його населення.

Реалізація даної концепції та запровадження інституту приватних виконавців сприятиме формуванню високопрофесійного кадрового складу. Крім того, принцип вертикальної підпорядкованості державної виконавчої служби виключить можливість подвійного підпорядкування її посадових осіб. Фінансове та матеріально технічне забезпечення державної виконавчої служби здійснюватиметься за рахунок виконавчого збору та коштів Держбюджету. Проте за даної концепції фінансування державної виконавчої служби за рахунок Держбюджету буде значно меншим.

І, нарешті, можливою концепцією розвитку державної виконавчої служби є покладення примусового виконання рішень на приватних виконавців.

Суттю даної концепції є створення професійної спілки або громадської організації (асоціації), що об’єднуватиме в собі приватних виконавців та матиме представництва у регіонах України. До склад даної організації повинні входити кваліфікаційні та дисциплінарні комісії, а також ряд інших допоміжних і дорадчих органів, завданням яких було б визначення рівня професійної підготовленості осіб, які примусово виконуватимуть рішення судів та інших органів (посадових осіб).

Крім того, зазначені комісії виконували б такі функції:

- визначали кваліфікаційні вимоги до приватних виконавців та їх кількість;

- здійснювали добір кадрів, формували та зараховували до резерву на заміщення посад приватних виконавців та стажистів;

- допускали осіб або відмовляли їм у допуску до складання кваліфікаційного іспиту;

- приймали кваліфікаційний іспит;

- вирішували питання щодо дисциплінарної відповідальності приватних виконавців та стажист;

- здійснювали методичне керівництво діяльністю приватних виконавців;

- займалися підвищенням професійного рівня приватних виконавців;

- здійснювали інші функції.

Виконуючи дані функції, професійна спілка або громадська організація приватних виконавців забезпечувала б формування висококваліфікованого складу приватних виконавців, спроможного забезпечити примусове виконання рішень.

Необхідним є також забезпечення створення квотового принципу функціонування системи приватних виконавців. Такий принцип дозволить чітко визначати потребу в приватних виконавцях залежно від різних факторів, зокрема, регіону України, кількості його населення тощо.

Крім того, належить запровадити обов'язкові вимоги до приватних виконавців, зокрема, наявність у них ліцензій, сертифікатів оцінювача, посвідчення судового експерта, вищої освіти, стажу роботи помічником приватного виконавця.

Важливою складовою реалізації даної концепції є надання можливості приватним виконавцям самостійно наймати помічників та визначати їх кількість.

На нашу думку, кожна із п'яти перелічених вище концепцій розвитку державної виконавчої служби по-своєму є важливою та доцільною, спрямованою на поліпшення механізму примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), а також на підвищення ефективності діяльності єдиного в Україні органу примусового виконання рішень[4, с. 9].

Список використаних джерел та літератури:

1. Тісногуз В. Оскарження дій посадових осіб державної виконавчої служби // Право України. - 2015. - № 5. - С.68-69

2. Шляхи удосконалення діяльності державної виконавчої служби // Право України. - 2015. - № 5. - С.36-38

3. Штєфан М.Й. Цивільний процес: Підруч. для юрид. спец, вищих закладів освіти. -К.: ІнЮре, 2007. - С. 512.

4. Шупеня М. Реформування органів державної виконавчої служби // Право України. - 2014. - № 11. - С.8-10.

К.Ю. Чорнобай,
магістрант 2 року навчання
(м. Київ)

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НОТАРІАТУ

Початок створення нотаріату має давні витоки. В слові «нотаріус» міститься дієслово «нотувати» (записувати, атестувати), тобто з давніх давен під словом «нотаріус» мався на увазі писар [1, с.55]. Передвісники нотаріусів з'явилися в Стародавньому Римі. До їхніх обов'язків входило не тільки складання грамот та клопотань, але й оформлення різноманітних угод. За тих часів існувало два види писарів - ті, які перебували на державній службі та ті, що утримувалися приватними особами. Писарі, які перебували на державній службі, обиралися магістратом з римських громадян, які не були позбавлені громадянської честі, довічно. Вони виготовляли публічні документи, робили виписки та видавали копії з документів, готували декрети та розпорядження магістра і зберігали їх. Серед писарів, які утримувалися на службі у приватних осіб, були вільновідпущені, ті, що працювали по найму, та іноді раби. Вони виконували писарські функції на вимогу господаря.

Однак, при цьому існувала ще третя, особлива категорія осіб, зайнятих оформленням правових документів та матеріалів. Це - табеліони, вільні люди, які не перебували на службі держави і приватних осіб. Табеліоном міг стати громадянин, що мав правові знання, прийнятий до корпорації табеліонів і затверджений на посаді префектом міста. Табеліони складали юридичні акти та судові папери за винагороду і під контролем держави. Свої функції вони могли виконувати виключно в конторах, і для надання документу, складеному табеліоном, характеру публічного акта, його необхідно було внести до судового протоколу. Після цього суперечок щодо справжності цього акта не виникало [2, с.80].

Писарі-нотаріуси були відомі ще за період античної цивілізації в долині Нілу. Там і зараз є зображення писаря, який тримає калам у руці, при ньому маленька палітра з двома заглибленнями для чорної та червоної фарб - саме таким було оснащення писаря. Калам - це очеретяна паличка, що застосовувалася на Сході замість пера для написання. Функція писаря передавалася від батька до сина, саме від батька син отримував знання. На той час існували навіть родини писарів. Діти писарів отримували певну освіту, їхнє навчання проходило за допомогою лозини, а іноді батога, звідти пішло – «вухо у нього на спині». Писар Стародавнього Єгипту мав різні сфери діяльності - його засвідчення потребували польові роботи, комерційні операції, вирішення адміністративних проблем, армія, іноді писарі виконували функції жреців.

Доба після 2000 року до нашої ери називається Середнє царство. Знайдені документи тих часів нагадують акти, отже, мав бути і той, хто їх складав, тобто писар-нотаріус. Кількість документів збільшилася за часів Нового царства (приблизно 1560-1060 р.р. до нашої ери) [3, с.45]. Тоді внутрішні конфлікти врегульовували саме писарі, які спеціально займалися судовими питаннями; кенебет - вид ради, що складалася зі знаті; не існувало постійно чинних судових інституцій; стабільність забезпечували спеціальні писарі, які зналися на адміністративних справах і були зобов'язані зберігати архіви. Не існувало відмінностей між цивільним та кримінальним правом. Писарі слідкували за сплатою, продажем, позикою предметів, орендою та продажем худоби. Серед актів можна відстежити і такі, що сьогодні ми віднесли б до сімейного права.

Приблизно у 720 році до нашої ери (в період Нового царства) договірне право зазнало карколомних змін. З цього моменту документ містить дату, природу здійснюваної юридичної операції, перелік свідків (фіксуються їхні прізвища, походження, сімейні зв'язки, сфера діяльності) і головне - підписи сторін і тієї особи, кого сьогодні ми називаємо нотаріусом.

Цивілізація Стародавнього Єгипту на перший погляд здається сталою, але три мільйони років змінили погляди, речі. При цьому тільки по відношенню до Стародавнього Єгипту можна сказати, що саме тут поняття права було абсолютно фундаментальним, уся система епохи фараонів базується на концепції Маат – «Правди-Справедливості».

В Римській імперії вперше про нотаріусів згадується в записах секретаря імператора Цицерона. Саме слово «нотаріус» має римське

походження і відноситься до 103 року до різдва Христового. При Цицероні нотаріуси отримали особливі повноваження, адже з'явилася можливість реєструвати різні акти, що підписувалися сторонами, а підписи сторін ідентифікувалися. Робота нотаріусів піддалася суттєвій реорганізації. Деяким нотаріальним актам була надана сила доказу та обов'язковості. В судових процесах за участі суду присяжних, при допитах свідків, оголошенні вироку постала необхідність у присутності нотаріуса. Нотаріуси вже не працювали особисто, а утворювали колективи-компанії, держава навіть взяла на себе обов'язок регламентувати рівень гонорарів за нотаріальні дії. Професія нотаріуса набула популярність. У цей час церква затверджує міжнародну юрисдикцію, і церковні нотаріуси стали виконувати нотаріальні дії в будь-якому куточку імперії.

Коли Римська імперія була знищена варварами-руйнівниками, нотаріат практично зник разом із західною її частиною. Єдина структура, що збереглася - церква. В умовах хаосу та розладу церква взяла на себе функції уряду, в тому числі щодо питань нотаріату. Частина освічених церковнослужителів розуміла значення римського права і сприяла його збереженню, але одночасно церква і гальмувала подальший розвиток [4, с.90].

Візантійці, як і римляни, були чудовими юристами, вони продовжили римські традиції. В шостому столітті імператор Юстиніан, що правив з 527 по 565 роки, став першим діячем цієї епохи, який об'єднав нотаріусів у групи та колегії і видав повну збірку юридичних законодавчих актів. Юстиніан офіційно затвердив судового нотаріуса, якому було доручено стати суддею, вершити свободу правосуддя і редагувати юридичні акти. Саме законодавство Юстініана визначило для нотаріусів місце вчинення нотаріальних дій - нотаріальну контору, повноваження, в рамках яких вони діють, порядок роботи, адміністративну відповідальність нотаріусів перед Міністерством юстиції, рівень юридичної підготовки для призначення на посаду нотаріуса, чисельність нотаріусів в адміністративному районі.

Наприкінці VIII століття розпочинаються спроби відродження Західної імперії, створюється велика централізована юридична система. Видається указ, згідно з яким кожний єпископ, абат або граф ставали нотаріусами, через що виникло безліч помилок, як граматичних, так і правових. З 814 р. починається уніфікація юриспруденції. Указом від 832 р. визначені умови та оплата нотаріальних послуг. Нотаріуси приймали присягу, всі дії повинні

були реєструватися тільки в межах власного графства. За середньовіччя професія нотаріуса стала однією з найпрестижніших та шанованих. В Болоньї була заснована перша в світі школа нотаріусів, що згодом перетворився на університет. Саме за період епохи Відродження надруковано багато праць з області нотаріату та права. Нотаріуси були найосвіченішими людьми того суспільства, тому що навіть при вступі до учбового закладу до кандидатів висувалися високі вимоги - вони мали вміти читати не тільки рідною мовою, а й латиною, писати двома мовами без помилок. Вплив римського права набув швидкого розповсюдження в Європі. У Франції перші нотаріуси з'явилися в 1139 р., в Іспанії - 1162 р., у Польщі нотаріат започатковано в 15 столітті завдяки впливу католицької церкви [4, с.92].

Звісно, в кожній країні нотаріат мав свій шлях розвитку. Наприклад, у Франції, де перші офіційні нотаріуси з'явилися в 1139 році, нотаріусом могла стати добропорядна та морально стійка особа, яка досягла 25 років та мала стаж роботи не менший за 5 років. Нотаріус міг працювати на вулиці, на ринкових площах, встановивши свій письмовий стіл у центрі площі або біля входу до крамниці. 1302 року король Франції Пилип IV (Красунчик) затвердив Інструкцію, відповідно до якої нотаріуси призначалися тільки королівським наказом і не могли бути служителями церкви. В 1411 р. король Шарль видав розпорядження про необхідність встановлення на стіні біля входу до нотаріальної контори спеціальної вивіски (знаку) з королівським гербом. Тоді ж був прийнятий Статут, яким суворо регламентувалася діяльність нотаріусів, а саме: встановлювався порядок прийому клієнтів, підготовки та зберігання документів і вперше було зазначено щодо необхідності збереження таємниці фактів та відомостей стосовно нотаріальної справи. За короля Людовіка IV в 1676 р. нотаріат отримав офіційну емблему, що збереглася без змін до цього часу. Саме тоді нотаріуси почали засвідчувати вірність документів. Нотаріуси діяли від імені короля Франції, тобто від імені держави. Відомо, що імператор Наполеон достатньо професійно орієнтувався в питаннях нотаріату. Архівні матеріали того часу підтверджують «народження» шлюбного контракту.

Наполеон раціоналізував законодавство, видаючи серію кодексів. У Цивільному кодексі був окремий розділ - «Нотаріальне право», що проіснував, не змінюючись, до наших часів. 1829 року нотаріуси Франції отримали повноваження банкірів, адже банків тоді

ще не існувало. Протягом XX сторіччя структура нотаріату стверджувалася та міцніла. В 1920 р. утворено Асоціацію нотаріусів, 1945 року створюється Вища Рада нотаріусів Франції та нотаріальних палат департаментів [3, с.99].

Англія і Франція - сусідні держави, але їх розділяє Ла-Манш. На різних берегах протоки сформувалися різні нації, мови, громадські устої і, звісно, у правничій царині розбіжностей між двома країнами вистачає. Здебільшого це стосується і нотаріальної справи. Саме відносно нотаріату Англії склалася заплутана та неоднорідна ситуація, тому що правнича система країни виникла за специфічних умов. Не маючи жорсткої феодальної «вертикалі», декларуючи верховенство закону, сам закон був надзвичайно гнучким інструментом і суб'єктивна думка в його тлумаченні відігравала вирішальну роль. Широко застосовувалося прецедентне право і у тисячі томів прецедентних актів можна було для будь-якої ситуації знайти щонайменше два протилежних варіанти. Англійці мали численні судові установи, своєрідні назви яких іноді походили ще від часів Середньовіччя. Британські правники поділялися за своєю кваліфікацією на дві категорії: солісітори та баристери. Баристери вважалися вищою категорією, а солісітори - нижчий ранг, вони виконували чорнову роботу для баристерів. Нотаріату як особливої всеохоплюючої системи у Великій Британії фактично не було створено. Ті дії, що в інших країнах вважаються притаманними нотаріальній практиці, в англійців могли здійснювати різноманітні чиновники, залежно від характеру актів. Втім, поняття нотаріату британці все ж використовували, але для вирішення обмеженого кола питань - насамперед, для забезпечення достоменності у випадках, коли йшлося про справи за межами країни. Англійські нотарі являли собою вузьку чиновницьку корпорацію з місцевою почесною назвою - магістри права. Їхня компетенція розповсюджувалася на вчинення вексельних, чекових та морських протестів, на складання заповітів судновласників, посвідчення перекладів. За усталеною традицією британські нотарі перебували у формальній підлеглості настоятеля англіканської церкви, архієпископа Кентерберійського.

Для того, аби обійняти посаду нотаріуса, претендент мусив пройти п'ятирічне стажування в нотаріальній конторі (у Лондоні - семирічне), але у деяких місцевостях країни йому достатньо було мати звання солісітора. І на практиці саме до них зверталися пересічні англійці, щоб підготувати юридично грамотно складені тексти угод чи заповітів. На сьогодні британське судочинство значно

модернізованіше. Нинішні солісітори здобули право виступів у магістратському суді (для чого треба пройти тримісячні курси та скласти іспит). Таким чином, кваліфікації солісітора тепер повністю вистачає для того, аби у разі потреби надати своєму клієнтові нотаріальних, консультативних або адвокатських послуг [5].

Нотаріат у Польщі започатковано в 15 столітті. Публічний нотаріат було перенесено з Італії завдяки впливу католицької церкви. Всі особи, які в той час займалися нотаріальною справою, належали до духовенства. Польські правителі зверталися до Ватикану по згоду на призначення публічних нотаріусів. Під час Хрестових походів нотаріальні документи, що функціонували в релігійному середовищі, набувають через політичні події дипломатичного характеру. Вони викладалися на пергаменті, підписувалися нотаріусом та мали печатку релігійного або світського закладу чи сторін. 1594 рік став відліковою точкою переходу від канонічного права до системи римського нотаріату, і особлива увага була звернена на нотаріальний знак та спосіб складання нотаріального документа [5].

Протягом багатократних поділів Польщі на її території в різні часи функціонували різні системи органів нотаріату. За часів Другої Речі Посполитої, в 1833 р., було зроблено уніфікацію права про нотаріат, і 01.01.1834 р. набрав чинності закон, який надавав визначення нотаріусові як особі, наділеній публічною довірою. Нотаріус хоч і не був державним службовцем, але під час своєї діяльності мав захист, аналогічний до нього. Створюється нотаріальне самоврядування, органом якого стає Нотаріальна палата. Нотаріуси територіально об'єднуються відповідно до району Апеляційного суду. Після Другої світової війни згідно із Законом від 1951 р. нотаріат стає державним органом під наглядом Міністерства юстиції. В 1989 р. у Польщі було прийнято Закон "Про нотаріат", яким впроваджено систему органів нотаріату, подібну до тієї, що наразі є чинною на Україні, тобто існували державні нотаріальні контори і нотаріуси, які провадили індивідуальну нотаріальну практику. А вже 14.02.1991 р. прийнято новий Закон, яким введено дворічний перехідний період до приватного нотаріату. В 1992 р. Польщу було прийнято до Міжнародного Союзу Латинського Нотаріату, що об'єднує тільки вільних нотаріусів. Зараз у Польщі нотаріусів призначає Міністр юстиції за заявою зацікавленої особи та за рекомендацією Регіональної ради Нотаріальної палати. Нотаріусом може стати громадянин Польщі, не молодший 26 років, який має вищу юридичну освіту, пройшов нотаріальне стажування, склав нотаріальний іспит та

пропрацював в якості помічника нотаріуса не менше двох років. Контроль за діяльністю нотаріусів здійснюють органи нотаріального самоврядування, Міністерство юстиції через президентів Апеляційних судів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Нотаріат в Україні: Навч. посіб. / За ред. В.М. Бесчастного. - К.: Знання, 2008. - 494 с. - (Вища освіта XXI століття)

2. Нотаріат в Україні: Підручник / За ред. В.В. Комарова. - К.: Правова єдність, 2016. - 320 с.

3. Радзієвська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посіб. / За ред. Л.К. Радзієвської. - К.: Юрінком Інтер, 2010. - 345 с.

4. Сміян Л.С., Нікітін Ю.В., Хоменко П.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посіб. / За ред. Ю.В. Нікітіна. - К.: КНТ, 2009. - 630 с.

5. Федорова К.І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні [Електронний ресурс]: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний аграрний університет, Київ, 2008. – Електронні данні (1 файл). – Режим доступу: http://studrada.com.ua/content/. – Назва з екрана

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Авсієвич Алла Валеріївна – доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», (м. Хмельницький).

Васін Дмитро Олегович – здобувач наукового ступеня доктора філософії (кандидата наук) кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ (м. Київ).

Волошин Андрій Анатолійович - магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Гарієвська Мирослава Богданівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права (м. Хмельницький).

Глущенко Сергій Олександрович – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Головатюк Микола Володимирович – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Гуменюк Антоніна Федорівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та управління Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Данилюк Руслан Теймурович - магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Джуравець Надія Іванівна – студентка групи Мпвш-71 Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м. Хмельницький).

Димчук Світлана Іванівна – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Жданкіна Лариса Костянтинівна – кандидат юридичних наук, адвокат, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», (м. Хмельницький).

Каденко Оксана Олегівна – аспірант кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська національна академія», адвокат, член Ради адвокатів України (м. Хмельницький).

Кашевська-Колос Тетяна Василівна – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Колосінська Вікторія Миколаївна – магістрант 1 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Коцюк Володимир Дмитрович – кандидат історичних наук, декан гуманітарно-економічного факультету Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», (м. Хмельницький).

Кушнір Володимир Миколайович – магістрант 1 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Лучкова-Вараниця Світлана Олексіївна – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Мороз Ігор Іванович – кандидат політичних наук, доцент кафедри права Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» (м. Хмельницький)

Непомнящих Ігор Миколайович – магістрант 1 курсу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Нікандров Максим Вадимович – магістрант 2 курсу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Оліх Галина Іванівна - голова циклової комісії фінансових та облікових дисциплін Хмельницького економіко-правового коледжу ПРАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький)

Рівний Дмитро Володимирович – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Стрембіцька Ганна Михайлівна – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Трач Оксана Михайлівна - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права (м. Хмельницький).

Хивчук Надія Леонідівна - магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Чорнобай Катерина Юріївна – магістрант 2 року навчання ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

ЗМІСТ

Авсієвич А. В.
ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО АРБІТРАЖУ…….. **2**

Васін Д.О.
ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ……. **11**

Волошин А.А.
ОБ'ЄКТ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ **19**

Гарієвська М.Б.
ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО НАДАННЯ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ В ПРИМУСОВОМУ ПОРЯДКУ…… **27**

Глущенко С.О.
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО АНТИКОРУПЦЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ……. **31**

Головатюк М.В.
ДО ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД……. **36**

Гуменюк А.Ф.
ВДОСКОНАЛЕНЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ЯК ЧИННИК ПОВЕРНЕННЯ ОСНОВНИХ БІСНЕС-АКТИВІВ В УКРАЇНУ **40**

Данилюк Р.Т.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ…… **44**

Джуравець Н.І.
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ…… **51**

Димчук С.І.
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ НА ОКРЕМИХ ЕТАПАХ ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ…….. **57**

Жданкіна Л.К.
ОДНОРІДНІСТЬ ТА ЗУСТРІЧНІСТЬ ЯК УМОВИ ПРИПИНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗАРАХУВАННЯМ ЗУСТРІЧНИХ ВИМОГ…….. **72**

Каденко О.О.
НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ: МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ…… **83**

Кашевська-Колос Т.В.
СУДОВІ ПРОВАДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ **91**

Колосінська В.М.
ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ……. **98**

Кушнір В.М.
КОРУПЦІЮ ТА НАПРЯМИ БОРОТЬБИ ІЗ НЕЮ……. **104**

Лучкова-Вараниця С.О., Коцюк В.Д.
РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ…… **110**

Мороз І.І.
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ……. **117**

Непомнящих І.М.
ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ…… **124**

Оліх Г.І.
ВІДНОВЛЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЙКРАЩИХ СВІТОВИХ ПРАКТИК…….. **128**

Рівний Д.В., Коцюк В.Д.
SMM ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ……. **133**

Стрембіцька Г.М.
МІСЦЕ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ……. **139**

Трач О.М.
МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ПІДГОТОВКИ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ ДО КАСАЦІЙНОГО РОЗГЛЯДУ……... **142**

Хивчук Н.Л.
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ…….. **146**

Чорнобай К.Ю.
ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НОТАРІАТУ…….. **153**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ…… **160**

Зміст……... **162**

Наукове видання

Актуальні питання державотворення
та захисту прав людини в Україні

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 8

Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. – Вип. 8. – 165 с.

За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела відповідальність несуть автори.

Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.

Технічні редактори
Алла Авсієвич
Художнє оформлення
Валентина Парандій

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України

29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101А
Тел.: +380382- 63-03-05, 78-94-36 (вн.121)
Ел. адреса: himaup@ukr.net, taisha1878@gmail.com;
www.maup.km.ua

Здано в набір 24 червня 2019 р. Підписано до друку 24 червня 2019 р.
Формат 60x84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 50 прим.